

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YATIRIM TEŞVİK UYGULAMALARININ
YEREL/BÖLGESEL KALKINMAYA KATKILARI:
TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME
KURUMU, KÜÇÜK ve ORTA ÖLÇEKLİ
İŞLETMELERİ GELİŞTİRME ve DESTEKLEME
İDARESİ BAŞKANLIĞI ve KALKINMA AJANSLARI
ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Yusuf KARAKILÇIK

HAZIRLAYAN

Muhammet Onur GÜNEŞ

MALATYA-2023

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YATIRIM TEŞVİK UYGULAMALARININ
YEREL/BÖLGESEL KALKINMAYA KATKILARI:
TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME
KURUMU, KÜÇÜK ve ORTA ÖLÇEKLİ
İŞLETMELERİ GELİŞTİRME ve DESTEKLEME
İDARESİ BAŞKANLIĞI ve KALKINMA AJANSLARI
ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Yusuf KARAKILÇIK

HAZIRLAYAN
Muhammet Onur GÜNEŞ

MALATYA-2023

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Yusuf KARAKILÇIK'ın danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Yatırım Teşvik Uygulamalarının Yerel/Bölgesel Kalkınmaya Katkıları: TKDK, KOSGEB ve Kalkınma Ajansları Örneği” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel etik ve değerlere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde ve kaynakçada bu eserlere bilimsel kurallara göre atıf yapıldığını onurumla doğrularım.

Muhammet Onur GÜNEŞ

Malatya, 2023

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışması boyunca engin bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım, değerli fikirleriyle bana her zaman yol gösteren ve destek olan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Yusuf KARAKILÇIK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışma sürecinde her an desteklerini hissettiğim ve büyük fedakârlık gösteren başta eşim Ecem GÜNEŞ ve oğlum Asil GÜNEŞ olmak üzere, yatırım süreçleriyle ilgili bilgi ve tecrübesini aktarmaktan imtina etmeyen yatırım danışmanı Sayın Murat KORKMAZ'a ve yapmış olduğu yatırımın detaylarını ve edindiği tecrübeleri paylaşarak, sektörle alakalı bilgi sahibi olmamı sağlayan yatırımcı Sayın Suat KORKMAZ'a desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte tüm dostlarıma ve mesai arkadaşlarıma gösterdikleri sabır ve anlayıştan dolayı teşekkürü borç bilirim.

Muhammet Onur GÜNEŞ
Malatya, 2023

**YATIRIM TEŞVİK UYGULAMALARININ
YEREL/BÖLGESEL KALKINMAYA KATKILARI:
TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME
KURUMU, KÜÇÜK ve ORTA ÖLÇEKLİ
İŞLETMELERİ GELİŞTİRME ve DESTEKLEME
İDARESİ BAŞKANLIĞI ve KALKINMA AJANSLARI
ÖRNEĞİ**

Muhammet Onur GÜNEŞ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Yusuf KARAKILÇIK

İnönü Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yönetim Bilimleri Bilim Dalı

ÖZET

Bu araştırmada yatırım teşvik uygulamalarının yerel/bölgesel kalkınmaya katkıları TKDK, KOSGEB ve KA örneği konusu incelenmiştir. Çalışmanın amacı; yatırım teşvik uygulamalarının ülke ekonomisine ve bölgenin sosyoekonomik kalkınma düzeylerine olan etkilerinin belirlenmesidir. Türkiye'de yatırım teşvik uygulamaları kapsamında TKDK, KOSGEB ve KA faaliyet göstermektedirler. Ülke genelinde küçük ve orta ölçekli işletmelerin artması ve üretim faaliyetlerinde çeşitlilik kazanması bölgeler arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmaktadır. Aynı zamanda belirli alanlarda istihdam alanlarının artmasına ve ihracat oranlarının yükselmesine imkan tanımaktadır.

Türkiye'de küçük ve orta ölçekli işletmelerin üretim faaliyetlerine maddi destek TKDK, KOSGEB, KA aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu ajanslar küçük ve orta ölçekli işletmeleri destekleme ve geliştirme hedefi doğrultusunda çalışmalar yürütmektedir. Yatırım teşvik uygulamaları kapsamında gümrük vergisi, KDV istisnası, stopaj desteği, faiz desteği, sigorta primi, gelir vergisi desteği, hisse senedi desteği, işçi hissesi desteği gibi uygulamalar yapılmaktadır. Aynı zamanda küçük ve orta ölçekli işletmelerin dijital dönüşüm sürecine daha kolay bir şekilde adaptasyon sağlayabilmeleri için çeşitli projeler gerçekleştirmektedir

Bu bilgiler doğrultusunda bu araştırmada yatırım teşvik ve kalkınma kavramları ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Aynı zamanda TKDK, KOSGEB ve KA'nın yerel ve bölgesel kalkınmaya yönelik etkileri incelenmiştir. Çalışma sonuçlarına bakıldığında; TKDK, KOSGEB ve KA'nın devlet tarafından daha fazla desteklenmesi gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Aynı zamanda Türkiye'nin doğal zenginliklerinin ve sosyal kültürel özelliklerinin gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için bu kurumların desteklenmesi yatırım teşvik uygulamaları ile ilgili yapılan araştırmalar sonucunda desteklerin çeşitlendirilmesi gerekmektedir. TKDK, KOSGEB ve KA ile ilgili alanında uzman personeller çalıştırılmalı, bu kurumlardaki görev sorumluluk ve idari yapı takip edilmelidir. Yatırım teşvik uygulamaları kapsamında küçük ve orta ölçekli işletmelerin düzenli aralıklarla denetim ve kontrol mekanizmalarına tabi tutularak izlenmesi bu kurumlardan elde edilecek verimi arttıracaktır. Bu çalışmanın yatırım teşvik uygulamalarının yerel/bölgesel kalkınmaya katkıları konu başlıklı benzer araştırmalara rehberlik edeceği düşünölmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yatırım Teşvik Uygulamaları, KOSGEB, TKDK, KA

**YATIRIM TEŞVİK UYGULAMALARININ
YEREL/BÖLGESEL KALKINMAYA KATKILARI:
TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME
KURUMU, KÜÇÜK ve ORTA ÖLÇEKLİ
İŞLETMELERİ GELİŞTİRME ve DESTEKLEME
İDARESİ BAŞKANLIĞI ve KALKINMA AJANSLARI
ÖRNEĞİ**

Muhammet Onur GÜNEŞ

Master Thesis

Adviser: Prof. Dr. Yusuf KARAKILÇIK

Inonu University

Institute of Social Sciences

Department of Political Science and Public Administration

Program of Administrative Sciences

ABSTRACT

In this research, the contribution of investment incentive applications to local/regional development, the example of ARDSI, KOSGEB and DA were examined. Purpose of the study; It is to determine the effects of investment incentive applications on the country's economy and the socioeconomic development levels of the region. ARDSI, KOSGEB and DA operate within the scope of investment incentive practices in Turkey. The increase in small and medium-sized enterprises throughout the country and the diversification of production activities eliminates the differences between regions. At the same time, it provides an opportunity to increase employment areas and increase export rates in certain areas.

Financial support for the production activities of small and medium-sized enterprises in Turkey is provided by ARDSI, KOSGEB and DA. These agencies carry out studies in line with the goal of supporting and developing small and medium-sized enterprises. Within the scope of investment incentive applications, practices such as customs tax, VAT exemption, withholding support, interest support, insurance premium, income tax support, stock support, worker share support are carried out. At the same time, it carries out various projects so that small and medium-sized businesses can adapt to the

digital transformation process more easily.

In line with this information, general information about the investment incentive and development concepts is given in this research. At the same time, the effects of ARDSI, KOSGEB and DA on local and regional development were examined. Looking at the results of the study; It was concluded that ARDSI, KOSGEB and DA should be supported more by the state. At the same time, in order to transfer Turkey's natural wealth and social and cultural characteristics to future generations, these institutions should be supported and the supports should be diversified as a result of researches on investment incentive practices. Specialized personnel in the field of ARDSI, KOSGEB and DA should be employed, the duties, responsibilities and administrative structure in these institutions should be followed. Within the scope of investment incentive practices, monitoring of small and medium-sized enterprises by subjecting them to inspection and control mechanisms at regular intervals will increase the efficiency to be obtained from these institutions. It is thought that this study will guide similar studies on the contribution of investment incentive practices to local/regional development.

Keywords: Investment Incentive Practices, KOSGEB, ARDSI, DA

**YATIRIM TEŞVİK UYGULAMALARININ
YEREL/BÖLGESEL KALKINMAYA KATKILARI:
TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME
KURUMU, KÜÇÜK ve ORTA ÖLÇEKLİ
İŞLETMELERİ GELİŞTİRME ve DESTEKLEME
İDARESİ BAŞKANLIĞI ve KALKINMA AJANSLARI
ÖRNEĞİ**

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	i
ONUR SÖZÜ	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
TABLolar DİZİNİ	xiii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
1.ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Soruları	4
1.4. Araştırmanın Yöntemi	5
1.5. Araştırmanın Bilgi Derleme ve İşleme Araçları	6
1.6. Araştırmanın Anahtar Kavramları.....	6
1.7. Araştırmanın Sunuş Sırası.....	6
2. KAVRAMSAL ANALİZ.....	8
2.1. Yatırım Kavramı.....	9
2.1.1. Yatırım Çeşitleri.....	10
2.1.2. Yatırımı Etkileyen Faktörler	13

2.1.3. Yatırım Kaynakları.....	16
2.2. Teşvik Kavramı	17
2.2.1. Teşviklerin Amacı	20
2.2.2. Teşvik Çeşitleri	22
2.3. Kalkınma Kavramı	29
2.3.1. Yerel Kalkınma	32
2.3.2. Bölgesel Kalkınma	35
2.4. Genel Değerlendirme.....	40
3. TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU (TKDK) VE YEREL/BÖLGESEL KALKINMAYA KATKILARI.....	42
3.1. TKDK Kuruluşu	42
3.2. TKDK Görev ve Yetkileri	44
3.3. TKDK İdari Yapılanması.....	45
3.4. IPA.....	47
3.4.1. IPARD Programı	49
3.4.2. IPARD Programı Kapsamındaki Çalışmalar	50
3.4.3. IPARD Programının Hedefleri.....	52
3.4.4. IPARD Uygulama Alanlarının Belirlenmesi	54
3.5. TKDK Desteklerinin Amacı ve Kullanım Alanları.....	56
3.5.1. Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım.....	57
3.5.2. Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım	58
3.5.3. Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	59
3.5.4. Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması.....	61
3.5.5. Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması.....	61
3.5.6. Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	63
3.5.7. Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	64
3.5.8. Kırsal Turizm	65
3.5.9. Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi.....	66

3.6. TKDK Desteklerinin Yerel/Bölgesel Kalkınmaya Katkıları	67
3.7. Genel Değerlendirme.....	70
4. KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİ GELİŞTİRME VE DESTEKLEME İDARESİ BAŞKANLIĞI (KOSGEB) VE YEREL/BÖLGESEL KALKINMAYA KATKILARI.....	72
4.1. KOSGEB Kuruluşu	72
4.2. KOSGEB Görev ve Yetkileri.....	73
4.3. KOSGEB İdari Yapılanması	73
4.4. KOSGEB Desteklerinin Amacı ve Kullanım Alanları	78
4.4.1. Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi.....	79
4.4.2. Yeni Girişimci Desteği	80
4.4.3. İş Geliştirme Merkezi Desteği	81
4.4.4. İş Planı Ödülü.....	83
4.5. KOSGEB Desteklerinin Yerel/Bölgesel Kalkınmaya Katkıları	84
4.6. Genel Değerlendirme.....	85
5. KALKINMA AJANSLARI (KA) VE YEREL/BÖLGESEL KALKINMAYA KATKILARI	88
5.1. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu.....	88
5.2. Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri	89
5.3. Kalkınma Ajanslarının İdari Yapılanması	90
5.4. Kalkınma Ajansları Desteklerinin Amacı ve Kullanım Alanları	92
5.4.1. Doğrudan Finans Desteği.....	93
5.4.2. Faiz Desteği.....	94
5.4.3. Faizsiz Kredi Desteği.....	94
5.4.4. Teknik Destek	95
5.5. Kalkınma Ajansı Desteklerinin Yerel/Bölgesel Kalkınmaya Katkıları.....	95
5.6. Genel Değerlendirme.....	96
6. BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ	99

6.1. Bulgular ve Öneriler	99
6.2. Genel Sonuç	108
KAYNAKÇA	111

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Milli Gelir ve Otonom Yatırım Arasındaki İlişki.....	11
Şekil 2.2. Faiz Yatırım İlişkisi.....	15
Şekil 2.3. Teşvik Sistemi	19
Şekil 2.4. Teşvik Araçlarının Sınıflandırılması	25
Şekil 3.1. IPARD Programı Kapsamında Gerçekleştirilen Uygulamalar	55
Şekil 4.1. KOSGEB İdari Yapılanması.....	75
Şekil 4.2. İşletme Geliştirme Destek Programı İşlevsel İş Akış Diyagramı	83

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 2.1. Geleneksel Bölgesel Politikalar ve Yeni Bölgesel Politikalar	35
Tablo 3.1. Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması ile İlgili Destek Verilmesi Planlanan TKDK Tarafından Belirlenmiş Olan 42 İl.....	60
Tablo 3.2. Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması ile İlgili Destek Verilmesi Planlanan TKDK Tarafından Belirlenmiş Olan 42 İl.....	62

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
BAĞ-KUR	: Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız alışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
GES	: Güneş Enerji Sistemi
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IPA	: Katılım ncesi Mali Yardım Aracı
IPARD	: Katılım ncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni
KA	: Kalkınma Ajansı
KDV	: Katma Değer Vergisi
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme
KOSGEB	: Küçük ve Orta lekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
TV	: Özel Tüketim Vergisi
SOBİAD	: Sosyal Bilimler Atıf Dizini
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
TKDK	: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TMS	: Türkiye Muhasebe Standardı
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSE	: Türk Standartları Enstitüsü

1. ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Bu araştırmada yatırım teşvik uygulamalarının yerel bölgesel kalkınmaya katkıları: TKDK, KOSGEB ve kalkınma ajansları örneği konusu incelenmiştir. Yatırım teşvik uygulamaları ülke genelinde yapılan kalkınma faaliyetlerinin desteklenmesine ve ülke ekonomisinin büyümesine doğrudan etki etmektedir. Devlet tarafından gerçekleştirilen teşvik projeleri devlet içerisindeki yatırım faaliyetlerinin artmasına, girişimcilik ve inovasyon faaliyetlerinin çeşitlilik kazanmasına imkan tanımaktadır. TKDK, KOSGEB ve KA'nın gerçekleştirmiş oldukları yatırım teşvik uygulamalarının bölgesel ve yerel kalkınmaya olumlu yönde etkisi olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırmada yatırım teşvik uygulamalarının yerel bölgesel kalkınmaya katkıları TKDK, KOSGEB ve KA örneği üzerinden açıklanmıştır. Araştırma kapsamında öncelikle kuramsal çerçevede yer alan yatırım teşvik ve kalkınma kavramları ile ilgili temel değerler üzerinde durulmuştur. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu çalışma faaliyetleri ve bu kurumun fonksiyonlarının yerel ve bölgesel kalkınmaya katkıları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı tarafınca gerçekleştirilen uygulamaların yerel ve bölgesel kalkınmaya olan etkileri ile ilgili genel bilgiler sunulmuştur. Kalkınma Ajanslarının gerçekleştirmiş olduğu uygulamalar ve amaçlar doğrultusunda yerel ve bölgesel kalkınma üzerindeki etkileri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Araştırmanın odaklandığı alanın detayları ve alanın önemi araştırmanın konusu ve önemi bölümünde incelenecektir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Bu araştırmanın konusu yatırım teşvik uygulamalarının yerel bölgesel kalkınmaya katkıları, TKDK, KOSGEB ve KA örneği olarak belirlenmiştir. Özellikle son dönemlerde yatırım teşvik uygulamalarının önemi oldukça popüler bir konu olarak değerlendirilmektedir.

Yatırım teşvik uygulamaları eğitim, sağlık, sosyal hizmetler ve finansal konularda toplum genelinde huzur ve refah seviyesinin arttırılmasını sağlamaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde yatırım teşvik uygulamalarının oldukça faydalı olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yatırım teşvik uygulamalarına daha fazla bütçe ayrılması gerektiği ifade edilmektedir. TKDK, KOSGEB ve KA ülkemizde yatırım teşvik

uygulamalarının gerçekleştirildiği kurumlar olarak bilinmektedir.

Geçmişten bugüne birçok işletme veya kişiler bu kurumlardan yararlanarak çeşitli girişimcilik faaliyetleri ve projeler gerçekleştirmişlerdir. Yatırım teşvik uygulamalarının gerçekleştirilmesi toplum içerisinde bölgesel ve yerel kalkınmayı olumlu yönde etkilemektedir. Ekonomik büyüme açısından incelendiğinde yaratıcı fikirlerin ortaya çıkarılması kalkınmaya yönelik yeni projelerin oluşturulması, işletme ya da kişisel olarak bireylerin projeleri ile ilgili maddi ihtiyaçlarının karşılanması, doğrudan yerel ve bölgesel kalkınmayı ortaya çıkarmaktadır.

Ekonomik büyüme üzerinde oldukça etkili olan ticaret, sanayi, tarım eğitim gibi alanlarda yatırım teşvik uygulamalarının arttırılması ülke genelindeki gelişmişlik düzeyini doğrudan arttırmaktadır. Yatırım teşvik uygulamalarının önemi özellikle pandemi sürecinde oldukça popüler bir konu haline gelmiştir. Bilindiği üzere pandemi sürecinde işletmelerin ve vatandaşların yaşamış oldukları mağduriyet durumlarının giderilebilmesi için yatırım teşvik projeleri uygulanmaya başlanmıştır. Yatırım teşvik projeleri inovasyon ve girişimcilik faaliyetlerinde kişilere ve işletmelere cesaret vermektedir.

Ülkemizin tüm bölgelerinde TKDK, KOSGEB ve KA çeşitli çalışmalar gerçekleştirmektedirler. Bu kurumlar tarafından gerçekleştirilen projeler istihdam alanlarının çeşitlenmesine ve artmasına ülkenin ekonomik açıdan olumlu yönde bir büyüme yaşamasına ve ülkeye olan güvenin artmasına imkan tanımaktadır. Yatırım teşvik uygulamalarının çok farklı alanlarda gerçekleştirildiği bilinmektedir. Burada KOSGEB, TKDK ve KA'nın yatırım teşvik uygulamaları ile ilgili şart ve koşullarını sağlamak oldukça önemli bir kriterdir.

Yerel ve bölgesel kalkınmaya yönelik gerçekleştirilen tüm uygulamalar kişilerin kendi yaşadıkları bölgelerde istihdam oluşturmaya katkı sağlamaktadır. Bu durum ülkemizde doğu ve batı arasındaki kalkınma dengesini olumlu yönde etkilemektedir. Bu açıdan incelendiğinde yatırım teşvik uygulamaları konusu oldukça önemli bir konudur. Literatürde yatırım teşvik uygulamalarının bölgesel kalkınma üzerine olan etkisi ile ilgili birçok çalışmanın olduğu görülmektedir. Ancak yatırım teşvik uygulamalarının yerel bölgesel kalkınma noktasında KOSGEB, TKDK ve KA ile ilgili spesifik incelemeye yönelik herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu açıdan incelendiğinde bu araştırma yatırım teşvik uygulamalarının yerel bölgesel kalkınmaya katkıları: TKDK, KOSGEB ve KA örneği konusuyla özgünlüğünü koruduğu düşünülmektedir. Araştırma neticesinde elde edilmesi beklenen faydalar araştırmanın amacı bölümünde detaylandırılacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, yatırım teşvik uygulamalarının yerel ve bölgesel kalkınmaya katkıları ile ilgili bilgiler sunmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere yatırım teşvik uygulamaları TKDK, KOSGEB ve KA örneği üzerinden açıklanmıştır. Yatırım teşvik uygulamalarının yerel ve bölgesel kalkınma açısından birçok katkısı olduğu bilinmektedir. Özellikle ticaret, sanayi, bilim, eğitim ve tarım alanında gerçekleştirilen tüm projelerin bölgesel ve yerel kalkınmaya pozitif yönde etki ettiği bilinmektedir. Bu nedenle devlet tarafından yatırım teşvik uygulamalarına daha fazla bütçe ayrılması gerekmektedir. Ülkemizde kobiler için yatırım teşvik uygulamaları büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü ülkemizde uygulanan yatırım teşvikleri ülke ekonomisi açısından oldukça önemli bir yer taşımaktadır.

Yatırım teşvik uygulamaları yatırım hacminin artırılması hedefiyle devlet tarafından sunulan yatırım cinsine bağlı olarak farklılık gösteren ve farklı meblağlarda verilen desteklerin tümü şeklinde ifade edilmektedir. Yatırım teşvik uygulamalarından yararlanmak isteyen kişiler veya şirketler yatırım teşvik belgesi için Ticaret Bakanlığı'na başvuru yapmaları gerekmektedir. Gerekli şartları sağlayan kişi veya işletmeler yatırım teşvik uygulamalarından yararlanmaktadırlar. Yatırım teşvik uygulamaları; KDV istisnası, gümrük vergisi, muafiyet ve vergi indirimi, sigorta primi, faiz desteği, stopaj desteği, sigorta primi, işveren hissesi desteği, gelir vergisi desteği, işçi hissesi desteği şeklinde örneklendirilebilmektedir.

Yatırım teşvik uygulamalarından gerçek kişiler, şirketler, kooperatifler, birlikler, vakıflar, dernekler, kamu kurum ve kuruluşları belediyeler gibi birçok işletme ve vatandaşlar yararlanabilmektedirler. Yatırım teşvik uygulamalarının temel hedefi ülke içerisinde gelişmişlik düzeyini arttırmak ve kalkınma projelerine destek vermektir. Bu açıdan incelendiğinde Türkiye'nin de özellikle pandemi döneminde yatırım teşvik uygulamalarına fazlasıyla önem verdiği görülmektedir. Bu araştırma konusunda yatırım teşvik uygulamalarının yerel bölgesel kalkınmaya katkıları konusu incelenmiştir.

TKDK, KOSGEB ve KA yatırım teşvik uygulamalarının gerçekleştirilmesinde oldukça etkili olan kurumlar olarak bilinmektedir. Ancak toplum tarafından yatırım teşvik uygulamaları ile ilgili geçerli bilgiye sahip olunmamasına bağlı olarak TKDK, KOSGEB KA'ya olan başvurular oldukça yetersizdir. Aynı zamanda ülke genelinde girişimcilik ve inovasyon başvurularında istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir.

Bu bilgilerden hareketle bu araştırma konusunda yatırım teşvik uygulamalarının

neler olduğu, yerel ve bölgesel kalkınma üzerinde ne gibi etkiler yarattığı ile ilgili bilgiler verilmektedir. Aynı zamanda yatırım teşvik uygulamalarına başvuru ve uygulamalardan yararlanma sürecinde TKDK, KOSGEB ve KA'nın görevleri ve sorumlulukları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu araştırmanın yatırım teşvik uygulamalarının yerel bölgesel kalkınmaya katkıları TKDK, KOSGEB ve KA ile ilgili okuyucu bilgilendireceği düşünülmektedir. Aynı zamanda yatırım teşvik uygulamalarının yerel bölgesel kalkınmaya katkıları konu başlıklı benzer araştırmalara rehberlik etmesi beklenmektedir. Araştırmanın soruları bölümünde, araştırmanın cevap aradığı sorular sunulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplar araştırmanın problematiğinin çözümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3. Araştırmanın Soruları

Bilimsel bir araştırmanın yapılabilmesi için öncelikle araştırma fikrinin oluşması gerekmektedir. Araştırma fikrinin oluşmasıyla başlayan araştırma sürecinin bir sonraki adımı araştırma konusunun belirlenmesidir. Fikri ve konusu belirlenmiş olan araştırmanın yönün ve sınırlarının çizilebilmesi için araştırma probleminin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Araştırma konusu, araştırma problemine göre daha geniş ve kapsamlıdır (Büyüköztürk vd., 2014: 39-44). Araştırma ile ele alınması gereken temel sorun araştırmanın problemini oluşturur. Araştırmanın başarılı bir şekilde sonuçlanması araştırmanın probleminin belirlenmesindeki isabete bağlıdır (Arıkan, 2017: 36).

Bu araştırmanın problemi yatırım teşvik uygulamalarının yerel/bölgesel kalkınmaya katkı düzeyinin araştırılıp bilimsel verilerle ortaya konulması üzerine kurulmuştur. Bu kapsamda TKDK, KOSGEB ve KA ile yerel/bölgesel kalkınma arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması amacıyla “Adı geçen kamu kurumlarının yerel/bölgesel kalkınmaya etkisi var mıdır? Varsa ne düzeydedir?” sorusu temel soru olarak belirlenmiştir. Bu temel soruya bağlı olarak 8 adet alt soru belirlenmiş ve bu sorular aşağıda sunulmuştur.

- TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının yerel/bölgesel kalkınmayı hızlandırmada üzerlerine düşen sorumluluklar nelerdir?
- TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının bulundukları bölgelerdeki kalkınmaya katkı sağlamalarının etkisini azaltıcı unsurlar nelerdir?
- TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının yerel/bölgesel işsizliği azaltıcı katkıları

nelerdir?

- TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının tarım ve hayvancılıkta teknoloji kullanımı ve makineleşme açısından etkileri nelerdir?
- TKDK, KOSGEB ve KA kurumları bünyesinde, ağırlıklı olarak hangi alanlara yönelik projeler desteklenmektedir? Bu alanlar yeterli midir?
- TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının bulundukları bölgelerde yatırım yapan ve bu yatırımlar esnasında teşviklerden yararlanan firmaların yerel/bölgesel kalkınma üzerindeki etkinlikleri nelerdir?
- TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının yatırımcılara yönelik sunmuş oldukları destekler yeterli midir?
- TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının icra ettiği yatırım teşvik uygulamalarının gelir dağılımı adaletsizliğine etkileri nelerdir?

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın çalışma grubu ulaşılan çalışmaların örneklem ve çalışma gruplarının birleşimi oluşturmaktadır. Yatırım teşvik uygulamalarının yerel/bölgesel kalkınmaya katkıları: TKDK, KOSGEB ve KA örneği ile ilgili çalışmaları değerlendirmek, sentezlemek ve mevcut durumu değerlendirmek için yatırım teşvik, TKDK, KOSGEB ve KA gibi anahtar kelimeler kullanarak literatür taranmış toplamda 87 çalışmaya ulaşılmıştır. Aynı zamanda çalışma konusuyla ilgili olan yerel ve bölgesel kalkınma ve yatırım teşvik uygulamaları ile ilgili literatürde yer alan araştırmalar incelenmiştir. Konu ile ilgili olmayan ve mükerrer olan çalışmalar çıkartılmış sonuç olarak çalışma konusuyla ilgili 74 çalışmaya ulaşılmıştır.

Bu araştırma genel olarak nitel veri yöntemlerinden literatür taramasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması, araştırılan konuda araştırmacı ve uygulayıcıların üretmiş oldukları bilgilerin bulunması, değerlendirilmesi ve sentezlenmesi süreçlerinden oluşmaktadır (Bayyurt ve Seggie, 2015).

Bu açıdan bu çalışmada nitel araştırma tekniklerinden, içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi de bir ya da birçok metnin, kavramların, sözcüklerin deyimlerin, temaların, cümlelerin ve ya karakterlerin varlıklarını belirlemek ve onları sayıya dökebilmek için kullanılmaktadır (Karasar, 2009).

Konu ile ilgili yapılan çalışmaları bulmak için Google akademik, ulusal tez merkezi

ve SOBİAD elektronik veri tabanlarında aramalar yapılmıştır. Literatürde arama yapılırken Türkiye’de yatırım teşvik uygulamaları, TKDK verileri, KOSGEB verileri ve KA verileri incelenmiştir. Aynı zamanda bu kurumların yerel ve bölgesel kalkınma süreçlerine olan etkisi ile ilgili nitel ve nicel çalışmalar değerlendirilmiştir.

Hakemli dergilerde yer alan makaleler seçilmeye özen gösterilmiştir. Çalışmaların seçilmesi faaliyeti genel olarak üç basamakta gerçekleştirilmiştir. İlk basamakta ulaşılan çalışmalar okunmuş konu ile ilgisi olmayan çalışmalar elenmiştir. İkinci adımda çift olan çalışmalar teke düşürülmüş, üçüncü adımda ise metnin uygunluğu değerlendirilerek çalışmaya dahil edilmiştir. Toplamda 74 çalışmaya ulaşılmış bu çalışmalar ve bulunan videolar doğrultusunda araştırma oluşturulmuş ve veriler analiz edilmiştir.

1.5. Araştırmanın Bilgi Derleme ve İşleme Araçları

Bu araştırmada bilgi derleme ve işleme aracı olarak internette yer alan kaynaklar, Ulusal Tez Merkezi, Google Akademik, SOBİAD elektronik veri tabanlarında yatırım teşvik uygulamalarının yerel bölgesel kalkınmaya katkıları konu başlıklı makale, tez, proje ve derlemeler kullanılmıştır. Aynı zamanda İnönü Üniversitesi kütüphanesinde bulunan yatırım teşvik uygulamalarının yerel bölgesel kalkınmaya katkıları TKDK, KOSGEB ve KA konusu ile ilgili kitap ve dergiler ivedilikle incelenmiştir. Araştırmanın bilgi derleme ve işleme araçları genel olarak araştırmacı tarafından internet tabanlı yeni teknolojik cihazlar ve dokümanlar kullanılarak yapılmıştır.

1.6. Araştırmanın Anahtar Kavramları

Bu araştırmanın anahtar kavramları; yatırım teşvik uygulamaları TKDK, KOSGEB ve KA, yerel ve bölgesel kalkınma olarak belirlenmiştir. Bu anahtar kavramlar ilgili veri tabanlarında kullanılarak derleme yapılmıştır.

1.7. Araştırmanın Sunuş Sırası

Bu araştırma genel olarak 6 bölümden meydana gelmiştir. Sunuş sırası ise şu şekilde ifade edilmektedir. Araştırmanın birinci bölümünde, araştırma hakkında açıklamalar konu başlığı altında araştırmanın konusu ve önemi, araştırmanın amacı, araştırmanın yöntemi, araştırmanın bilgi derleme ve işleme araçları, araştırmanın anahtar kavramları ve araştırmanın sunuş sırası konu başlıkları verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, konu başlığı ile ilgili kavramsal çerçeve verilmiş

yatırım kavramı, yatırım çeşitleri, yatırımı etkileyen faktörler, yatırım kaynakları ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Teşvik kavramı tanımı, amacı, çeşitleri, kalkınma kavramı, yerel kalkınma ve bölgesel kalkınma ile ilgili bilgi verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, tarım ve kırsal kalkınmayı destekleme kurumu ve yerel bölgesel kalkınmaya katkıları konu başlığı altında TKDK kuruluşu görev ve yetkileri, idari yapılanması, IPA programı kapsamındaki çalışmalar, programın hedefleri, uygulama alanlarının belirlenmesi, TKDK desteklerinin amacı ve kullanım alanları ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) ve yerel bölgesel kalkınmaya katkıları ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Burada da KOSGEB'in kuruluşu görev ve yetkileri, idari yapılanması, desteklerin amacı ve kullanım alanları desteklerin yerel ve bölgesel kalkınmaya katkıları ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümünde, kalkınma ajansları ve yerel bölgesel kalkınmaya katkıları konusu incelenmiştir. Kalkınma Ajanslarının kuruluşu görev ve yetkileri, idari yapılanması, desteklerin amacı ve kullanım alanları, desteklerin yerel bölgesel kalkınmaya katkıları konularına yer verilmiştir.

Çalışmanın altıncı ve son bölümünde araştırma konusu ile ilgili bulgular, öneriler ve sonuç bölümü sunulmuştur. Çalışmada elde edilen kaynaklar araştırmanın kaynakça bölümünde yer verilmiştir.

Çalışmamızın bir sonraki bölümünde kavramsal analiz bölümüne değinilecektir. Kavramsal analiz bölümünde kavramların anlamları incelenecek ve yönetim bilimlerine bakan yönü ile detaylandırılmaya çalışılacaktır.

2. KAVRAMSAL ANALİZ

Bu araştırmada yatırım teşvik uygulamalarının yerel bölgesel kalkınmaya katkıları: TKDK, KOSGEB ve KA örneği konusu incelenmiştir. Yerel ve bölgesel kalkınma projelerinin gerçekleştirilmesinde yatırım teşvik uygulamalarının yeri ve önemi oldukça büyüktür. Yatırım teşvik uygulamaları ile birlikte bir bölgedeki ekonomik faaliyetler büyük bir hız kazanmaktadır. Aynı zamanda bölge halkı için önemli bir istihdam olanağı sağlanmaktadır. TKDK, KOSGEB ve KA girişimcilik isteği olan bireyler ve işletmeler için önemli bir kaynak olarak ifade edilmektedir. Yatırım teşvik uygulamalarının devlet tarafından desteklenmesi, yerel ve bölgesel kalkınmaya olumlu yönde etki etmektedir.

Günümüzde devlet sermayeli ve özel sermayeli birçok işletme yatırım teşvik uygulamalarından yararlanarak girişimcilik faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Bir ülkedeki yatırım teşvik uygulamalarının gelişmiş olması, ülkenin ekonomik ve sosyal açıdan gelişmişlik düzeyini göstermektedir. Yerel ve bölgesel kalkınma doğrudan ekonomi, siyasi, ticari, sanayi, eğitim ve sağlık alanında gerçekleştirilen uygulamalar doğrultusunda tespit edilmektedir. Türkiye'de yatırım teşvik uygulamaları ile birlikte birçok faaliyet gerçekleştiren gelişmekte olan bir ülkedir.

Türkiye'de TKDK, KOSGEB ve KA aracılığıyla yerel ve bölgesel kalkınma projeleri gerçekleştirilmektedir. Ülkemizin batısıyla doğusu arasındaki farkın ortadan kaldırılması, yerel ve bölgesel olarak doğal kaynakların ve coğrafi konumunun göz önünde bulundurularak kalkınma projelerinin gerçekleştirilmesi temel hedef olarak belirlenmiştir.

Bu araştırmada yatırım teşvik uygulamalarının neler olduğu yerel bölgesel kalkınma üzerindeki etkilerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda TKDK, KOSGEB ve KA örnekleri üzerinden açıklamalar yapılmıştır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesi genel olarak altı bölümden meydana gelmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde araştırma hakkında açıklamalar yapılmıştır. İkinci bölümünde yatırım kavramı, teşvik kavramı ve kalkınma kavramı ile ilgili genel bilgiler sunulmuştur. Üçüncü bölümde Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu ve yerel bölgesel kalkınmaya katkıları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Dördüncü bölümde Küçük ve Orta İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı yani KOSGEB ve yerel bölgesel kalkınmaya katkıları konusu incelenmiştir. Beşinci bölümde Kalkınma Ajansları ve yerel bölgesel kalkınmaya katkıları konusu incelenmiştir. Araştırmanın son kısmında

ise kuramsal çerçeve ve çalışma ile ilgili bulgular öneriler ve sonuç kısmına yer verilmiştir.

Bu araştırmanın yatırım teşvik uygulamalarının yerel bölgesel kalkınmaya katkıları konu başlıklı benzer araştırmalara rehberlik etmesi beklenmektedir. Yatırım kavramının detaylarına bir sonraki bölümde açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

2.1. Yatırım Kavramı

Yatırım kavramı; kar amaçlı olarak gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda yatırım uygulamaları bir kişinin parasını ya da malını herhangi bir gayrimenkule, hisse senedine veya bankada yer alan altın, dolar, bitcoin gibi yatırım araçlarına yatırması anlamına gelmektedir. Yatırım faaliyetlerinde genel olarak kar elde edilmesi beklenmektedir. İşletmeler tarafından gerçekleştirilen yatırımlar, üretim ve finansman anlamındaki uygulamalarda pozitif etki meydana getirmektedir. Yatırım genel olarak bir süreci ifade eder (Yavan, 2010:30-34).

Yatırım yalnızca bir işletmenin kuruluş aşamasında gerçekleştirilen bir olay değil, işletmenin üretim ve geliştirme faaliyetleri boyunca gerçekleştirmiş olduğu uygulamalardır. Yatırım genel olarak risk analizine ihtiyaç duyulan gelecek ile ilgili planlamaların yapıldığı finansal uygulamalar olarak ifade edilmektedir. İşletme içerisinde faaliyetlerin devam ettirilmesi için yapılan tüm harcamalarda yatırım yerine geçmektedir. Bir işletmedeki finansal harcamalar, stok, taşıt, makine, tesis, depo gibi örneklendirilmektedir. Aynı zamanda bireysel yatırım faaliyetlerinde araştırma geliştirme hizmetlerden yararlanma bankaya gitme gibi yatırım için gerçekleştirilen diğer faaliyetler arasında yer almaktadır (Duran, 2003:12-14).

Yatırım belirli bir amaca göre gerçekleştirilmektedir. Bu amaç doğrultusunda hem bireyler hem de işletme gelecek odaklı planlar gerçekleştirmektedir. Yatırımın temelinde kar amacı yer almaktadır. Doğru bir şekilde gerçekleştirilen bir yatırım gelecek dönem içerisinde işletmenin ve bireyin kar elde etmesini sağlamaktadır. İşletmelerin sürekliliği ve rekabet avantajı açısından yatırım kavramının yeri ve önemi oldukça büyüktür. Bireysel olarak yapılan yatırımlar ise gelecek dönemde kişinin finansal ihtiyaçlarını karşılaması veya gayrimenkul elde etmesi açısından oldukça yararlıdır (Altay, 2018:32-40).

Ekonominin en önemli parametrelerinden birisi olan yatırım kavramının literatürde çok sayıda tanımlaması bulunmaktadır. Bunun temel sebebi yatırım kavramının

bileşenleri, amaç ve hedefleri, unsurları açısından çok geniş bir alana yayılmasıdır. Yatırım kavramının hem genel hem de özel anlamıyla ekonomik bir terim olarak tanımlanmaktadır. Ana kullanım alanlarının ekonomi olmasına rağmen yatırım farklı alanlarda da kullanılan bir kavramdır (Özdaş,2009:24-32).

Genel anlamıyla yatırım ekonomi piyasasının göz önünde bulundurularak kar amacı doğrultusunda gerçekleştirilen uygulamalar olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin sermayesine herhangi bir faiz karşılığında bankaya yatırması, kişilerin gerçekleştirmiş olduğu ortaklık, gayrimenkul ya da araba satın alma, kıymetli madenler satın alma gibi tüm uygulamalar yatırım olarak tanımlanmaktadır (Ünsaldı, 2006: 8-14).

Yatırım genel olarak kaynağın tüketim sarf edilmeden biriktirilen miktar olarak ifade edilmektedir. Kişilerin kendilerine garantiye alması olarak da tanımlanan yatırım gelecekte elde edilebilecek kar oranlarının devamlılığını sağlama amacıyla sermayenin yönlendirilmesi şeklinde ifade edilmektedir (Duran, 2003:12-14).

Yatırım yalnızca sermayenin fayda yatırılması ya da yönlendirilmesi anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda rütbe makam ya da mevki elde edebilmek amacıyla da gerçekleştirilen tüm davranışlardır. Şahsın enerjisini ve emeklerini ileride kendisine avantaj sağlaması nedeniyle harcaması da bir tür yatırım olarak tanımlanmaktadır. Genel olarak kazanç hedefli gerçekleştirilen tüm davranışlar yatırım olarak kabul edilmektedir (Altay, 2018: 32-40).

İktisadi açıdan bakıldığında yatırım belirlenmiş olan bir miktarın bir üretim alanına harcanması olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle ürün veya hizmetin gelecek dönem içerisinde sermaye getirebilmesi için gerçekleştirilen yatırım faaliyetleridir. Yatırım faaliyetleri gelecekte yapılacak üretim ve hizmet ile ilgili garantiyi sağlama, sermayede artışı devam ettirme bu artış ile birlikte mevcut kar oranlarından daha fazla kar elde edebilme hedefiyle gerçekleştirilmektedir (Duran, 2003:12-14).

Genel olarak literatürde yatırım kavramı iktisadi bir terim olarak kullanılmaktadır. Ancak işletme içerisindeki kariyer planlaması konularında yatırım genel olarak mevki ve mesleki kazanım içinde kullanılan bir kavramdır (Ünsaldı, 2006:8-14). Yatırım kavramının daha detaylı açıklanması ve idrak edilebilmesi maksadıyla bir sonraki başlıkta yatırım çeşitlerine yer verilmiştir.

2.1.1. Yatırım Çeşitleri

Küreselleşmenin etkisi ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte yatırım kavramı

dünyada ve Türkiye genelinde oldukça önemli bir konu haline gelmiştir. Yatırımın değişik yönelim alanları bulunmaktadır. Bu nedenle farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Yatırım çeşitleri; yatırımın yönelim alanlarına ve yatırıma teşvik eden unsurlara göre farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır (Akdere ve Karagül, 2015:329-349).

İlk yatırım çeşitleri **brüt yatırım ve net yatırım** olarak ifade edilmektedir. Brüt yatırım bir ekonomi içerisinde gerçekleştirilen tüm yatırımların karşılığı olan miktarın toplam değeri olarak tanımlanmaktadır. Bu miktarın toplam değerini aşma, değerden düşme, eskime gibi karşılıkları bulunmaktadır. Mevcut yatırımın açma, değerden düşme gibi kısımlarının çıkarılması ile birlikte net yatırım oranı ortaya çıkmaktadır. Brüt yatırım ve net yatırım arasında maddi duran varlıkların amortismanları gibi bir fark bulunmaktadır (Mazlum vd, 1990).

İkinci bir yatırım çeşidi **uyarılmış yatırımlar ve otonom yatırımlar** olarak ifade edilmiştir. Uyarılmış yatırımlar dünya genelindeki ekonomik kriz ve milli gelirdeki yükselmenin tetiklenmesi neticesinde talep oranlarında meydana gelen çıkışı karşılayabilmek için arz miktarındaki yükselmeyi tetikleme hedefiyle yapılan yatırımlardır. Bu tür yatırımların gerçekleştirilebilmesi için talep miktarının yükseltilerek arz miktarı artışının uyarılması gerekmektedir. Talep miktarında artışın olabilmesi için de tüketici davranışlarının tüketim odaklı olması gerekmektedir. Yani dünya genelindeki herhangi bir ülkede milli gelir artışının olması gerekmektedir (Duran, 2003:12-14).

Uyarılmış yatırımlar milli gelir düzeyi ile paralellik göstermektedir. Otonom yatırımlar ise milli gelirdeki talep artışı ya da arz artışının uyarılması sonucunda bağımsız olarak gerçekleştirilen yatırımlardır. Buna örnek olarak devletin santral savunma ya da yol ile ilgili yapmış olduğu yatırımlar örnek verilmektedir. Uzun vadeli yatırımlar şeklinde de düşünülmektedir (Özdaş, 2009:24-32). Aşağıdaki şekilde milli gelir ve otonom yatırım arasındaki ilişki verilmiştir;

Şekil 2.1. Milli Gelir ve Otonom Yatırım Arasındaki İlişki

Kaynak : (Duran, 2003:12-14).

Şekil incelendiğinde milli gelirden yükselme olmasına rağmen otonom yatırımın sabit olduğu görülmektedir. Bu durum milli gelirdeki yükselişin otonom yatırımlar üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Bir diğer yatırım çeşidi **reel yatırımlar ve mali yatırımlar** olarak ifade edilmektedir. Üreticilerin üretim kapasitelerini arttırma hedefi ile teçhizat, makine ve depo gibi üretim odaklı gerçekleştirmiş oldukları harcamalardır. Örneğin; bir şeker fabrikasının hammadde olarak pancar miktarını iki katına çıkarması reel bir yatırım olarak verilmektedir. Mali yatırım ise kısa süre içerisinde toplanan evraklar olarak tanımlanmaktadır (Altay, 2018:32-40).

Mali yatırımlar genellikle mülkiyet ve kıymetli evrakların hukuki tasarrufları olarak ifade edilmektedir. Burada hisse senetleri gibi yatırım araçları oldukça önemlidir. Hisse senedi, hazine bonusu gibi yatırımlar mali yatırımlara örnek olarak verilmektedir. Bu türün yatırımlar milli gelirden herhangi bir değişikliğin olmasını sağlamaz bu tür yatırımlar bireysel açıdan bir yatırım olarak düşünülmektedir. Ancak reel yatırımlarda makine ya da teçhizatlardaki herhangi bir artış paralel olarak emek ihtiyacını meydana getirmektedir. Bu nedenle milli gelir için oldukça etkileyici ve önemli bir reel yatırım olarak ifade edilmektedir (Mazlum vd, 1990:20-25).

Altyapı ve üst yapı yatırımları da yatırımın bir diğer çeşidi olarak bilinmektedir. Üretim tesislerinin üretim kapasitesi arttırmaya yönelik gerçekleştirmiş olduğu yatırımlar **altyapı yatırımları** olarak tanımlanmaktadır. Bu yatırımların üretim faaliyetleri üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Yol, köprü, su gibi yatırımlar altyapı yatırımları olarak ifade edilmektedir. **Üst yapı yatırımları** ise üretim faaliyetleri üzerinde direkt olarak etkilidir. Özel sektörlerin gerçekleştirmiş olduğu tüm yatırımlar üst yapı yatırımları olarak ifade edilmektedir (Duran, 2003: 12-14).

Kamu yatırımları ve özel sektör yatırımları yatırım faaliyetleri içerisinde oldukça önemli bir çeşittir (Altay, 2018:32-40).

Kamu yatırımları devlet aracılığıyla gerçekleştirilen kar amacı güdülmeyen devletin faydasına gerçekleştirilen yatırımlardır. Bu yatırımlar bazen kamu bazen de kar amacı doğrultusunda özel sektörün gücünün yetmediği ya da yapamadığı faaliyetler için gerçekleştirilmektedir. Örneğin; devlet tarafından bir hastanenin ya da bir okulun yapılması kamu yatırımları olarak örnek verilmektedir. Özel sektör yatırımları ise tamamen kar elde edebilme odaklı gerçekleştirilen yatırımlardır. Bu tür yatırımların gerçekleştirilmesi için kamunun faydasına olup olmadığına yönelik analizlerin

gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Kamu yatırımları ve özel sektör yatırımları teşvik edici tedbirlerin alınması gereken yatırım türleridir (Akdere ve Karagöl, 2015:329-349).

Zorunlu yatırımlar yatırım çeşitlerinden bir diğeridir ve yapılmaması halinde cezayı işlem gerektiren toplumun menfaatlerinin göz önünde bulundurularak gerçekleştirilen yatırımlardır. Örneğin; çevre kirliliğini önlemek için filtreleme uygulamaları, atık su arıtma tesisleri veya doğa koruma alanlarının oluşturulması hem kamu hem de özel yatırım faaliyetleri için kritik bir öneme sahiptir (Özdaş, 2009:24-32).

Tevsi yatırımlar son yatırımcılık çeşidi olarak ifade edilmektedir. Yatırımcıların ellerindeki kapasiteye yükseltmeye yönelik gerçekleştirmiş oldukları ek yatırımlardır. Bu tür yatırımlar yalnızca kapasiteyi artırma yönelik değil bazen de mevcut üretim kalitesini yükseltmeye yönelik olarak gerçekleştirilmektedir (Yavan, 2010:30-34).

Görüldüğü üzere birçok yatırım çeşidi bulunmaktadır. Hem işletmeler hem de bireyler farklı yatırım çeşitlerine yönelim göstermektedirler. İşletmelerin ve bireylerin temel amacı üretim kapasitelerini arttırmak ya da daha fazla kar elde edebilmektir. Yatırım faaliyetleri devlet içerisinde ekonomik büyümeyi ve tasarrufu doğrudan etkilemektedir. Günümüz ekonomisinde tüm insanlar ve işletmeler yatırım yapmaya yönelik çalışmalar gerçekleştirmektedirler (Özdaş, 2009:24-32).

Yatırımın doğru bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için bankalar danışmanlık hizmetleri vermektedirler. Aynı zamanda devlet tarafından teşvik uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Yatırım bir ülkenin huzur ve refah seviyesinin yükseltilmesine, ekonomik büyüme elde etmesine ve geleceğe yönelik planlarını gerçekleştirmesini sağlayan uygulamalardır (Duran, 2003:12-14). Yatırım kavramının bir diğer önemli başlığı yatırımı etkileyen faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yatırımın hızı, kalkınma hızıyla doğru orantılı olduğundan, yatırımı etkileyen faktörler önemli bir etken olarak detaylı şekilde incelenmiştir.

2.1.2. Yatırımı Etkileyen Faktörler

Bir yatırımın gerçekleşmesi için birçok kriterin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Yatırım süreci içerisinde karar verme mekanizmalarının etkili olduğu düşünülmektedir. Herhangi bir alanda yatırım gerçekleştirecek bir kişinin ekonomik piyasa yatırım faaliyetleri ve çeşitleri ile ilgili bilgi sahibi olması gerekmektedir. Yatırımda amaçlanan başarının sağlanabilmesi için yatırımı etkileyecek faktörlerin iyi bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Yatırım kararları ile ilgili uygulamalarda

genellikle banka danışmanlarından ve alanında uzman iktisatçılardan bilgi alınması oldukça önemlidir.

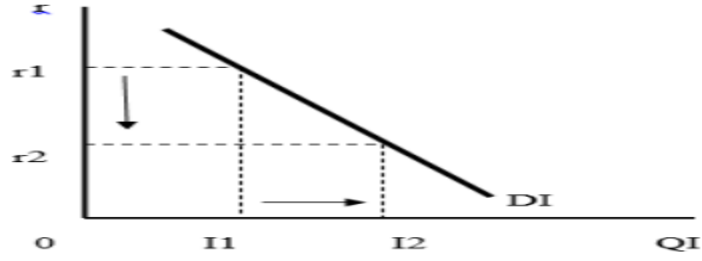
Araştırmanın bu kısmında yatırımı etkileyen faktörler ile ilgili genel bilgiler verilmiştir Yatırımı etkileyen faktörler; (Yavan, 2010:30-34).

- Faiz faktörü,
- Milli gelir etkisi,
- Siyasi istikrar etkisi,
- Yatırım yerinin uygunluğu,
- Yatırımı besleyen kaynaklar,
- Yatırım kaynağı olarak tasarruf,
- Yatırım kaynağı olarak tasarruf dışı kaynaklar olarak ifade edilmektedir.

Faiz faktörü yatırım oranlarını ve yatırım teşviklerine birkaç farklı açıdan etkilemektedir. Öncelikle belli bir sermayesi olan bir müteşebbis faiz oranlarının yüksek olduğu durumda sermayesini reel bir yatırıma dönüştürmeden sermayesinden faizle yüksek oranda kar elde edebilmektedir. Hiçbir risk almadan bu durum yatırım kararlarını doğrudan etkilemektedir (Özdaş,2009: 24-32).

Yatırım hedefiyle sermayesine bankalardan veya dışarıdan borçlanarak oluşturan bir kişi faiz oranlarının yüksek olması sebebiyle borcun ödemesi için gerçekleştirilen geri dönüşte borçlanmadan daha yüksek bir maliyet ile yüzleşmektedir. Bu durum yatırımcı açısından bakıldığında beklenen kar oranlarının daha düşük olmasına neden olmaktadır. Bu şekilde gerçekleşen durumlarda yatırımcı yatırım yapacağı alanı gözden geçirmesi gerekmektedir. Beklenen kar oranları istenilen düzeyde değil ise yatırımcı yatırım yapmaktan vazgeçmektedir (Özdaş, 2009:24-32). Aşağıdaki şekilde faiz yatırım ilişkisi verilmektedir.

Şekil 2.2. Faiz Yatırım İlişkisi

Kaynak : (Özdaş, 2009:24-32).

Şekilde görüldüğü üzere faiz oranları yükseldikçe bunun tersi olarak istikamette azalma olmaktadır. Bu durum yatırım kararları ve faiz oranları arasında ters bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Yatırım faaliyetlerini etkileyen bir diğer etmen **siyasi istikrarın etkisi** olarak ifade edilmektedir. Siyasi istikrarsızlıklar ülke genelindeki ekonomik durumu olumsuz yönde etkilemektedir. Devletin o dönem içerisinde seçime gitmesi hükümetin tekrardan seçilmesi ile ilgili belirsizliğin olması hükümetin kamu yatırımları konusunda çekimser kalmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda kişilerin uzun vadeli kararlar alma noktasında riske girmeleri söz konusu olmaktadır (Altay, 2018:32-40).

Milli gelirin etkisi yatırım faktörlerini etkileyen etmenlerden biridir. Milli gelir artışı ülkedeki tüketim artışını doğrudan tetiklemektedir. Bu durumu da gelecekte artan tüketim ihtiyacını karşılama hedefiyle yatırımcılar daha fazla yatırım yapmaya devam edecektir. Yani milli gelirin artması ve yatırım faaliyetleri arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır. Yatırımcıları yatırım yapmaya teşvik eden ana sebep kendilerince kar elde edebilme düşüncesidir. Örneğin; gelecekte ihtiyaç artışı olacağı beklenen bir ürünü üretme hedefi ile kişiler yatırım yapmaktadır. Yine faiz oranlarının enflasyonun siyasi istikrarın olumlu veya olumsuz olma ihtimali kişilerin yatırım yapma kararlarını doğrudan etkilemektedir. Görüldüğü üzere yatırımı teşvik eden ve özendiren birçok neden bulunmaktadır (Ünsaldı, 2006:8-14).

Yatırım yerinin uygunluğu yatırım faaliyetlerini etkileyen bir diğer etmendir. Yatırıma ulaşılma durumu, enerji kaynaklarına ulaşılma durumu, hammaddeye ulaşılma durumu, iletişim kurma durumu yatırım yerinin uygunluğunu etkileyen ana faktörler olarak ifade edilmektedir (Özdaş, 2009:24-32).

Altyapı durumu emek kaynağı yatırım faaliyetlerini etkileyen sebepler olarak tanımlanmaktadır. Yatırım kararlarını etkileyen en önemli faktörlerden birisi yatırım yerinin uygunluğu olarak ifade edilmektedir (Mazlum vd, 1990:20-25).

Yatırımı besleyen kaynaklar tasarlanmış olan herhangi bir yatırımın gerçekleştirilmesi için yatırım harcamalarına karşılayabilecek bir kaynağın olmasıdır. Yatırma besleyen kaynaklar çok çeşitlilik göstermektedir. Bu kaynak bazen nakit akışı olabildiği gibi bazen de mal karşılığı olarak gerçekleştirilmektedir (Duran, 2003:12-14).

Yatırım kaynakları tasarruf dışı ve tasarruf kaynakları olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir. Yatırım kaynağı olarak tasarruf normal kaynağın tüketime sarf edilmeden biriktirilen miktarlar doğrultusunda gerçekleştirilen yatırım faaliyetleri olarak ifade edilmektedir. Yatırımın en önemli kaynağı kar oranlarının tüketime harcanmadan tasarrufa ayrılan kısımdır. Yatırımcılar için oldukça risksiz ve önemli bir yatırım kaynağı olarak ifade edilmektedir. Örneğin; herhangi bir kişinin maaşından biriktirmiş olduğu paralar ile değerli maden alması yatırım kaynağı olarak tasarruf şeklinde ifade edilmektedir (Yavan, 2010:30-34).

Yatırım kaynağı olarak tasarruf dışı kaynaklar ise borçlanma senetleri, çekler, krediler, bağışlar miras yoluyla elde edilen kaynaklar, ipotek yolu ile yaratılan kaynaklar doğrultusunda gerçekleştirilen yatırımlardır. Yatırım kaynağı olarak tasarruf dışı kaynaklar oldukça riskli yatırım faaliyetleridir (Altay, 2018:32-40). Yatırımın sağlanacağı kaynaklar, yatırım hızını etkileyen bir diğer önemli husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Yatırımı etkileyen faktörlere ilave olarak detaylı bir şekilde incelenen bir diğer başlıktır.

2.1.3. Yatırım Kaynakları

Yatırım kar amacı elde etme doğrultusunda gerçekleştirilen tüm finansal işlemler olarak ifade edilmektedir. Yatırım gerçekleştirilirken tasarruf ve tasarruf dışı faaliyet uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Genel olarak her iki kaynakta da kar elde etme amacı gerçekleştirilmektedir. Yatırım bazen nakit para ve değerli madenler ile gerçekleştirilirken bazen de gayrimenkul alma arsa veya araba alma şeklinde gerçekleştirilmektedir (Ünsaldı, 2006:8-14).

İşletmeler de yeni üretim faaliyetleri geliştirmeye yeni personel alma, daha fazla ürün, makine ve teçhizat alma gibi faaliyetler doğrultusunda yatırım uygulamaları gerçekleştirmektedirler. Yatırımın gerçekleştirilmesi için bir ana kaynağın olması gerekmektedir. Örneğin; çalışan bir birey aldığı maaşın belli bir kısmı ile değerli maden veya hisse senedi satın almaktadır. Bu durum kişinin maaş kaynağından elde etmiş olduğu yatırım olarak ifade edilmektedir. Bu yatırım türü kişinin elinde bulunan kaynakları herhangi bir şekilde harcamadan gerçekleştirilmesi nedeniyle oldukça

risksizdir. Bu kaynağı tasarruf yoluyla elde edilmiş yatırım adı verilmektedir (Altay, 2018:32-40).

Genel olarak tüm bireysel yatırımlar tasarruf yoluyla gerçekleştirilmektedir. Ancak genellikle girişimcilik adı altında gerçekleştirilen faaliyetlerde ve işletmelerin üretim kalitesini yükseltmek ve daha fazla üretim gerçekleştirebilmek için yapmış olduğu yatırımlar tasarruf dışı kaynaklar kullanılarak gerçekleştirilen yatırımlardır. Miras yoluyla elde edilen kaynaklar hisse senedi, çek, kredi teşvik uygulamaları, faiz gibi uygulamalar sonucunda elde edilen yatırımlardır (Yavan, 2010:30-34).

Tasarruf yatırımlar diğer tasarruf yatırımlarına göre oldukça riskli olarak bilinmektedir. Ancak büyük işletmeler sürekliliklerine devam ettirebilmek ve rekabet avantajı sağlayabilmek için risk alarak tasarruf dışı kaynaklardan yararlanmaktadırlar. Kişinin tasarruf ya da tasarruf dışı kaynaklar kullanılarak yatırım faaliyetlerini gerçekleştirebilmeleri için uzman bir iktisatçıdan ya da banka danışmanlarından fikir elde etmesi gerekmektedir. Aynı zamanda yatırım kaynaklarını kullanırken ülkenin güncel ekonomik durumu, ekonomik piyasa, hükümet istikrarı, faiz oranları gibi konuları göz önünde bulundurması gerekmektedir (Akdere ve Karagül, 2015:329-349).

Geleceğe yönelik gerçekleştirilen yatırım faaliyetleri yatırım kaynaklarının doğru seçilmesi ile başarılı olmaktadır. Yatırım kaynağı olarak tasarruf dışı kaynaklar, doğrudan ülkenin milli gelirine, ekonomik büyümeye ve milli sermayeye etki etmektedir. Günümüzde iktisadi okuryazarlığın artması ekonomi alanında yapılan faaliyetler teşvik uygulamalarına olan yönelim ülkenin gelişmişlik düzeyi üzerinde etkili olan kriterlerdir (Ünsaldı, 2006:8-14). Yatırım kavramını detaylı olarak analiz ettikten sonra, çalışmanın ilerleyen süreçlerinde sık sık karşımıza çıkacak olan teşvik kavramı da detaylı olarak incelenmesi gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

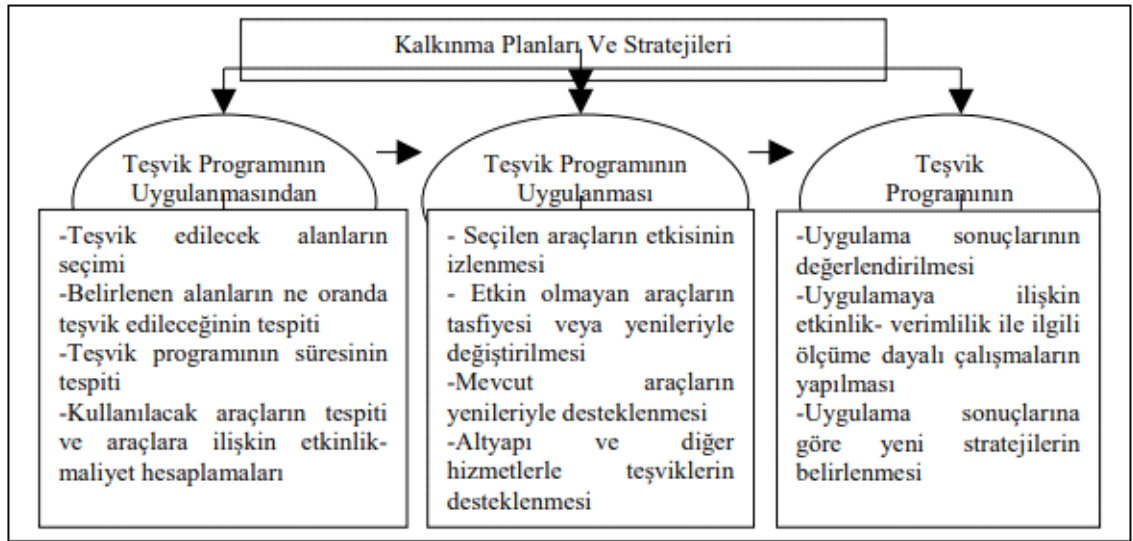
2.2. Teşvik Kavramı

Teşvik uygulamaları ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasi gelişimini olumlu yönde etkilemektedir. Bu nedenle ülke genelinde yapılan teşvik uygulamaları ülkede yaşayan vatandaşlara maddi veya gayri maddi yönden destek sağlamaktadır. Teknolojinin ve AR-GE içeriklerinin genişletilmesi ülkenin kalkınma düzeyine olumlu yönde etkilemektedir. Ülkenin iklimsel özellikleri, ekonomik yapısı, kültürel değerleri ve diğer sebepleri ile her bölgesi ekonomik açıdan eşit değildir. Bu nedenle ülke genelinde ülkenin doğusunun ve batısının dengelenebilmesi için çeşitli kalkınma projelerinin yapıldığı bilinmektedir. Aynı

zamanda ülke genelinde meydana gelen herhangi bir olağanüstü durumda da devlet ekonomik ve sosyal açıdan halkı destekleme durumundadır. Teşvik kavramının daha iyi ifade edilebilmesi için teşvik uygulamalarının temel özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Aşağıda teşvik kavramının temel özellikleri maddeler halinde verilmiştir; (Cangöz, 2009:22-26).

- Teşvikler devlet tarafından yapılan uygulamalardır.
- Genel olarak özel kesime verilmekle beraber kamu teşebbüslerine devredilebilir özellik taşımaktadır.
- Teşviklerin devlete bir maliyeti bulunmaktadır. Bu maliyet ise ucuz kredi ve hibeler aracılığıyla transfer etmesi sebebiyle kamu fonlarının düşmesinden kaynaklanacağı gibi vergisel teşviklerde tahakkuk etmiş ya da gelecekte tahakkuk edecek bir devlet gelirlerinin bağışlanmasına kaynaklanan gelir azalması şeklinde de olabilmektedir.
- Devlet bakımından fon azalması veya gelir kaybına sebep olmakla beraber şirketler açısından ise fayda durumunu ifade etmektedir.
- Yatırımın sektörünü bölgesine zamanlamasını ve büyüklüğüne etkileme hedefi ile gerçekleştirilmektedir.
- Teşvik uygulamaları dolaysız veya dolaylı yönde gerçekleştirilebilmektedir.
- Devletin yapmış olduğu teşvik uygulaması gizli veya açık yapılabilir.
- Bölgeler arası gelişmişlik seviyesi arasındaki farklılığı ortadan kaldırmaya yönelik bölgesel anlamda teşvik politikalarının uygulanabildiği bilinmektedir.

Şekil 2.3. Teşvik Sistemi

Kaynak : (Topal, 2006: 37)

Teşvik uygulamaları istihdam yaratılması herhangi bir olağanüstü durumda halkın ekonomik yönden desteklenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Teşvik uygulamaları kapsamında yapılan faaliyetler genellikle halkın yararına olarak ifade edilmektedir. Teşvik uygulamaları kapsamında ilgili sektörlerde çeşitli kampanyalar ve uygulamalar gerçekleştirilerek devlete maddi yönde destek sağladığı bilinmektedir. Devletlerin ekonomik hayatı düzenlemek için çeşitli politikalar uyguladıkları bilinmektedir. Teşvik uygulamaları da bu politikalardan birisi olarak ifade edilmektedir. Teşvik uygulamaları hedefleri ve kullanım amaçlarına göre farklı sınıflarda değerlendirilmektedir (Aktan, 2001:56-60). Çalışmanın bundan sonraki kısmında teşviklerin sınıflandırılması konusu incelenmiştir.

Teşvik kavramı literatürde çok farklı tanımlamaları olan bir kavramdır. Teşvik kavramı genel olarak ülkelerin kalkınma stratejilerine destek veren ülkenin toplumsal yapısı ve ekonomik durumuna bağlı olarak belirlenen aktivitelerin yapılmasını veya yapılmamasını özendirme hedefi ile kamu aracılığı ile sağlanan gayri nakdi veya nakdi destekler paketi olarak ifade edilmektedir. Teşvik kavramının ekonomi kapsamında büyük bir yeri bulunmaktadır. Kamunun çeşitli sektörlerin de hızlı bir şekilde maddi ve manevi destek projeleri gelişme göstermektedir. Bir ülkenin afet, pandemi veya başka türlü olağanüstü durumlarda teşvik paketleri oluşturması devletin ülkeye sahip çıkma durumunu gözler önüne sermektedir. Başka bir ifade ile teşvik kavrama belli ekonomik aktivitelerin diğerlerine oranla daha hızlı ve pratik bir şekilde geliştirilmesi hedefi ile

kamu aracılığıyla çeşitli tekniklerle maddi ya da gayri maddi özendirme ve destek projeleri olarak ifade edilmektedir (Duran, 2003:12-14).

İçerikleri açısından incelendiğinde teşvik kavramı; yatırım indirimleri, kurumlar vergisi muafiyeti, ihracat vergi iadesi, yeni pazarların açılması, düşük faizli kredi uygulamaları, gümrük taksitleri gibi uygulamalar ile halka destek sağlamaktadır. Literatürde teşvik kavramı ile ilgili birçok çalışmanın olduğu gözlemlenmektedir. Sübvansiyon primler, aynı yardımlar, ucuz krediler gibi kavramlar da teşvik kapsamında ifade edilen kavramlar olarak değerlendirilmektedir. Teşvik genel olarak kullanım biçimlerine göre farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Hazine Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü aracılığıyla sıklıkla kullanılan teşvik kavramı belli ekonomik aktivitelerin diğerlerine oranla daha hızlı ve pratik yapılması için kamu aracılığıyla sağlanan maddi veya gayri maddi yardımlar olarak tanımlanmaktadır (Yavan, 2010:30-34)

Devlet yardımları devletlerin vazgeçemeyeceği müdahale araçları olmakla beraber ekonomiye önemli katkılarda bulunmaktadır. Devlet yardımı politikasının tek başına kullanılması uzun dönemde ülke ekonomisinde kalıcı bir etki yaratması mümkün olmamakla beraber diğer politika araçlarının geliştirilmesine de imkan sağlamaktadır. Teşvik politikaları genellikle devlet içerisindeki ekonomik yapının sürekliliğinin sağlanması ülke içerisinde yaşayan vatandaşların çeşitli faaliyetlerden yararlanarak girişimcilik oranlarını arttırmaları, ekonomik hayatın düzenlenmesi, ülkenin huzur ve refah seviyesinin arttırılmasına yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Literatür incelemelerinde teşvik kavramı ile ilgili yapılan çalışmalar son dönemlerde daha popüler hale gelmiştir. Çünkü ülkemizde meydana gelen olağanüstü durumlar afet, pandemi gibi durumlar karşısında çeşitli teşvik projeleri açıklanarak ülkedeki huzur ve refah seviyesinin arttırılmasına yönelik faaliyetler gerçekleştirilmektedir (Duran,2003:12-14).

2.2.1. Teşviklerin Amacı

Teşvik kapsamında yapılan uygulamalar ülkenin ekonomik düzenini sağlama, ülke içerisinde yaşayan vatandaşlara maddi ve manevi olarak yardıma bulunma, ülkenin huzur ve refah seviyesini arttırma hedefli gerçekleştirilmektedir. Yönetim açısından teşvik projelerinin hedefleri, teknik ve idari hedefler, sosyal hedefler ve ekonomik hedefler kapsamında gerçekleştirilmektedir. Ekonomi kendi içerisinde farklı hedeflere yönelebilmektedir. Genel olarak yatırımların teşvik edilebilmesi ülkeye yabancı

sermayelerin çekilmesi teşvik uygulamaları hedefleri arasında bulunmaktadır işsizliği azaltabilmek ekonomi politikasına yeni bir nefes getirebilmek bölgesel dengesizlikleri gidermek bazı sektörleri ticarete ve ekonomiye teşvik edebilmek için bu uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Teşvik paketlerinin temel hedefleri; (Gökyurt, 2010:51-56).

- İhracatı destekleme,
- Uluslararası faktörlere karşı rekabet gücü kazanma,
- Yabancı sermayeleri ülkeye çekme,
- AR-GE yatırımlarını çoğaltma,
- Bölgesel kalkınma hızını arttırma,
- Doğu ve batı arasındaki dengesizlikleri giderme,
- Kalite ve verimlilik artışını sağlama
- Teknolojiye ve küreselleşmeye adaptasyon sağlama
- Nitelikli insan kaynağını arttırma,
- İstihdam sağlama,
- Pandemi, afet veya diğer olağanüstü durumlarda ülkede yaşayan vatandaşlara destek olma şeklinde ifade edilmektedir.

Teşvik kapsamında yapılan uygulamalar ülkedeki ekonomi politikasına yeni alternatiflerin kazandırılması açısından büyük önem taşımaktadır. Ülke genelinde meydana gelen herhangi bir olay kapsamında farklı uygulamaların gerçekleştirilmesi ülkeye olan güvenin arttırılmasında büyük önem taşımaktadır. Uluslararası açıdan incelendiğinde ise ülkenin diğer ülkelere karşı sosyolojik ve ekonomik açıdan kendisini kanıtlayabilmesi, uluslararası pazarda yer edinebilmesi için teşvik paketleri büyük önem taşımaktadır. Teşvik uygulamalarının hedeflerini yerine getirebilmeleri için ülkenin ekonomik durumunun uzun vadeli olarak dengeli olması, teşvik projelerinin hem ülke hem de vatandaşlar için kabul edilebilir düzeyde olması, teşvik uygulamalarının uzun vadede ülke ekonomisine olumsuz yönde etki etmemesi gerekmektedir (Özdaş, 2009:24-32).

2.2.2. Teşvik Çeşitleri

Ülkelerin ekonomik ve siyasi anlamda güçlü olabilmeleri için işletmelerin ekonomik alanda güçlü olmaları teşvik uygulamalarının ülke genelinde düzenli aralıklarla gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Küreselleşme ile birlikte dünya genelinde ekonomik anlamda sınırların ortadan kalkması uluslararası ticaret ve muhasebe uygulamalarının artırılmasına sebep olmuştur (Akdoğan, 2011:6-11). Bu rekabet ortamında ülkenin ekonomik ve sosyal açıdan ayakta kalabilmesi için piyasada devlet tarafından uygulanan bazı yardım ve teşviklerden faydalanmaları gerekmektedir. Devlet yardımlarının ve teşviklerinin temel hedefi ülke içerisinde geçersiz olan kaynakların ülke ekonomisinin menfaati gözetilerek kullanılmasıdır. Bu açıdan incelendiğinde; işletmelerin belli sektörlerle daha güçlü firmalar haline gelmesinde teşvik uygulamalarının büyük bir önemi vardır. Aynı zamanda küresel dünyada ve uluslararası pazarda söz sahibi olabilmek için teşvik uygulamalarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Sevim, 2009:21-29).

Ülkelerin mevcut ihracat seviyelerinin artırılmasında teşvik uygulamalarının önemi oldukça büyüktür. Devlet yardımlarının ve teşviklerinin ülke içerisindeki ticari faaliyette bulunan her şirkete sürekli olarak verilmesi söz konusu değildir. Bu sebeple teşvik ve yardım destekleri devlet aracılığı ile belirlenen sektörlerle düzenli aralıklarla gerçekleştirilmektedir. Bu durum yardım alan firmaların veya teşvik uygulaması kapsamında değerlendirilen şirketlerin finansal tablolarına ve kayıtlarına yansımaktadır. Teşvik uygulamalarının finansal tablolarda belli karışıklıklara sebep olması sebebiyle Türkiye muhasebe standartları devlet teşvikleri ve yardımların muhasebeleştirilmesi ve TMS-20 kapsamında değerlendirme gerçekleştirilmektedir. Ülkemizde sektörlerle ve bireylere yönelik yapılan teşvik uygulamaları çeşitlilik göstermektedir (Paçacı, 2011:41-46). Teşviklerin sınıflandırılması teşviklerden kullanılan araçlara göre sınıflandırılması, TMS-20 açısından teşviklerin sınıflandırılması olarak iki başlık altında incelenmektedir. Aşağıdaki başlıklarda teşviklerin sınıflandırılması konusu ile ilgili literatür araştırmalarına yer verilmiştir.

- **Teşviklerin Kullanılan Araçlara Göre Sınıflandırılması**

Teşvik politikası ile ilgili kullanılan araçların farklı özelliklere göre sınıflandırıldığı bilinmektedir. Ülke genelinde uygulanan teşvik politikalarının etkinlik derecelerini belirlemek ve bu konular ile ilgili yeni düzenlemelerin yapılması için mevcut düzenlemeler üzerinde belli ayarlamaların yapılması gerekmektedir. Teşvik sisteminin

etkili olabilmesi için ülkelerin stratejileri ve kalkınma planlarını uygunluk göstermesi oldukça önemli bir konudur (Aktan, 2001:56-60).

Teşvik araçları genellikle ülkelerin hedef kitle ile ilgili planlanan amaçlarına gerçekleştirmelerini sağlamaktadır. Bir teşvik sisteminin etkin bir şekilde işleyebilmesi için program uygulanmadan evvel programın uygulanması aşamasında ve uygulama sırasında yapılacak temel kriterler üzerinde durulmaktadır. Teşvik politikalarının uygulanması uzmanlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda teşvik uygulamalarının denetlenmesi ve muhasebe açısından ele alınması da ülke ekonomisinin geliştirilmesi ve hedef kitlenin istek ve ihtiyaçlarının karşılanması açısından büyük önem taşımaktadır. Teşvik uygulamaları devlet tarafından olağanüstü durumlarda yardım ve yatırım amaçlı gerçekleştirilen işlemler bütünüdür. Bu nedenle ülkenin sosyal ve ekonomik yapısındaki değişimler göz önünde bulundurularak çeşitli teşvik uygulamalarının yapıldığı bilinmektedir. Teşvik politikalarının yönlendiren temel faktörler mevcut sermaye yapısı, doğal kaynakların durumu, ülkenin gelişmişlik düzeyi, işgücü niteliği, ülkenin siyasal ve ekonomik yapısı, toplumsal koşullar şeklinde ifade edilmektedir (Kıymaz, 2000:24-30).

Gelişmiş ülkelerdeki teşvik politikaları gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkelere göre daha iyi derecededir. Ülkenin teşvik politikaları ile ilgili çalışmalar yapmaları ülkenin ekonomik yapısını doğrudan etkilemektedir. Literatür incelemelerinde yer alan çalışmalara bakıldığında teşvik politikasının çeşitli araçlar vasıtasıyla uygulandığı bilinmektedir. Araştırmanın bu kısmında teşviklerin kullanılan araçlara göre sınıflandırılması konusu değerlendirilmiştir. Teşvik araçları; (Duran,2003-12-14).

- Amaçlarına göre teşvikler,
- Kapsamlarına göre teşvikler,
- Veriliş aşamalarına göre teşvikler,
- Kullanılan araçlara göre teşvikler şeklinde dört sınıf altında incelenmektedir.

Amaçlarına göre teşvikler genellikle üretimi ve yatırım oranlarını arttırma hedefli gerçekleştirilmektedir. Amaçlarına göre teşvikler ihracatı desteklemede sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir. Aynı zamanda yabancı sermayeyi ülkemize çekmek, şirketlerin rekabet gücünü arttırmak, ekonomik kalkınmayı hızlandırmak, nitelikli insan gücü yetiştirmek, üretim ve hizmette verimlilik ve kalite artışının sağlanmasında oldukça

etkilidir. Yarım kalmış yatırımların tamamlanabilmesi için uygulanan teşvik projeleri çok farklı şekillerde ülke genelinde gerçekleştirilmektedir. Amaçlarına göre teşviklere örnek olarak bölgesel kalkınmaya yönelik teşvik uygulamaları, KOBİ'lere yönelik teşvikler verilmektedir (Sevim, 2009:21-29).

Kapsamına göre teşviklere bakıldığında özel ve genel hedefleri olarak iki başlık altında toplandığı gözlemlenmektedir. Genel hedefli teşvikler genellikle sektör ayrımı yapılmadan ekonominin genelini kapsayan teşvik uygulamalarıdır. Her sektör için aynı oranlarda uygulanan teşviklerdir. Kapsamına göre teşviklere örnek olarak KDV erteleme ve gümrük muafiyeti verilebilmektedir. Belli firmaları, bölgeleri ya da sektörleri diğerlerine göre avantajlı konumuna getiren teşvikler kapsamına göre teşvikler olarak tanımlanmaktadır. AR-GE yatırımlarına yapılan çok boyutlu krediler, KOBİ yatırımları ile ilgili faiz destekleri, kredi garanti destekleri özel amaçlı teşvik sınıfına girmektedir (Yavan, 2010: 30-34).

Veriliş amacına göre teşviklerin sonuçları oldukça önemlidir. Çünkü teşviklerin bir kısmı yatırım öncesinde bir kısmı ise işletmenin uygulanma aşamasında gerçekleştirilmektedir. Yatırım kararı verildikten hemen sonra ya da yatırım döneminde işletmelerin muhatap oldukları yükümlülükler ile ilgili istisnalar, yatırıma uygun koşullar, muafiyetler ve indirimler veriliş amaçlarına göre teşvikler kapsamında değerlendirilmektedir. Yatırım öncesinde yapılan teşvik uygulamaları proje yapma, proje seçme ve değerlendirme gibi uygulamaları sağlamaktadır. Yatırım sonrasındaki teşvik uygulamalarına bakıldığında çoğunlukla ödenecek vergi durumları ile ilgili kapsayan teşvik politikalarının olduğu gözlemlenmektedir. Kurumlar vergisi, gelir vergisi, harçlar sonrası elde edilen teşvikler örnek kullanılan araçlara göre teşvikler vergi teşvikleri, nakdi teşvikler ve diğer teşvikler, kullanılan araçlara göre teşvikler konu başlığı altında incelenmektedir. Aynı teşvikler olarak ifade edilen kavram sektörler firmalara ve bölgelere yönelik gerçekleştirilmektedir. Burada avantaj ve muafiyet sağlayan maliyet unsurlarını azaltan ve düşüren imtiyazlar aynı teşvikler kapsamında değerlendirilmektedir (Kıymaz, 2000:24-30).

Ülkemizde işgücü eğitime bağlı olarak piyasanın ihtiyacı olan bilgi ve beceriye sahip olmamaları genç nüfusun işgücü piyasasında yeterli düzeyde yer almamasından kaynaklı istihdam problemleri yaşamaktadır. Bu nedenle ülkemizde işgücü yetiştirme kursları ile birlikte aynı teşvik uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Maddi teşvikler olarak ifade edilen kavram geri ödemesi ya da herhangi bir karşılığı olmayan ödemeler

şeklinde ifade edilmektedir. Herhangi bir geri ödemenin olmaması ya da karşılığın beklenmemesi yatırımcılar açısından önemli bir destek ögesi olarak ifade edilmektedir. Ülkemizde 1991 yılından bu yana nakdi teşviklerin yapıldığı gözlemlenmektedir (Paçacı, 2011:41-46). Aşağıdaki şekilde yatırım teşvik araçları ve türleri ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir;

Şekil 2.4. Teşvik Araçlarının Sınıflandırılması

3. Diğer Teşvikler	• Sermaye mallarına KDV istisnası
	• Gelişmemiş bölgelere ve/veya bazı ürünler düşük KDV oranı
	<i>Gümrük Vergisi Teşvikleri</i>
	• Makine-teçhizat, hammadde, parça ve yedek parça gibi sermaye mallarına gümrük muafiyeti
	• Gümrük vergisi iadesi
	<i>Aynı Teşvikler</i>
	• Arsa-arazi tahsisi
	• Bina temini
	<i>Diğer Bazı Teşvikler</i>
	• Alt yapı hazırlanması
Teşvik Araçları	• Ucuz enerji desteği
	• Ayrıcalıklı kamusal anlaşmalar
	• Yatırım öncesi hizmetler; finansman kaynakları, yatırım projesi hazırlama ve yönetme, pazar araştırması, hammadde ve alt yapı durumu, üretim prosesi ve pazarlama teknikleri, eğitim, know-how veya kalite kontrol geliştirme teknikleri ile ilgili yardımlar
	Teşvik Türleri
	<i>Karşılıksız</i>
	• Hibeler
	• Primler
	<i>Karşılıklı</i>
	• Uygun koşullu krediler (düşük faizli, uzun vadeli)
	<i>Garanti ve Kefaletler</i>
2. Mali/Vergisel Teşvikler	• Kredi garantileri
	• Yüksek ticari risk taşıyan projelere kamu kaynaklı risk sermayesi katılımı
	• Ekonomik ve ticari riskleri kapsayan ayrıcalıklı kamu sigortası(devalüasyon, politik karmaşa vb.)
	<i>Gelir ve Kurumlar Vergisi Teşvikleri</i>
	• Düşük oranlı gelir ve kurumlar vergisi
	• Vergi muafiyeti
	• Zarar mahsubu
	• Hızlandırılmış amortisman
	• Yatırım indirimi
	• Bazı harcamaların vergiden düşülmesi (Sosyal güvenlik katkısı, İstihdamla ilgili harcamalar, Reklam, tanıtım ve pazarlama, Sağlık harcamaları vb.)
Kaynak : (Yavan, 2010: 30-34)	• Vergi kredisi (finansman fonu)
	<i>KDV Teşvikleri</i>

Ülkemizde 1985 ile 1991 yılları arasında bir destekleme primi uygulaması gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Kaynak kullanımı destekleme primi olarak ifade edilen kavram konusuna ve bölgesine göre %10 ila %60 arasında uygulanmaya başlanmıştır.

1990'lı yıllara gelindiğinde Gümrük Birliği Anlaşması ve Avrupa Birliği kapsamında teşvik sisteminin Avrupa Birliği'ne adapte edilmesine karar verilmiştir. Bir diğer teşvik araçlarından birisi vergi teşvikleri olarak tanımlanmaktadır. Vergi teşvikleri önceden belirlenen makroekonomik amaçlara ulaşabilmek için vergi mevzuatında değişiklikler yapma stratejisi ile bazı ekonomik faaliyetlere, unsurlara ayrıcalıklar ve kolaylıklar sağlanması şeklinde gerçekleştirilmektedir. Vergi teşvikleri sektörler ve projelere yatırım yapmalarını sağlamak hedefiyle vergi yükünü azaltmakla görevlidirler. Vergi kanunlarında yer alan teşviklerin vergi gelirlerinin azaltılması yönünde vatandaş ve şirketlere destek sağladığı gözlemlenmektedir. Vergi teşvikleri ile ilgili literatür incelendiğinde dolaylı vergi teşvikleri ve dolaysız vergi teşvikleri olarak iki başlık altında toplandığı gözlemlenmektedir (Kıymaz, 2000:24-30).

Dolaysız vergi teşvikleri kurumlar kapsamında iktisadi birimlere tanımlanmış olan vergi teşvikleridir. Vergi tatilleri düşük, kurumlar vergi oranları hızlandırılmış, amortisman, yatırım indirimi gibi uygulamalar dolaysız vergi teşvikleri kapsamında incelenmektedir. Dolaylı vergi teşviklerine bakıldığında ise ihracata ve ihracat ile ilgilenen şirketlere yönelik seçilen vergi teşviklerinin olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye'de yürürlükte olan ihracatı teşvik araçlarının en önemlisi dolaylı vergi teşvikleri olarak tanımlanmaktadır. Örneğin; pazar araştırmaları çevre maliyetlerinin desteklenmesi tarımsal ürünlerde ihracat iadesi AR-GE çalışmaları ile ilgili yapılan yardımlar ofis mağaza açma, marka tanıtım faaliyetleri, dolaylı vergi teşvikleri kapsamında incelenmektedir (Yavan, 2010:30-34).

• TMS-20 Açısından Teşviklerinin Sınıflandırılması

Devlet teşvikleri literatür incelemelerinde oldukça popüler olan bir konudur. Devlet teşvikleri yapılan yardımların niteliği ve şartlarına bağlı olarak çeşitli şekillerde olabilmektedir. Yukarıda ifade edildiği gibi teşvikler farklı alanlarda özelliklerine göre veya hedeflerine göre sınıflandırılabilir. TMS-20 teşviklerinin sınıflandırılması da literatür incelemelerinde en fazla tartışılan konulardan birisi haline gelmiştir. TMS-20 ye göre devlet teşvikleri parasal olan ve parasal olmayan devlet teşvikleri olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir (Yakal, 2002:24-29).

Devletin iç ve dış yatırımcılara sağlamış olduğu krediler, faiz indirimleri gibi finansman desteği biçiminde olan teşvikler parasal devlet teşvikleri şeklinde ifade edilmektedir. İşletmelerin kullanması hedefiyle işletmelere verilmiş olan kaynaklar ya da

arsa ise parasal olmayan devlet teşvikleri kapsamında değerlendirilmektedir. Burada önemli olan devlet teşviklerinin parasal olmayan kısımlarının muhasebeleştirilmesidir. Parasal olmayan teşviklerin finansal tablolara aktarılması oldukça kolay bir işlemdir parasal teşvikleri muhasebe kapsamında değerlendirilmesi işletmelerin sıklıkla kullandığı yöntemlerden birisidir yapılan finansal destek tutarları olduğu gibi tablolara yansıtılmaktadır. Parasal olmayan devlet teşviklerinde arsa gibi varlıkların gerçeğe uygun değerlerinin tespit edilmesinde TMS-20 devlet teşvik politikalarının büyük bir önemi bulunmaktadır. Devlet teşviklerinin muhasebeleştirilmesi ile ilgili olarak iki genel yaklaşımdan bahsedilmesi mümkündür. Birincisi teşvik uygulamalarının zarar veya kar haricinde muhasebeleştirme durumu teşvikin bilançoda izlediği sermaye yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır. İkincisi ise teşvikin bir veya daha fazla dönemde kar ya da zarar kapsamında muhasebeleştirilmesini kapsamaktadır. Buna gelir yaklaşımı adı da verilmektedir. Sermaye yaklaşımı kapsamında teşvikler bilançoda izlenmelidir. Devlet teşviklerinin muhasebeleştirilmesi genel olarak belli standartlara bağlı olarak gerçekleştirilmektedir (Cangöz, 2009:22-26).

Covid-19 salgın hastalığı 2019 yılı aralık ayından itibaren tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Dünya üzerindeki tüm ülkeler Covid-19 salgın hastalığının etkileri ile birlikte devlet destekleri ve mali tedbirlerin alındığı bilinmektedir finansman ve kredi desteği ile birlikte maddi destek uygulaması ülke genelindeki vatandaşların ekonomik durumlarına destek sağlamıştır. Olağanüstü durum olarak ilan edilen Covid-19 salgın hastalığında ekonomik istikrar kalkını oluşturulmuştur. Ekonomik istikrar kalkını ile birlikte koronavirüs salgın hastalığı mücadele sürecinden en az hasarla çıkabilmek için çeşitli teşvik paketleri oluşturulmuştur. Bu paketler kapsamında salgın ile ilgili tedbirlerden olumsuz yönde etkilenen ve ihracat sektöründe bulunan firmalara stok finansman desteği sağlandığı bilinmektedir (Orhangazi, 2020:15-19).

Covid 19 döneminde işletmelerin olumsuz yönde etkilenmesi beyan edilerek esnaf ve sanatkarlara 3 ay süreli kredi erteleme imkanı sağlanmıştır. Kamu bankaları sermaye ihtiyaçlarını karşılayabilmek için 6 ay geri ödemesiz kredi uygulama yöntemleri geliştirilmiştir. Fiyatı 500 bin TL'den aşağıda bulunan konutların kredilendirme miktarları %90 oranında yükseltilmiştir. Otel kiralama ile ilişkili irtifak hakkı bedellerinin Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında 6 ay ertelenmesine karar verilmiştir. En düşük emekli maaşının ise 1500 TL'ye yükseltilmesi kararlaştırılmıştır. Devlet teşvik uygulamalarında aile ve çalışma Sosyal Politikalar Bakanlığı kriterleri kapsamında ihtiyaç sahibi ailelere

nakdi yardımlar gerçekleştirilmiştir (Güven, 2020:251-268).

Küresel tedarik zinciri uygulamaları kapsamında ise hem perakende hem de üretim faaliyetleri içerisinde alternatif kanallar geliştirilmiştir. Salgın hastalık sürecine girildiği andan itibaren ülkemizde politik ekonomik ve sosyal alanda birçok geliştirici teşvik uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalar hem esnafların hem de diğer çalışanların ekonomik durumlarını iyileştirmeye hedefli olarak gerçekleştirilmiştir. KOBİ alacaklarına devlet güvencesinin getirilmesi ülkede yaşayan tüm vatandaşların devlete olan güvenlerini olumlu yönde arttırmıştır. Sigorta primleri ve vergi ertelemelerinin gerçekleştirilmesi üretimin durduğu işletmelerde büyük bir ekonomik avantaj sağlamıştır. 2020 nisan ayı sonuna kadar ödenmesi gereken tüm ödemeler 2 Kasım 2020 tarihine kadar ertelenmiştir. Bu dönemde de işletmelerin ekonomik olarak iyi yönde gelişmeler kaydedilmesi için çeşitli teşvik uygulamaları gerçekleştirmiştir. Kısa çalışma ödeneği ve telafi çalışmalarının uygulanması bu dönem içerisinde meydana gelen istihdam sorunlarına önemli bir çözüm getirmiştir. Kira sözleşmeleri ile ilgili düzenlemelerin yapılması ise işyeri sözleşmelerinden test edilmesine engellemiştir (Eroğlu, 2020:211-236).

5510 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu 78 numaralı maddesi uyarınca Covid-19 kapsamında işletmelere verilen desteklerden olan asgari ücret desteği yürürlüğe girmiştir. Türkiye Cumhuriyeti devletinde bu destekten yararlanmak isteyen tüm işletmeler uzun vadeli sigorta kollarına dahil olma ve özel sektörde hizmet verme gibi özellikler bulundurması gerekmektedir. Koronavirüs kapsamında işletmelere verilen bir diğer destek ise vergi ödemesi düzenlemeleri şeklinde ifade edilmektedir. Muhtasar beyanname süresinin 3 ay boyunca ertelenmiş olması esnaflar için önemli bir uygulama olmuştur. Kredi finansman ve faiz destekleri ile birlikte ülke genelindeki vatandaşların ödemelerinde esneklik getirilmiştir. Bu süreç içerisinde sosyal yardım paketlerinin hayata geçirilmesi, insanların sosyal ekonomik ve politik yaşamına olumlu yönde etkilemiştir. Kapasite kullanım oranlarının koruma hedefi ile ihracatçılara stok finansmanının desteğinin verilmesi de ülke genelindeki ticaret faaliyetlerini olumlu yönde etkilemiştir (Özcan, 2020:1-9). Kalkınma kavramı da teşvik ve yatırım kavramıyla beraber araştırmanın kavramsal analiz kısmının temelini oluşturan 3 ana kavramdan biri olarak karşımıza çıkmakta olup bir sonraki bölümde detaylı bir şekilde incelenmiştir.

2.3. Kalkınma Kavramı

Ulusal ve uluslararası gerçekleştirilen tüm ekonomik faaliyetlerin temel amacı ekonomik büyüme olarak ifade edilmektedir. Büyüme süreci içerisinde ülkelerin iş gücü, nüfus sermayesi, doğal kaynakları yıldan yıla büyüme göstermektedir. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ekonomik büyüme ile paralellik göstermektedir. Üretimi arttırabilmek için yapılan harcamalar istihdam oranlarının arttırılmasına, sermaye stoklarının genişletilmesine, doğal kaynakların amacına uygun olarak kullanılmasına ve milli gelirin arttırılmasına imkan tanımaktadır. Büyüme sürecinde gerçekleştirilen tüm uygulamalar yatırım olarak ifade edilmektedir (Darıcı, 2007:215-221).

Büyüme sürecinde meydana gelen ekonomik değişikliklerin yanında bir takım toplumsal değişimlerde meydana gelmektedir. Kaçınılmaz olarak eğitim talebi artmakta, kentleşme oranları yükselmekte, sağlık ve eğitime olan ihtiyaç artmakta siyasi yapılarda bir takım dalgalanmalar meydana gelmektedir. Bu durumlar toplum genelinde ekonomik gelişmeyi beraberinde getirmektedir. Ekonomik gelişmenin olumlu yönde gerçekleşmesi genel yaşam düzeyinin kalitesini arttırmaktadır (Zengin vd., 2014:95-124).

Ülke genelinde kalkınma ve gelişmişlik düzeylerinin yükselmesini sağlamaktadır. Toplumsal ve siyasi yapının değişmesi ile birlikte insanın maddi ve manevi anlamda ilerlemesi, toplumun huzur ve refah seviyesinin arttırılması, ekonomik kalkınma olarak ifade edilmektedir. Bu açıdan kalkınma yalnızca genel sayılarla ifade edilen ekonomik büyümeyi içermemektedir. Milli gelirdeki hızlı artış ile belirlenen ekonomik büyümenin yanı sıra sosyal büyüme olarak da ifade edilmektedir. Bir ülkede kalkınmanın var olduğunu ifade edebilmek için aşağıdaki kriterlerin olması gerekmektedir; (Kasalak, 2014:249-266).

- Ulusal milli gelir dağılımının dengeli olması,
- Ülke kaynaklarının toplumun ihtiyaçlarına göre azami olarak kullanılması,
- Üretim artarken üretim şekli ve ilişkilerde köklü değişikliklerin olması,
- Verimliliğin yükselmesi,
- İstihdam oranlarının artması,
- Altyapı ve sosyal yatırımların sadece geri kalmış bölgelere yönelik değil ülke genelinde yapılması,

- Eğitim, sağlık ve beslenme ile ilgili sorunların çözülerek daha sağlıklı bir yaşamın sunulması,
- Eğitim düzeyinin insanların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde çağdaş ve teknolojiyi benimsemiş bir şekilde gerçekleştirilmesi,
- Ülkenin maddi imkanları artarken halkın maddi ve manevi yönden zenginleşmesi şeklinde ifade edilmektedir.

Bu kriterlerden de anlaşılacağı üzere kalkınma sadece sayısal açıdan bir büyümeyi değil, aynı zamanda nitel bir dönüşümü de ifade etmektedir. Bu değişimler genel boyutları ile incelendiğinde ancak sanayileşme faaliyetleri ile mümkün olmaktadır. Sanayileşme genel olarak sosyal ekonomik bir değişimin sonucudur. Üretim faaliyetlerinin artması doğrudan yatırım kaynaklarının gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu durum ülke genelinde kalkınma projelerinin artmasını mümkün kılmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde insan toplulukları sosyal, ekonomik veya kültürel açıdan farklı düzeylerde değişim göstermişlerdir (Maden ve Yiğit, 2009:113-120).

Sanayi devrimine kadar gerçekleşen süreçte ülkeler ve bölgeler arasında kalkınma imkanları ya da riskleri günümüze oranla oldukça önemsizdir. Çünkü ekonomik etkinlikler, tarımsal faaliyetler ve işletmelerin çalışma şekilleri o dönem içerisinde daha kararlı bir mekanizmaya sahipti. Bu dönem içerisinde ticaret için değil sadece aile ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik üretim faaliyetleri gerçekleştirilmekteydi. Doğal kaynakların işlenmesi yetersiz iklim ve coğrafi koşullar gibi etkenler nedeniyle bir takım dengesizlikler yaşanmış olsa da ülkeler arasında yaşam düzeyi açısından çok büyük farklar bulunmamaktaydı (Eraydın, 2003:126-127).

18. yüzyılın ikinci döneminden itibaren sanayi devrimi ile birlikte ülkeler arasındaki farklılıklar daha da belirgin hale gelmeye başlamıştır. Teknolojinin varlığı ile teknolojiye adaptasyon sağlayan ülkeler daha güçlü hale gelmiştir. Bir ülkede kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için ticaret, sanayi, eğitim, sağlık ve tarım gibi faaliyetlerde üretici bir ülke olmak gerekmektedir. Üretimin fazla gerçekleştirilmesi ve ihracat oranlarının artırılması doğrudan kalkınma oranlarının yükselmesini sağlamaktadır (Sungur, 2015:35-61).

Günümüzde ülkeler çeşitli teşvik uygulamaları ile birlikte yerel ve bölgesel kalkınmayı arttıracak projeler geliştirmektedirler. Burada toplumu üretim yapılacak alanlara yönlendirmek temel hedef olarak belirlenmiştir. Özellikle son zamanlarda

kentleşme ve küreselleşmenin etkisiyle tarım arazilerinin azalması, tarımsal üretim oranlarının azalması ülke genelinde dışa olan bağımlılığı arttırmıştır. Dışa bağlı olan ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınma düzeylerinin oldukça düşük olduğu düşünülmektedir. Modern tarımın dünya genelinde yaygınlaşması ile birlikte modern tarım tekniklerini bilmeyen ya da yeni tarım araçlarını alamayan kişilerin tarımsal faaliyetleri bıraktıkları görülmektedir. Bu nedenle para piyasası içerisinde gelişime uygun olan reform ve inovasyon faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Tekin, 2011:2-6).

Toplum yapısında ortaya çıkan sosyal ekonomik değişimleri takip edebilmek doğrudan kalkınma projeleri ile gerçekleşmektedir. Kalkınma bir ülkenin gelişmişlik düzeyi üzerinde önemli bir belirteçtir. Ülke genelinde milli gelirin artması, istihdam oranlarının artması, üretim faaliyetlerinin gerçekleşmesi, huzur ve refah seviyesinin artması doğrudan kalkınma faaliyetleri ile ilişkilendirilmektedir. Ülkeler kalkınmaya yönelik olarak sanayileşme faaliyetlerini toplumun gelişme amaçlarına uygun ölçüde gerçekleştirmelidir. Doğal kaynakların amacına uygun olarak kullanılması ve çeşitli tasarrufların yapılması gerekmektedir (Darıcı, 2007:215-221).

Ülke genelinde çeşitli üretim alanları oluşturularak istihdam olanaklarının çeşitlendirilmesi ve artırılması gerekmektedir. Tarımdaki kaynakların elverişli bir şekilde kullanılması ve insanların tarımsal üretime teşvik edilmesi gerekmektedir. Ülke genelinde teknolojik gelişimler ve yeni teknolojik cihazlar kabul edilmeli ve toplumun her kesiminde bu cihazların kullanımı ve tedarik edilmesi ile ilgili teşvik uygulamaları gerçekleştirilmelidir. Kalkınma ülke genelindeki yoksulluk ve işsizliğe çözüm getirecek en önemli faktörlerden birisidir. Bu nedenle ekonomik büyümenin sağlanması, ülke genelinde gelişmişlik düzeyinin artırılması için kalkınma projelerine ihtiyaç duyulmaktadır (Kasalak, 2014:249-266).

Ekonomik açıdan belirlenen hedeflerin yerine getirilmesi, ekonomik büyümenin sağlanması, daha fazla üretim alanlarının oluşturulması doğrudan kalkınma planları ve projeleri ile ilişkilendirilmektedir. Kalkınma kavramı yerel kalkınma ve bölgesel kalkınma olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir. Araştırmanın bundan sonraki kısmında yerel kalkınma ve bölgesel kalkınma kavramları ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

2.3.1. Yerel Kalkınma

Yerel kalkınma; yerel toplulukların huzur ve refah seviyesinin yükseltilmesi, yaşam kalitelerinin artırılması için gerçekleştirilen yöntemler olarak ifade edilmektedir. Yerel yönetimlerin yerel kalkınma uygulamalarından etkisi oldukça büyüktür. Yerel kalkınma faaliyetleri belirli hedefler doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bunlar sırasıyla; (Tekin, 2011:2-6).

- Medeni ve ortak ihtiyaçların karşılanması,
- Toplum genelinin ihtiyaçlarına yönelik fiziki ortamların oluşturulması,
- Demokratik hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi,
- Bireylere özgü bilgi ve becerilerin artırılması,
- Toplum genelinde adalet ve fırsat eşitliğinin sağlanması,
- Ekonomik sosyal ve kültürel anlamda gelişimin sağlanması,
- İstihdam olanaklarının artırılması,
- Ülke genelindeki kaynakların verimli bir şekilde kullanılması,
- Daha bilinçli ve farkındalık düzeyi yüksek bireylerin oluşturulması şeklinde ifade edilmektedir.

Yerel kalkınma faaliyetlerinin birçok amacı bulunmaktadır. Kentin fiziksel olarak gelişmişlik düzeyinin artırılması ve ekonomik sosyal ve kültürel açıdan çeşitli aktivitelere yönelik alt ve üst donanım uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda kentin fiziksel açıdan görünümünün güzelleştirilmesine yönelik uygulamalar yapılmaktadır. Yerel ve kültürel değerlerin korunması, sosyal dayanışmanın güçlenmesi için birçok faaliyet gerçekleştirilmektedir. Yerel yönetim insani ve doğal kaynakların doğru bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. ekonomik ve sosyal açıdan refah düzeylerinin yükseltilmesinde yerel kalkınma planlarının etkisi oldukça büyüktür (Eraydın, 2003:126-127).

Yerel yönetimler içerisinde kaymakamlıklar, valiler ve belediyeler işbirliği çalışmaları gerçekleştirmektedirler. Kentin kendisine özgü ürün ve kaynaklarının daha iyi

pazarlanması, ekonomik piyasa içerisinde yer edinebilmeleri için çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Yerel kalkınma planları içerisinde yeni girişimcilerin teşvik edilmesi, bilgi, üretim ve paylaşım platformlarının oluşturulması ekonomik gelişmeyi olumlu yönde etkilemektedir. Ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliği için yerel kalkınma planları ve uygulamaları kritik bir öneme sahiptir (Darıcı, 2007:215-221).

Yerel kalkınma alanları, fiziksel kalkınma alanları, sosyal kalkınma alanları, kültürel kalkınma alanları, ekonomik kalkınma alanları, siyasi ve demokratik kalkınma alanları, etkin yönetim ve değerlendirme gibi faktörlerden meydana gelmektedir. Fiziksel kalkınma alanları şehir ve kasaba bölgesinde fiziki altyapıya yönelik yatırımların gerçekleştirilmesidir. Fiziki altyapı ile ilgili gelişmeler işletmelerin daha güvenilir ve etkili faaliyet göstermelerini sağlamaktadır. Fiziksel altyapı yatırımları inşaat alanlarına daha fazla istihdam imkanı sunmaktadır. Aynı zamanda kamu ve özel sektör sermayeli kalkınma projelerine destek vermesini sağlamaktadır (Yavan, 2010: 30-34)

Fiziksel kalkınma alanları; imar, altyapı, planlama, ulaşım, kentsel dönüşüm, ekolojik dengenin korunması, park, bahçe, spor ve oyun alanlarının yapılması yenileme faaliyetleri şeklinde ifade edilmektedir. 5393 sayılı Belediye kanununun 14. maddesinde yerel kalkınma ile ilgili kanuni sorumluluk ilgisi yer almaktadır (Maden ve Yiğit, 2019:113-120).

Sosyal Kalkınma ise insan odaklı kalkınma anlayışı olarak ifade edilmektedir insana özgü ve insana fayda sağlayan tüm politikaların uygulanması ve geliştirilmesi için gerçekleştirilmektedir. Burada sosyal belediyecilik faaliyetleri oldukça önemlidir. Tüm işletmeleri ve insanları sosyal kalkınma projelerine dahil etme amaçlı çalışmalar yapılmaktadır. Burada işsiz ve kimsesiz olan bireylere yardım yapılması, sosyal dayanışma, eğitim, sağlık, konut ve çevre ile ilgili yardımların yapılması, sosyal kontrol işlevleri örnek olarak verilmektedir. Sosyal kalkınma projelerinin faaliyet alanları; kadınlar, yaşlılar, çocuklar, dar gelirli ve engelliler olarak ifade edilmektedir. 5393 sayılı Belediye kanununun 14. maddesinde sosyal kalkınma projeleri ile ilgili bilgilere yer verilmektedir (Sungur, 2015:35-61).

Kültürel Kalkınma, kültürel etkinliklerin eğitim seviyesinin ve sosyal faaliyetlerin artırılmasına yönelik uygulamaları içermektedir. Yayınlar, kurslar, tesisleşme

etkinlikleri, yerel değerlerin korunması, yayınlar gibi uygulamalar toplum geneline faydalı olma amacıyla gerçekleştirilmektedir (Kasalak, 2014:249-266).

Ekonomik kalkınma ise kent ekonomisinin geliştirilmesine yönelik teşvik üretim ve organizasyon faaliyetleri olarak ifade edilmektedir. Ekonomik kalkınma uygulamalarında istihdama yönelik eğitim ve organizasyon uygulamaları yapılmaktadır. Yerel ekonomik kalkınmadaki amaç kent ekonomisine sanayisini ticaretini ve istihdam alanlarını genişletmektir. Kendi içerisinde yaşayan vatandaşların belirli bir konuda uzman olması sağlanarak üretim faaliyetlerine teşvik edilmesidir. Çalışma alanları mesleki eğitim, istihdam, vizyon projeleri, stratejik planlama, kentin ekonomisini geliştirme, teşvik uygulamaları, mesleki bilgiler ve niversiteler işbirliği ile yapılan sertifika uygulamalarıdır (Eraydın, 2003:126-127).

Siyasi ve demokratik kalkınma yerel yönetimlerin uygulaması gereken halkın katılımını güçlendiren demokratik kültürün geliştirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Kent konseyi, kent bilinci, kent hakkı ve kent hukuku ile ilgili bilgiler vermektedir. Özellikle yerel yönetimlerin eğitim, sağlık, spor, evre ve sosyal hizmetler konusunda yapmış olduğu yardımlar ile ilgili bilgiler sunmaktadır. Burada dayanışma ve katılımın arttırılmasına yönelik teşvik projeleri gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda tasarruf ve verimlilik ile ilgili de faaliyetler gerçekleştirilmektedir (Zengin vd., 2014:95-124).

Etkin yönetim yerel kalkınmanın sağlanması sürecinde belediyelerin görev ve sorumluluklarını yerine getirmesinde etkili olmaktadır. Belediyelerin kaynakları etkili ve verimli kullanması yerel halkın istek ve ihtiyaçlarını karşılamakta, huzur ve refah seviyesini yükseltmesi gibi amaçlarla gerçekleştirilmektedir. Çalışma alanlarına bakıldığında iyi yönetim kaynak yönetimi kalite yönetimi, şeffaf yönetim, stratejik planlama, performans yönetimi gibi alanlarda çalışmalar gerçekleştirmektedir (Tekin, 2011:2-6).

Yerel kalkınma stratejileri ve teşvik projeleri belirlenirken stratejik üstünlükleri belirlenen, sürdürülebilir rekabeti benimseyen, sağlıklı bir kentin oluşturulması hedeflenmektedir. Aynı zamanda günümüzdeki üretim ve kar oranları analiz edilerek geleceğe yönelik planlar yapılan, sürekli gelişim ve değişime açık kent alanlarının oluşturulması hedeflenmektedir (Tekin, 2011:2-6).

2.3.2. Bölgesel Kalkınma

Bir ülkenin gelişme koşulları, ekonomik yapısı, sosyokültürel durumu bölgesel kalkınma dinamikleri ile ilişkilendirilmektedir. Bölgesel kalkınma bir ülkenin farklı bölgelerinde ekonomik ve sosyal yapıyı iyileştirmeye yönelik kaynakların etkin bir şekilde dağılımı ile bölgeler arasında refah seviyesinin arttırılmasına yönelik uygulamalar şeklinde ifade edilmektedir. Bölgesel kalkınmalar her türlü kaynağın ekonomik faaliyetlerin ülke genelinde dengeli bir şekilde dağılımının sağlanmasıdır. Böylelikle geri kalmış bölgeler sosyoekonomik açıdan kalkınmakta bölgesel dengesizlikler ortadan kalkmaktadır (Akbaş, 2015:333-354).

Ülkemizde doğu ile batı arasındaki farkın azaltılmasına yönelik bölgesel kalkınma uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Bölgesel kalkınma uygulamaları özellikle kalkınma ekonomisinin önemini ortaya koymaktadır. Aşağıda geleneksel ve yeni bölgesel politikalar ile ilgili bilgi verilmiştir.

Tablo 2.1. Geleneksel Bölgesel Politikalar ve Yeni Bölgesel Politikalar

Özellikler	Geleneksel bölgesel politikalar	Yeni bölgesel politikalar
Amaçlar	Bölgesel eşitlik Ulusal ekonomik büyüme Yatırımlar az gelişmiş bölgelere yönelmesi Altyapının geliştirilmesi	Bölgesel rekabet gücünün geliştirilmesi Bölgesel ekonomilerin kapasitelerinin artırılması İçsel büyüme dinamiklerinin desteklenmesi
Karar verme-uygulama sürecinin yapısı	Ulusal ölçekte genel politikalar ve bazı özel bölgelerin seçimi Merkezi hükümetlerin takdir yetkisine bağlı seçim Kademeli yapı	Bölgesel ve yerel hükümetlerin birlikte karar verme süreci Bölgesel-yerel karar yetkisi Yönetişim ağırlıklı karar süreci Kademeli olmayan örgütlenme biçimleri
Politika araçları	Kamu finansal desteği Ağırlıklı olarak kamu kaynaklarına bağımlılık Tanımlanmış bölgesel birimler için bağlayıcı kararlar Bürokratik düzenlemeler	Kamu finansal desteği Koşullara bağımlı örgütlenme Gönüllü ve koşullu bilgilendirme Kamunun sağladığı danışma hizmetleri
Siyasal ortam	Ulusal politikaların öne çıktığı bir siyasal ortam	Ulusal politikalar ile bölgesel ve yerel politikaların ağırlık kazanması
Siyasi sorumluluk	Karar verme sorumluluğu olan merkezi hükümet Taşra teşkilatına verilen uygulama sorumluluğu	Ulusal hükümet ve bölgesel ve yerel örgütler (hükümetlerin) doğrudan politika uygulamalarına yönelimi
Uygulamacı kurumlar	Merkezi hükümet Merkezi hükümetin taşra teşkilatları Bürokratik ilişkiler	Bölgesel birimler Yarı özerk birimler Bürokrasi yerine, işletme yönetimi

Kaynak: (Sevinç, 2011:7-11)

Bölgesel kalkınma politikaları kalkınmaya yönelik her türlü faaliyetler olarak ifade edilmektedir. Geri kalmış bölgelerde eğitim, sağlık, ticaret, tarım, sanayi gibi alanlarda istihdam olanaklarının arttırılması ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik

uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Bölgesel kalkınma uygulamaları hem devlet hem de özel sektör işletmeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Burada temel hedef üretim kaynaklarının arttırılarak insana yönelik temel ihtiyaçların karşılanmasıdır (Özgökçeler, 2014:67-82).

Bölgesel kalkınma kavramı küreselleşme süreci ile birlikte dönüşüm geçirmiş ve yerel yönetimler, STK'lar, yerel dinamikler ile özel kuruluşların bir arada çalışmasıyla yeni bölgesel kalkınma anlayışı ortaya çıkmıştır. Yeni bölgesel kalkınmada bölgenin dinamikleri ve olanakları ön planda tutularak yönetişimci bir anlayış benimsenmiştir (Karakılçık, 2021: 61).

Ülkemizde iyi bir yönetim sistemi kurabilmek için öncelikle yönetişim sistemi doğrultusunda halkın karar süreçlerine katılımını sağlamak, daha fazla kaynak aktarmak ve kurumun kendi öz kaynaklarını kendilerinin oluşturmasını özendirmek gelmektedir. Bu yönetim sistemin sürdürülebilir olması içinde kaynakların verimli bir şekilde kullanılıp kullanılmadığının denetlenmesine bağlıdır. Ayrıca iyi bir denetimin ilk koşulu ise ölçülebilir olmasıdır (Karakılçık ve Kara, 2016: 736).

Bölgesel kalkınma uygulamaları uzun vadede sosyal faydası oldukça yüksek yatırımlar olarak ifade edilmektedir. Sosyal fayda ilkesinin gerçekleştirilmesinde bölgesel kalkınma politikalarının etkili olduğu düşünülmektedir. Bölgesel kalkınma uygulamaları coğrafi şartlar, iklimsel koşullar ve üretim alanları gibi kriterler göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. Türkiye genelinde her bir bölgenin kendine özgü özellikleri bulunmaktadır. Bu nedenle ekonomik gelişmeyi takip eden bölge kaynaklarının amacına uygun bir şekilde kullanılması da bölgesel kalkınma politikaları kapsamında incelenmektedir (Özışık, 2015:313-342).

Ekonomik gelişmelerin her bölgede aynı şekilde ve eşit hızda gerçekleşmemesi bazı bölgelere ekonomik işlem merkezi haline getirmiştir. Bölgesel kalkınma stratejilerinin ülkeye olan faydaları aşağıda maddeler halinde verilmiştir; (Tutar ve Demirel, 2007:65-83).

- Bölgeler arası huzur ve refah seviyesinin arttırılması,
- Bölge içerisinde ekonomik yapının güçlendirilmesi,
- Şehirleşme ve kent nüfusunun artmasına bağlı olarak üretim alanlarının genişletilmesi,

- Ülkede nüfus kaynak dengesinin kurulması,
- Ülkenin çeşitli bölgelerinde bulunan kaynaklar göz önünde bulundurularak yüksek kalkınma hızının gerçekleştirilmesi şeklinde ifade edilmektedir.

Bölgesel kalkınma uygulamalarının gerçekleştirilmesi için devlet tarafından birçok teşvik projesi yapılmaktadır. Kalkınma derecesi ise belirli kriterlere bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Bu kriterler aşağıda maddeler halinde verilmiştir; (Yaylı ve Gönültaş, 2018:271-288).

- Sanayileşme düzeyi,
- Gelir düzeyi,
- Trafik yoğunluğu,
- Şehirleşme oranı,
- Elektrik şebekesi,
- Nüfus yoğunluğu,
- Altyapı düzeyi,
- Yerel idarelerin mali durumu,
- İstihdam oranı,
- Doğum oranları,
- Okuryazarlık oranı,
- Göç dengesi,
- Bebek ve anne ölümleri,
- Karayolları trafiği,
- Kişi başına düşen ikametgah oranı,
- Tarım arazileri oranı şeklinde rapor edilmektedir

Bölgesel kalkınma uygulamaları toplum genelinin ekonomik sosyal ve kültürel açıdan gelişmesini sağlamaktadır. Bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal farkların ortadan kaldırılmasını sağlamaktadır. Bölgesel kalkınma araçları 5 yıllık kalkınma

planları kırsal kalkınma projeleri, entegre bölgesel kalkınma planları, yatırım teşvikleri, organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri şeklinde tanımlanmaktadır. Bu araçlar bölgesel kalkınma uygulamalarının gerçekleştirilmesini sağlamaktadır (Özışık, 2015:313-342).

Son zamanlarda Türkiye ekonomi açısından ulusal ve uluslararası piyasalarda büyük bir ilerleme kaydetmiş olmasına rağmen bölgeler arası gelişmişlik farkları devam etmektedir. Türkiye uzun dönem ekonomik büyüme performansı açısından bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesinde beklenen etkiyi meydana getirmemiştir. Nüfus yapısı, istihdam oranları, girişimcilik, insan kaynakları, fiziki ve sosyal altyapı, sağlık hizmetleri, çevre kirliliği veya toplumsal cinsiyetçilik gibi konularda günümüzde hala daha bölgesel farklılıklar mevcuttur (Akbaş, 2015:333-354).

Bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesine yönelik bazı politikalar oluşturulup birtakım çalışmalar gerçekleştirilmiş olsa bile bölgesel kalkınma ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmayan insanların bu kalkınma stratejilerinden ve uygulamalarından geri kaldıkları görülmektedir. Kalkınma planlarının temel felsefesi ve ilişkili olduğu teoriler çok eski dönemlere dayanmaktadır. Yapılan tüm uygulamalar ülke genelinde gelişme odaklı gerçekleştirilmektedir. Küreselleşmenin etkisi ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte yeni teknolojik cihazlara ve teknolojiye adaptasyon sağlayamamış ülkelerin bölgesel kalkınma konusunda yetersiz kaldıkları görülmektedir (Tutar ve Demirel, 2007:65-83).

Ekonomik büyüme, ekonomik yapı, eğitim, sağlık, ticaret, sanayi, tarım gibi alanlarda yapılan bölgesel kalkınma uygulamalarına direkt etki etmektedir. Bu nedenle ulusal ve uluslararası alanda bir devletin ekonomik açıdan güçlü olması gerekmektedir. KOSGEB veya TKDK gibi girişimcilik teşvik projeleri sunan hizmetler, tarımsal alanda kredi veren bankalar gibi konularda halkın bilinçlendirilmesi, bölgesel kalkınma planlarına dahil edilmesi gerekmektedir. Bölgesel kalkınma uygulamaları bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kapasitelerinin arttırılmasını sağlamaktadır (Özgökçeler, 2014:67-82).

Bölgesel kalkınma bölgenin rekabet gücünü arttırmaktadır. Bölgeye yapılan teknolojik altyapı, temel altyapı, bilgi altyapısı gibi uygulamalar doğrudan o bölgedeki insanların daha bilgili, özverili, sorumluluk sahibi bireyler olmasını sağlamaktadır. Bölgesel kalkınma projelerini gerçekleştirmek üzere birçok kalkınma ajansı faaliyet göstermektedir. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, Dicle Kalkınma Ajansı, Güney Marmara Kalkınma Ajansı, İstanbul Kalkınma Ajansı bazı kalkınma ajanslarına verilen

örnekler arasındadır (Özışık, 2015:313-342).

Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinin yoğun olduğu 2000'li yıllardan sonra bölgesel kalkınma ajansı kurulmuştur. Türkiye'de Bölgesel kalkınma ajansları aracılığıyla bölgesel kalkınma projeleri ve teşvik uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Devlet genel olarak bireysel olarak ya da işletmelere dönük teşvik projelerine desteklemektedir. Bu uygulamalar bölgedeki kaynaklardan azami düzeyde yararlanma, ekonomik yapının bütünleşmesi, bölgeler arasındaki ekonomik farkların giderilmesi gibi hedefler doğrultusunda gerçekleştirilmektedir (Sevinç, 2011:7-11).

Kalkınma planlarının doğru bir şekilde uygulanabilmesi için bölgesel demografik özelliklerin göz önünde bulundurulması, bölgenin ekonomik, sosyolojik, kültürel ve eğitim düzeyi hakkında bilgi sahibi olunması gerekmektedir. Özellikle ekonomik ve sosyal açıdan yeterli düzeyde gelişmeyen bölgelere özgü üretim alanları oluşturularak hem kadınların hem de erkeklerin çalışma hayatında var olmaları sağlanmalıdır (Yaylı ve Gönültaş,2018:271-288).

Ülkemizin Doğu bölgesinde kız öğrencilerin okutulması ve kadınların istihdama dahil edilmesi için bölgesel kalkınma uygulamalarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. O bölgede yaşayan insanların geçim kaynaklı sıkıntılar nedeniyle göç etmelerinin engellenmesi için huzur ve refah seviyelerini arttırıcı yardımların ve teşvik uygulamalarının yapılması gerekmektedir. Doğu bölgelerinde coğrafi özellikler ve iklimsel şartlar göz önünde bulundurularak, tarımsal faaliyetleri arttırıcı teşvik uygulamaları gerçekleştirilmelidir (Sungur, 2015:35-61).

Devlet tarafından uygulanan teşvik projeleri, banka kredileri, devlet ve özel sermayeli teşvik uygulamaları konusunda halk bilinçlendirilmelidir. Bölgesel kalkınma politikaları özellikle gelişmekte olan ülkelerin vizyonlarını ve misyonlarını gerçekleştirmelerinde, diğer ülkeler arasında rekabet gücü elde edebilmelerini, ticaret, ekonomi, sanayi, eğitim ve sağlık gibi alanlarda kendilerini geliştirmelerine olumlu yönde etki etmektedir (Akbaş, 2015:333-354).

Çalışmamızın bir sonraki bölümünde, yatırım teşvik alanında Avrupa Birliği ile işbirliği içerisinde çalışarak ülke kalkınmasında önemli bir rol oynayan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun yapısı, işleyişi, icra ettiği faaliyetler ve desteklediği alanlar üzerinde durulacaktır. Hibe ve teşvik uygulamalarının yeterlilik düzeyleri incelenecek, yeterli olduğu alanlar ve geliştirilmesi gereken alanlar üzerinde durulacaktır.

2.4. Genel Değerlendirme

Araştırmamızın kavramsal analiz bölümünde, ilerleyen bölümlerde sıkça karşılaştığımız, araştırmamızın üzerine kurulu olduğu sacayağı görevini icra eden 3 temel kavrama ve bu kavramların detaylı incelemesine yer verilmiştir. Bu 3 temel kavram sırasıyla; yatırım, teşvik ve kalkınma kavramları olarak belirlenmiştir.

Araştırmamızın ilerleyen aşamalarında sıklıkla değinilen, temel amacı yatırımları desteklemek olan kurumlarımızın (TKDK, KOSGEB ve KA) çalışma esaslarını daha iyi kavrayabilmek ve desteklemek üzere kuruldukları “yatırım” kavramını daha iyi analiz edebilmek için kavramsal analiz bölümünde yatırım kavramı derinlemesine incelenmiştir. Yatırım kavramı incelenirken, farklı bakış açılarından bakabilmek adına, hem genel anlamıyla hem de iktisadi anlamıyla tanımlamaya gayret edilmiştir. Müteakiben, yatırım teşvik uygulamaları icra eden kurumlarımızın faaliyetlerini daha iyi anlayabilmek maksadıyla yatırım çeşitlerine, hemen ardından da yatırımı etkileyen faktörlere yer verilmiştir. Son olarak da yapılacak yatırımlara aktarabilecek kaynakları bulma hususunda bilgilendirme yapabilmek ve ufuk açabilmek adına yatırım kaynakları konusunda bilgilendirme yapılarak yatırım konusu nihayete erdirilmiştir.

Yatırım kavramını derinlemesine incelemeye müteakip, yatırım yapmanın, kalkınmanın kilit taşı olduğunu belirleyerek yatırımı teşvik etmemenin hayati önem arz ettiği neticesine varılmıştır. Bu fikirle beraber teşvik kavramının derinlemesine incelenmesi gereken bir kavram olduğu ve yatırım hızını artırmada etkili bir unsur olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Teşvik kavramını incelerken, öncelikle detaylı bir tanımlama yapmanın konuyu anlama adına önemli bir nokta olduğu belirlenerek farklı açılardan tanımlaması yapılmıştır. Müteakiben teşvik kavramının hangi alanlarda artırılması gerektiği konusuna destek olması amacıyla teşvik uygulamalarının amacına ve çeşitlerine açıklama getirilmiştir. Akabinde kalkınma kavramına geçerek saç ayağı tamamlanmaya çalışılmıştır.

Yatırım kavramı ve yatırım kavramını artıracak teşvik uygulamalarının icra edilmesinin kalkınmaya büyük ölçüde katkı sunacağı tespit edildikten hemen sonra kalkınma kavramının detayları incelenmiştir. Detaylı bir tanımlamadan sonra, kalkınmanın yerelden başlayarak bölgesel ve ulusal kalkınma sırasını izlediği tespit edilmiş, araştırmanın ilerleyen bölümlerinde de sıkça değinileceğinden dolayı yerel kalkınma ve bölgesel kalkınma kavramlarını detaylandırma konusu üzerinde durulmuştur.

Netice itibariyle araştırmamıza ışık tutacak 3 temel kavramı araştırmanın

devamında karşılaşıldığında soru işareti bırakmayacak seviyede detaylandırarak kavramsal analiz bölümü tamamlanmıştır. Araştırmamızın bir sonraki bölümünde Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu ve bu kurumların kalkınmaya katkıları hususunu detaylandırılmıştır.

3. TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU (TKDK) VE YEREL-BÖLGESEL KALKINMAYA KATKILARI

Araştırmanın bu kısmında, yerel/bölgesel kalkınmaya katkılarının araştırıldığı Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun yapısını daha detaylı anlamak maksadıyla kuruluşu, görev ve yetkileri, idari yapılanması detaylı bir şekilde incelenip açıklanmıştır. Yapısal durumundan kaynaklı bir aksamının olup olmadığı, görev ve yetkilerinin yeterli olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Avrupa Birliği ile dirsek teması içerisinde çalışılan Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) programının, çalışma usulleri ve TKDK ile birlikte çalışma esasları detaylandırılmış, faydaları ve sakıncaları tespit edilmiştir. Müteakiben TKDK desteklerinin kullanım alanları ve desteklerin amaçları üzerinde durularak yapılmak istenen teşvik uygulamalarının amaçları sıralanmıştır. Netice itibariyle bu uygulamaların yerel/bölgesel kalkınmaya katkıları analiz edilerek, genel değerlendirme bölümüyle sunulmuştur.

3.1. TKDK Kuruluşu

Tarım ve kırsal kalkınmayı destekleme Kurumu 5648 sayılı kanunla 4 Mayıs 2007 tarihinde kurulmuştur. TKDK olarak kısaltılan bu kurum ulusal kalkınma plan ve programlarını gerçekleştirmek üzere kurulmuştur. Kırsal kalkınmayı destekleyen projeleri ve faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın teşvikiyle birlikte idari mali ve tüzel kişiliğe sahip özel bütçeli bir kurum olarak ifade edilmektedir. Avrupa Birliği'nin aday olan ülkelere destek verme amacıyla kurmuş olduğu katılım öncesi mali yardım aracı kırsal kalkınma bileşenleri kapsamında hazırlanmış olan IPARD programı uygulamasından sorumlu tüm süreçleri kapsamaktadır (Olgun ve Sevilmiş, 2017:23-36).

TKDK'nın amacı Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşlardan sağlanmış olan kaynakların Türkiye'deki tarımsal faaliyetlerin arttırılmasına yönelik kullanılmasıdır. Bu kapsamda Tarım ve Kırsal Kalkınma Programı uygulaması gerçekleştirilmektedir. TKDK'ya bağlı birimler ana hizmet birimleri danışma ve denetim birimleri yardımcı hizmet birimleri şeklinde ifade edilmektedir. Ana hizmet birimleri olarak ifade edilen bölümde proje hizmetleri genel koordinatörlüğü personel destek hizmetleri ve finansman koordinatörlüğü bulunmaktadır (Aktaş vd., 2014:9-12).

AB'nin bölgesel kalkınma politikasında en önemli işleve sahip kurumu Avrupa

Konseyi'dir. Bu kurumların yanında Avrupa Parlamentosu, AB Bölgeler Komitesi ve Avrupa Komisyonu da bölgesel kalkınmada önemli rol oynayan kurumlardır (Karakılçık,2018: 353).

Danışma ve denetim birimleri içerisinde iç ve dış denetim koordinatörlükleri ve hukuk müşavirliği bulunmaktadır. Yardımcı hizmet birimleri ise personel işleri koordinatörlüğü, muhasebe koordinatörlüğü, ödeme koordinatörlüğü, bilgi sistemleri, proje izleme, proje yönetim gibi koordinatörlüklerden meydana gelmektedir. TKDK faaliyetlerini yenilebilir enerji yatırımlarında bulunabilecek hayvancılık kırsal ve tarım alanındaki kalkınma işletmelerine vermektedir. Tarımsal faaliyetlerin geliştirilmesi tarımsal arazilerin genişletilmesi ve tarımsal üretimin artırılmasına yönelik uygulamalar gerçekleştirmektedir (Gülçubuk, 2016:32-41).

TKDK oluşturduğu programlar ile birlikte toplumu tarıma yönlendirme, Türkiye'de modern tarımı benimsetme, yeni üretim tesisleri oluşturma gibi hedefleri gerçekleştirmektedir. TKDK'nın destek vermiş olduğu tarımsal sektörler aşağıda maddeler halinde verilmiştir; (Özkul ve Bozkurt, 2019: 536-554).

- Balıkçılık faaliyetleri,
- Et, süt, yumurta faaliyetleri,
- Su ürünleri,
- Arıcılık faaliyetleri,
- Katma değeri yüksek olan yöresel ürünler,
- Bitkisel ürünlerin çeşitlenmesine yönelik faaliyetler,
- Makine teçhizat işletmeleri,
- Kırsal turizm faaliyetleri,
- Sebze meyve yetiştirme faaliyetleri,
- Süt ve süt ürünlerini işleyen işletme faaliyetleri,
- Büyükbaş, küçükbaş ve tavuk üretim tesisleri şeklinde ifade edilmektedir

3.2. TKDK Görev ve Yetkileri

TKDK faaliyetleri ve uygulama alanlarına bakıldığında oldukça geniş kapsamlı bir kurum olduğu görülmektedir. TKDK konusuyla ilgili değerlendirmelerde genellikle TKDK görev ve yetkilerinden söz edildiği görülmektedir. Araştırmanın bu kısmında TKDK'nın görev ve yetkileri ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Tarım ve hayvancılık gibi yatırım faaliyetlerinden yararlanacak olan kesimi eğitim, yönlendirme, bilgilendirme ve tanıtım uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Buradaki amaç yanlış tarım tekniklerinin önlenmesi, tarım alanında girişimcilik düşüncesi olan kişiler veya işletmelere yönelik teşvik edici projelerin gerçekleştirilmesidir. Aynı zamanda TKDK kurumu görev ve sorumlulukları ile ilgili halkı bilgilendirmektir. Proje ve faaliyet ile ilgili başvuruları almak başvuruları incelemek başvurular ile ilgili çeşitli kontroller yapmak, değerlendirme ve seçim kriterleri ile ilgili incelemelerde bulunmaktır (Bahtiyar, 2014:306-324).

TKDK kurumunda görev yapan personel proje ve faaliyetleri denetlerken, uzman bireylerden ve denetimcilerden yardım almaktadır. Yıl içerisinde tarım alanında kalkınma sağlayacak proje ve faaliyetlerin belirlenmesi ve buna yönelik uygulama sözleşmelerini hazırlamak da TKDK'nın görev ve sorumlulukları arasında yer almaktadır. TKDK'ya başvuru yapan kişilerin incelenmesi, başvuruları uygun bulunan kişilere yönelik teşvik yatırımlarının yapılması, uygun bulunmayanlara yönelik açıklamaların gerçekleştirilmesi de benzer görev ve sorumluluklar arasında yer almaktadır. Proje ve faaliyet sürecinin takip edilmesi de TKDK'nın temel görevidir. Sözleşme süresince faydalanan kişinin veya işletmelerin şartları yerine getirip getirmediği düzenli aralıklarla takip edilerek gözetilmektedir (Uslu ve Kaya, 2015:17-24).

Herhangi bir işletmenin ya da tarım arazisinin ilerlemelerini ve güncellemelerini takip ederek raporlamak TKDK çalışanlarının sorumluluğundadır. Avrupa Birliği mevzuatının göz önünde bulundurularak ihtiyaç duyulan belge rapor ve evrakların hazırlanması gerekli makamlara sunulması bu kurum tarafından gerçekleştirilmektedir. Kalkınma projeleri süresince meydana gelen değişiklikler veya güncellemeler ile ilgili gerekli makamlara yazı yazmak veya bilgilendirme sunumları yapmak TKDK görev ve sorumluluklar arasında yer almaktadır. Kurumun faaliyetleri konusunda çeşitli düzenlemeler gerçekleştirmek, kurum ödemelerini yapmak, muhasebe ile ilgili görevleri yerine getirmek TKDK'nın kontrolü altında gerçekleşmektedir (Metin ve Esengün, 2007:43-56).

TKDK bu görevleri yerine getirirken Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı gibi bakanlıklar ve ilgili kuruluşlar ile iş birliği çalışmaları gerçekleştirmektedir. Tarımsal alanların genişletilmesi ve tarımsal üretimin arttırılmasına yönelik faaliyetler gerçekleştiren bu kurum projelerin başlamadan önce ve projenin gerçekleşmesinden sonraki süreçlere kadar gözetim takip ve raporlama süreçlerinden sorumlu tutulmaktadır (Yontar ve Söztutar, 2018:43-77). TKDK'yı daha iyi analiz edebilmek çalışma şartlarını daha detaylı incelemek maksadıyla bir sonraki bölümde TKDK idari yapılanması detaylandırılacaktır.

3.3. TKDK İdari Yapılanması

TKDK kurumu merkez ve taşra teşkilatından meydana gelmektedir. Merkez teşkilatı hizmet birimlerinden oluşurken taşra teşkilatı koordinatörlüklerden meydana gelmektedir. Kurumun en üst biriminde Başkan bulunmaktadır. Kurumun tüm emirleri ve faaliyetleri başkanın sorumluluğundadır. Kurumun anayasaya, kanunlara, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine ve Cumhurbaşkanlığı politika ve stratejilerine uygun olup olmadığı başkan tarafından denetlenmektedir. Görev alınan konular ile ilgili hazırlık strateji ve politika hazırlıkları başkan tarafından gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda çeşitli performans ölçütlerinin kontrol ve denetimi başkan tarafından yapılmaktadır (Bozkoyun, 2022:140-155).

Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen yöntemler, performans ölçütleri ve amaçlar doğrultusunda uygulama gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamaların izlenmesi değerlendirilmesi ya da rapor edilmesi doğrudan başkanın kontrolünde gerçekleşmektedir. Kurumun tüm faaliyetlerini denetlemek yönetim sistemlerini gözden geçirmek, kurumun yapısal süreçlerini takip etmek başkanın temel görevleri arasında yer almaktadır. Program kapsamında denetlenecek tüm faaliyetleri onaylamak, desteklenecek kişi veya kuruluşları belirlemek, bunlara yönelik ödeme planlarına onay vermek, sözleşmelerde değişiklik yapmak veya sözleşmelerin iptal edilmesini sağlamak başkanın görev ve sorumlulukları arasında yer almaktadır (Olgun ve Sevilmiş, 2017:23-36).

Kurumun hizmet birimleri; Proje Hizmetleri Genel koordinatörlüğü, Finansman Genel Koordinatörlüğü, İç Denetim Koordinatörlüğü, Personel ve Destek Hizmetleri Koordinatörlüğü, Hukuk Müşavirliği olmak üzere beş ana başlık altında incelenmektedir. Hizmet birimlerinin görevleri ise koordinatörlüklerin uygulama alanlarına göre değişiklik göstermektedir. Proje yönetimi koordinatörlüğü program ile ilgili tanıtım ve

duyuru gerçekleştirmektedir. Başvuru beyannameleri ve kılavuzların hazırlanması, yayınlanması kılavuzlar ile ilgili eğitim ve yönlendirme faaliyetlerinin yapılması hizmet veriminin temel görevleridir. Başvuru süreçlerinin takip edilmesi başvuru süreci ile ilgili kriterlerin incelenmesi, desteklenecek proje ve faaliyetlerin seçilmesi, desteklenmesi, uygun görülen işletmelerin ya da kişilerin sözleşmelerinin hazırlanması hizmet verimi kapsamında gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda başvuru yapan kişilere yönelik açıklamalar yapmak, projeler ve faaliyetler ile ilgili ihaleleri takip etmek, proje detayları ile ilgili raporlar hazırlamak, yine benzer şekilde proje yöneticiliği koordinatörlüğünün temel görevleri arasında yer almaktadır (Aslan vd., 2016:232-254).

Proje İzleme ve Kontrol Koordinatörlüğünün görevleri ise şu şekilde ifade edilmektedir. Tamamlanan veya uygulama aşamasında olan proje ve faaliyetlerin kontrollerini gerçekleştirmek, kontroller ile ilgili raporlar sunmak, proje faaliyetlerinde yer alan sözleşme hükümlerinin kontrol etmek, gerekli görünmesi halinde sözleşmelerde birtakım değişiklikler yapmak, sözleşmeleri sona erdirmek, ihale ve satın alma süreçlerini takip etmek, proje ve faaliyetler sırasında ortaya çıkabilecek herhangi bir sahtekarlık veya suistimal durumunu tespit etmek, başkana proje izleme ve kontrol ile ilgili düzenli raporlar sunmaktır (Yontar ve Söztutar, 2018:43-77).

Finansman Genel Koordinatörlüğü isminden de anlaşılacağı üzere proje ve faaliyetler ile ilgili ihale ve ödeme süreçlerinden sorumlu tutulmaktadır. Tahakkuk dönemi içerisinde ödeme talepleri ve ilgili bilgilendirmeleri gerçekleştirmektedir. Ödeme miktarıyla ilgili belgeleri düzenlemek ve ödeme izinlerini vermek, Finansman Genel Koordinatörlüğü'nün görevleridir. Ödeme öncesinde yapılacak projenin genel temalarının kontrol edilmesi, başkan tarafından faaliyet alanları ile ilgili değerlendirmenin yapılması Finansman Genel koordinatörlüğü kapsamında gerçekleştirilmektedir (Bahtiyar, 2014:306-324).

Tahakkuk koordinatörlüğü görevleri ise şu şekilde ifade edilmektedir. Ödeme talepleri ile ilgili sözleşmeleri hazırlamak, ödeme miktarıyla ilgili belgeleri düzenlemek, ödeme süreçlerini takip etmek ve ödemelere izin vermek ödeme öncesinde çeşitli kontroller yapmak başkan tarafından verilen talimatları takip etmek şeklinde ifade edilmektedir (Olgun ve Sevilmiş, 2017:23-36).

Personel Destek Hizmetleri Genel Koordinatörlüğü ise Personel İşleri Koordinatörlüğü ve Bilgi Sistemleri Koordinatörlüğü'nden meydana gelmektedir. Bilgi Sistemleri Koordinatörlüğü projeler ve faaliyetler ile ilgili kayıtları elektronik ortamlara

aktarmaktadır. İlgili birimler ve veri kaynakları ile ilgili elektronik depolama sistemi gerçekleştirmektedir. Başkan tarafından verilen görevleri bilgi sistemleri koordinatörlüğü kapsamında gerçekleştirmek şeklinde ifade edilmektedir. Personel işleri koordinatörlüğü ise kurumun istihdam alanlarını ve personel kaynaklarını takip etmektedir. Kuruma personel atama, eğitim, terfi, görevlendirme, sicil, ücret ve emeklilik gibi süreçleri takip etmektedir (Gülçubuk, 2016:32-41).

Kurumun ihtiyacı olan ürün ve hizmet temini Personel İşleri Koordinatörlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir. Düzenli aralıklarla personel ilanları yapılmaktadır. Kurum içerisinde araç gereç, malzeme, personel, haberleşme, sağlık, su ısıtma, temizlik gibi ihtiyaçların karşılanmasını sağlamaktadır. Evrakların dosyaların ve diğer dökümanların düzenlenmesi kurumun basın yayın ilişkilerinin yürütülmesi, kamu personelinin ulusal ve uluslararası alanda yapacağı projeler ile ilgili tanıtımların yapılması, kurum içerisinde sivil savunma ile ilgili projelerin gerçekleştirilmesi bu koordinatörlük tarafından gerçekleştirilmektedir www.tkd.gov.tr (06.08.2023).

İç Denetim Koordinatörlüğü'nün genel görevleri; kurumun ulusal ve uluslararası denetim standartlarına uygun olarak çalışıp çalışmadığının kontrol edilmesi, kurum içerisinde iç kontrol sistemlerinin iyileştirilmesi, işlemlerin ve hesapların doğru bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin tespit edilerek raporlamanın yapılması, kurumun mali programlar ve anlaşmalara uygun olup olmadığının denetlenmesi, başkan tarafından verilen tüm görevlerin iç denetim koordinatörlerine uygun olarak yapılması şeklinde açıklanmıştır. Hukuk Müşavirliği'nin temel görevleri ise 659 sayılı kanun kapsamında hukuk birimlerine verilmiş olan görevlerin yerine getirilmesi, başkan tarafından verilmiş görevlerin hukuka uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi şeklinde rapor edilmektedir www.tkd.gov.tr (06.08.2023).

3.4. IPA

Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) Avrupa Birliği'ne aday ve aday potansiyeli olan ülkelerin oluşturduğu katılım öncesi yardım aracı olarak isimlendirilmektedir. 2007 ile 2013 yılları arasında yapılan tüm faaliyetlerden sonra 2014-2020 yılları arasında 2. dönem katılım öncesi mali yardım aracı süreci başlamıştır. Katılım öncesi mali yardım aracı genel olarak hukuksal çerçeveleri belirleyen Avrupa Birliği Tüzükleri kapsamında yürürlüğe girmiştir. Bunlar genel olarak Avrupa konseyinin ve parlamentosunun yapmış olduğu yardımlar ile ilgili kural ve prosedürleri içermektedir.

Bu kurallara 11 Mart 2014 tarihli 236 sayılı tüzükten ulaşılmaktadır. Avrupa konseyinin ve parlamentosunun 2014-2020 yılları arasındaki 2 dönemi 11 Mart 2014 tarihli 231 sayılı düzlükte yer almaktadır (Aktaş vd., 2014:9-12).

Komisyonun 231 numaralı tüzüğü ile ilgili hükümlerinin belirlenmiş olduğu uygulama sözü ise 02 Mayıs 2014 tarihli 447 sayılı kanunda yer almaktadır. 2. dönem Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı sürecinde bir önceki dönemdeki bileşenler terk edilmiştir. Bunun yerine daha sektörel yaklaşım benimsenerek yeni kurumlar oluşturulmaya başlanmıştır. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan gelişmişliklerinin ve kalkınmalarının arttırılmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda tarım, sanayi, ticaret, eğitim, sağlık gibi alanlarda gelişmekte olan ülkelere destek vermektedir www.tarim.gov.tr (06.08.2023).

Teşvik projeleri içerisinde Katılım Öncesi Mali Yardım Araçlarının yeri ve önemi oldukça büyüktür. Avrupa Birliğine üye olmak isteyen ya da üyelik potansiyeli bulunan ülkelerin katılım öncesi mali yardım aracını kullandıkları bilinmektedir. Türkiye'de bu devletlerden birisi olarak ifade edilmiştir. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı yetki devri süreci, tarım ve kırsal kalkınma sektörünün lideri olarak Türkiye Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı seçilmiştir. Tarım ve kırsal kalkınma sektörü kapsamında 2014-2020 yılları arasında toplam 912.2 milyon Avro kırsal kalkınma projeleri için ayrılmıştır. Kurumsal kapasite kapsamında ise alt sektörlerle 111.2 milyon Avro yatırım ayrılmıştır. Bu çalışmalar genel olarak Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı genel müdürlükleri tarafından yürütülmektedir (Özkul ve Bozkurt, 2019:536-554).

Kopenhag Antlaşması, Madrid Antlaşması, Lüksemburg Antlaşması, Katılım Ortaklığı Belgeleri, Yardım Fonları ve Bölgesel Politikalar; Avrupa Birliği kapsamında yerel yönetimlere katkı sunmaları açısından önem teşkil etmektedirler (Koç, 2015: 151)

Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı kapsamında gerçekleştirilen tüm faaliyetler ve kullanılan fonlar, değerlendirme ve izleme komisyonları tarafından denetlenmektedir. Bu süreç içerisinde Türkiye Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı genel müdürlükleri kapsamında Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı kurulmuş, yetki devri Türkiye'deki bakanlığa verilmiştir. Katılım öncesi mali yardım aracı demokrasi, yönetim, ulaştırma, adalet, temel haklar, enerji, çevre ve iklim, sosyal politikalar, bölgesel ve sınır ötesi işbirliği, tarım ve kırsal kalkınma, istihdam ve insan kaynakları gibi birçok alanda faaliyet göstermektedir (Aslan vd., 2016:232-254).

Dünya üzerindeki tüm ülkelerin gelişmişlik düzeyini arttırma yönelik mali yardım

destekleri bağlanmaktadır. Dünya genelinde gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelere destek verme amacıyla gerçekleştirilen bu uygulamalar ülkeler arasındaki sosyal ve ekonomik politikaların gelişmesini sağlamaktadır www.tarim.gov.tr (06.08.2023).

3.4.1. IPARD Programı

IPARD programı Avrupa Birliği tarafından potansiyel aday ve aday olan ülkelere destek verme amacıyla oluşturulan katılım öncesi yardım aracının kırsal kalkınma bileşeni olarak isimlendirilmektedir. Gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin arttırılmasına yönelik yardımları gerçekleştirmektedir. Bir ülkede üretim oranlarının artması, doğrudan ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Bu nedenle bu program ile birlikte kırsal kalkınma uygulamalarının yapılması hedeflenmiştir. IPARD programına 65 yaş üstü olmama kaydıyla gerçek ve tüzel kişiler başvuru yapmaktadır.

TKDK tarafından herhangi bir teminatın istenmediği bu programda başvuran kişinin projeyi yürütecek mali güce sahip olduğunu iş planında göstermesi gerekmektedir. Bu destekler Afyon, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ardahan, Aydın, Balıkesir, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Mardin, Mersin, Muş, Nevşehir, Ordu, Samsun, Şanlıurfa, Sivas, Tokat, Trabzon, Uşak, Van ve Yozgat gibi illere gerçekleştirilmektedir (Olgun ve Sevilmiş, 2017:23-36).

Bu program için Türkiye'deki hazırlıklar 2007-2013 dönemi için hazırlanan IPARD programına uygun olarak gerçekleştirilmektedir. Avrupa Birliği desteğiyle gerçekleştirilen bu mali yardımlarda katılım ortaklığı belgesinde açıklanmış olan ibareler yer almaktadır. Bu strateji ile birlikte kırsal kalkınma hedefi ile kullanılacak ulusal ve uluslararası fonlar temel referans belgelerinden birisi olarak kabul edilmiştir. Bu yönüyle ulusal kırsal kalkınma planı IPARD planına dahil edilmiştir. Bu programın herhangi bir ülkede veya bölgede kırsal kalkınmaya yönelik faaliyetler gerçekleştirdiği bilinmektedir.

Ekonominin geliştirilmesi ve istihdam olanaklarının arttırılması, örgütlenme, insan kaynakları ve yerel kalkınma kapasitelerinin genişletilmesi, kırsal çevrenin korunması, kırsal alanlarda fiziki altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi, huzur ve refah seviyesinin yükseltilmesi gibi hedefler doğrultusunda da mali yardım gerçekleştirilmektedir. IPARD programı hazırlandıktan sonra uygulamaların gerçekleştirilmesi için iki ayrı komisyon oluşturulmaktadır. Bu komisyonlar genellikle bölgenin akreditasyonu ve tarım ve kırsal

uygulamalar noktasında faaliyet göstermektedir (Bozkoyun, 2022:140-155).

IPARD programı içerisinde yer alan temel konular faydalananak kişiler, desteklenecek sektörler, mali dağıtımlar, uygun yatırım alanları ve uygulanacak iller gibi unsurlar üzerinden gerçekleştirilmektedir. IPARD programı seçilecek illerde ise özellikle göç alan bölgeler, tarım sektörünün ve kırsal alan potansiyelinin yüksek olduğu iller, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)'ya bağlı istatistikler göz önünde bulundurulmaktadır. Seçilen sektörler belirlenirken iklimsel şartlar, üretim potansiyeli, hayvan sayısı, çiftlik bazında gerçekleştirilen faaliyetler, yerel ürünler, iller arasındaki iletişim ve ticaret faaliyetleri, kırsal turizm potansiyeli gibi etmenler üzerinde durulmaktadır.

Yapılan tüm projelerin yatırım odaklı kar elde edebilecek düzeyde olması beklenmektedir. Aynı zamanda bu bölgede yaşayan insanlara istihdam imkanının sağlanması hedeflenmektedir. Tarımsal işletmelerin genişletilmesi, tarımsal üretim faaliyetlerinin artırılması için işletmelere yatırım yapılmaktadır. Tarım ve Balıkçılık ürünlerinin pazarlanması ve topluluk standartlarına uygun olarak üretimin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Üretici örgütlerin desteklenmesi ekonomik faaliyetlerin hareketlenmesi ve teknik yardım desteği sunulmaktadır (Özkul ve Bozkurt, 2019:536-554).

IPARD programı ile birlikte Avrupa Birliğine üye olan devletler veya üye olma potansiyeli olan devletlerin tarımsal işletme faaliyetlerinin belirlenmiş standartlara uygun hale getirilmesi sağlanmaktadır. Aynı zamanda bölge içerisinde kırsal alt yapının iyileştirilmesi, kırsal alanlar ve çevre ile ilgili düzenlemenin yapılması, yeni kırsal alan stratejilerinin gerçekleştirilmesi, modern tarımın benimsenmesi, tarım ile ilgili eğitimlerin verilmesi gibi konular üzerinde durulmaktadır (Aktaş vd., 2014:9-12).

Türkiye coğrafi ve jeopolitik açıdan oldukça önemli bir ülkedir. Üç tarafı denizlerle çevrilidir. Aynı zamanda zengin bitki örtüsüne sahiptir. Toprak yapısı da tarımsal faaliyetlere oldukça elverişlidir. Türkiye'de IPARD programı ile birlikte yapılacak su kaynaklarının korunmasına yönelik faaliyetler, erozyon kontrolü, biyoçeşitlilik, işbirliği projeleri, tarımsal alanların genişletilmesi, tarımsal üretim faaliyetlerinin artırılması, farklı ürünlerin yetiştirilmesi gibi uygulamalar tarım alanında hareketlenmeyi meydana getirmektedir. www.ab.gov.tr (06.08.2023).

3.4.2. IPARD Programı Kapsamındaki Çalışmalar

IPARD programı kapsamında tarımsal faaliyetlerin artırılmasına ve kırsal alanların

geliştirilmesine yönelik uygulamalar gerçekleştirilmektedir. IPARD programı izleme, değerlendirme, koordinasyon ve raporlama gibi faaliyetlerden sorumlu tutulmaktadır. IPARD programı tüm ihale prosedürlerinin takip edilmesi, sözleşmelerin imzalanması, yararlanacak olan kişilere ödemelerin yapılması, ulusal yetkilendirme görevlerinin verilmesi, bir parti programı ile ilgili kriterlerin ve mekanizmaların değerlendirilmesi, kontrollerinin yapılması, programın belirli standartları uygun olup olmadığı ile ilgili denetlemelerin yapılması gibi uygulamalardan sorumludur. Aynı zamanda uygulanmakta olan projeleri takip etmektedir (Yontar ve Söztutar, 2018:43-77).

Proje onaylanmadan önce ve onaylandıktan sonraki tüm süreçlerde bu program çalışma faaliyeti göstermektedir. IPARD programı kapsamında sektörel çalışmalar ve bölgesel çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Sektörel çalışmalar içerisinde tarım ve hayvancılık konusunda en fazla gelir getirmesi veya istihdam imkanı sağlaması gereken proje üzerinde çalışılmaktadır. Meyve, sebze, balıkçılık, arıcılık gibi sektörlerde maddi yardım çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Özellikle tarımsal alanlara müsait olan illerde ya da belirli bir ürünün yetiştirildiği bölgelerde IPARD programının uygulanması mümkün olmaktadır www.ab.gov.tr (06.08.2023).

Sektör analiz çalışmaları içerisinde Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı kaynakları göz önünde bulundurularak projeler yürütülmektedir. Bu çalışmalara zaman zaman özel sektör ve kamu kurum ve kuruluşları da destek vermektedir. Sektör analiz çalışmalarının tümü iş birliği çalışmaları içerisinde gerçekleştirilmektedir. Sektör çalışma toplantılarında genellikle paydaşların görüşlerine ve analiz sonuçlarına yer verilmektedir. Sektör çalışmaları ile ilgili nihai karar verilmeden önce bölgenin tarım ve hayvancılık ile ilgili potansiyeli üzerinde durulmaktadır (Uslu ve Kaya, 2015:17-24).

Sektör analiz çalışmalarının yanında ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesine yönelik bölgesel çalışmalarda gerçekleştirilmektedir. Buradaki amaç ülke genelinde bölgeler arasındaki ekonomik ve tarımsal dengesizliğin ortadan kaldırılmasıdır. Aynı zamanda kırsal alanlardan kentsel alanlara göçlerin engellenmesi, tarımsal faaliyetlerin artırılmasıdır. Ülkenin 81 ilinde kırsal alanlar ile ilgili bir analiz gerçekleştirilmektedir. Burada kurumsal kaynaklar, çevresel riskler ve insan kaynakları gibi unsurlar göz önünde bulundurulmaktadır

81 il müdürlüğüne gönderilen analizler değerlendirilerek IPARD programına uygun olan iller tercih edilmektedir. Bu illerde tarımsal işletmelere yatırım üretici gruplarına destek, işletme ve pazarlamayı yatırım ekonominin çeşitlendirilmesi, tarımsal sektörlerde

kaynakların değerlendirilmesi gibi konular üzerinde durulmaktadır. Meyve sebze üretimi, et süt üretimi, hayvancılık faaliyetleri, kanatlı hayvan yetiştiriciliği, balık yetiştiriciliği, arıcılık faaliyetleri gibi tüm uygulamalar ülke genelinde ekonomik büyümeyi doğrudan etkilediği için bu sektörleri zenginleştirmeye yönelik faaliyetler gerçekleştirilmektedir.

IPARD programının çalışma alanları oldukça geniş bir alana yayılmıştır. IPARD programı içerisinde tarımsal kalkınmaya yönelik birçok uygulama için destek verilmektedir. Bu ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin arttırılmasında olumlu yönde etki etmektedir. Organik tarım, geleneksel el sanatları, tıbbi ve aromatik bitki üretimi gibi tarımsal faaliyetleri güçlendirici uygulamalar için destek verilmektedir. Programın uygulanmasında etkili bir sonuç alınabilmesi için bölgesel düzeyde pilot uygulamaları yapılmaktadır. Seçilen illerde kırsal kalkınma projesi ajansları kurulmaktadır. Aynı zamanda personellere amacına uygun bir eğitim verilmektedir. Bu bölgede yaşayan halk da kırsal kalkınma projesi ajanslarına dahil edilerek hem bilgilendirilmekte hem de istihdam olanağı sağlanmaktadır (Metin ve Esengün, 2007:43-56). TKDK'nın yatırım hızına ve yerel/bölgesel kalkınmaya katkılarını daha iyi analiz edebilmek maksadıyla IPARD programının hedefleri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

3.4.3. IPARD Programının Hedefleri

IPARD programı Avrupa Birliği tarafından Avrupa Birliği'ne üye olmaya aday ya da potansiyel aday ülkelere destek olma hedefi ile oluşturulmuş, kırsal kalkınma bileşeni olarak tanımlanmaktadır. Bu programın temel hedefi; ortak tarım politikasının geliştirilmesi, kırsal alanlarda tarımsal üretim faaliyetlerinin arttırılması, ülke genelinde kırsal kalkınma politikasının ve yönetiminin uygulanması, bölgeler arasında uyum çalışmalarının yapılması ve bu kapsamda politikanın geliştirilmesi olarak ifade edilmiştir. Bu hedef doğrultusunda tarımsal işletmelerin fiziki altyapılarının düzenlenmesi, tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi, pazarlanması ve üretim alanlarının daha kaliteli hale getirilmesi, çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi gibi uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

Bu programın hedefine yönelik göstergeler şu şekildedir; www.ab.gov.tr (06.08.2023).

- Kırsal alanlardaki gelir seviyelerindeki yükselme,
- İşlenmiş tarım ürünlerindeki artış,
- Tarımsal işletmelerin kapasite oranlarında meydana gelen artış,

- Desteklenen işletme tesislerinin sayısı,
- Avrupa Birliği standartlarını karşılayan birimlerin sayısı,
- İhracat kapasitesindeki artış,
- Üretim kapasitesindeki artış,
- Yaratılan istihdam olanakları şeklinde ifade edilmektedir.

Bu programın asıl amacı bölgesel ve yerel kalkınmanın sağlanmasıdır. Aynı zamanda bölge içerisinde potansiyel kaynakların amacına uygun olarak kullanılmasıdır. Günümüzde köyden kente göç faaliyetlerinin artmasına bağlı olarak metropol şehirlerde kentleşmeye bağlı olarak birçok problem yaşanmaktadır. Aynı zamanda insanların hizmet sektörü üzerinde yoğunlaşması, ülkenin dışa olan bağımlılığına doğrudan arttırmaktadır. Bir ülkenin dışa olan bağımlılığının artması, doğrudan ekonomik krizi meydana getirmektedir. Bu nedenle ülkeler ihracat oranlarını arttırmaya yönelik teşvik ve maddi yardımlardan faydalanmaktadır (Olgun ve Sevilmiş, 2017:23-36).

Kırsal kalkınma programı da tarımsal faaliyetleri güçlendirici hedefleri olan bir programdır. Avrupa Birliği desteğiyle birlikte birçok ülkeye destek verilmektedir. Kırsal kalkınma programı ülkelerin kendi kaynaklarını ve potansiyellerini kullanmalarında maddi yardım yapmaktadır. Aynı zamanda bölgeler arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel farkların ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir. IPARD programının Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin yapısal ve uyum fonlarının programlamak uygulama ve yönetim süreçlerini takip etmek, Avrupa Birliği mali yardımlarının koordinasyonunu ve tutarlarını sağlamak gibi konularda görevli olduğu bilinmektedir www.tarim.gov.tr (06.08.2023).

Avrupa Birliği'nde kırsal kalkınma politikalarının amaçları çevrenin doğal kaynakların ve kırsal mirasın korunmasına yönelik gerçekleştirilmektedir. Tarım ve orman sektörünün güçlendirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Kırsal alanların rekabet gücünün artırılmasına yönelik uygulamalar üzerinde durulmaktadır. Bir ülkenin kaynaklarının bitki örtüsünü ve toprak yapısını kullanarak üretim alanlarını genişletilmesi ve üretim faaliyetlerini arttırması doğrudan ekonomik büyümeyi ve gelişmişlik düzeyinin yükselmesini sağlamaktadır. Bu açıdan incelendiğinde tarım ve kırsal kalkınmayı destekleme programının oldukça faydalı ve yararlı bir program olduğu görülmektedir (TKDK,2023).

3.4.4. IPARD Uygulama Alanlarının Belirlenmesi

IPARD programı tarımsal kalkınma ile ilgili politikaların yürütüleceği tüm alanlarda gerçekleştirilmektedir. Ancak bu programın uygulanması için de uygulama alanları ve kriterleri ile ilgili birtakım standartlar bulunmaktadır. Proje başvurusu için ulusal kanunlarca tanınmış özel ve tüzel kişilik olunması gerekmektedir. Hibe desteği ile ilgili bir karar verildiğinde kişinin 65 yaş üstü olmaması gerekmektedir. Aynı zamanda kişinin bakanlık kayıt sisteminde kaydının olması beklenmektedir. Çiftçi kayıt sistemi veya diğer sistemlerden birine kayıtlı olmama halinde son başvuru tarihinden önce kayıt olunması gerekmektedir (Bozkoyun, 2022:140-155).

Tarım ve kırsal kalkınmayı destekleme kurumunun istemiş olduğu formatta bir iş planı hazırlanmalıdır. Bu iş planı içerisinde kişinin üretim yapacağı alan, beklenen üretim kapasitesi, üretim yapılacak ürün hakkında bilgi ve organizasyon hakkında bilgi verilmektedir. Proje sahibinin başvuru yaptığı süreçte herhangi bir sosyal güvenlik ve vergi borcunun bulunmaması gerekmektedir. Yeni işletme kurulması yalnızca ilde kapasite fazlası olmaması halinde gerçekleştirilmektedir. Projeden faydalanacak olan kişinin ödemesi yapıldıktan sonraki 5 yıl boyunca yatırımı koruması ve farklı alanlarda harcama yapmayacağını garantisini vermesi gerekmektedir. Bu program kapsamında desteklenen harcamalar; proje, görünürlük harcamaları, yapım işleri harcamaları, hizmet alımı harcamaları, makine ve ekipman alımı harcamaları şeklinde ifade edilmektedir www.ab.gov.tr (06.08.2023).

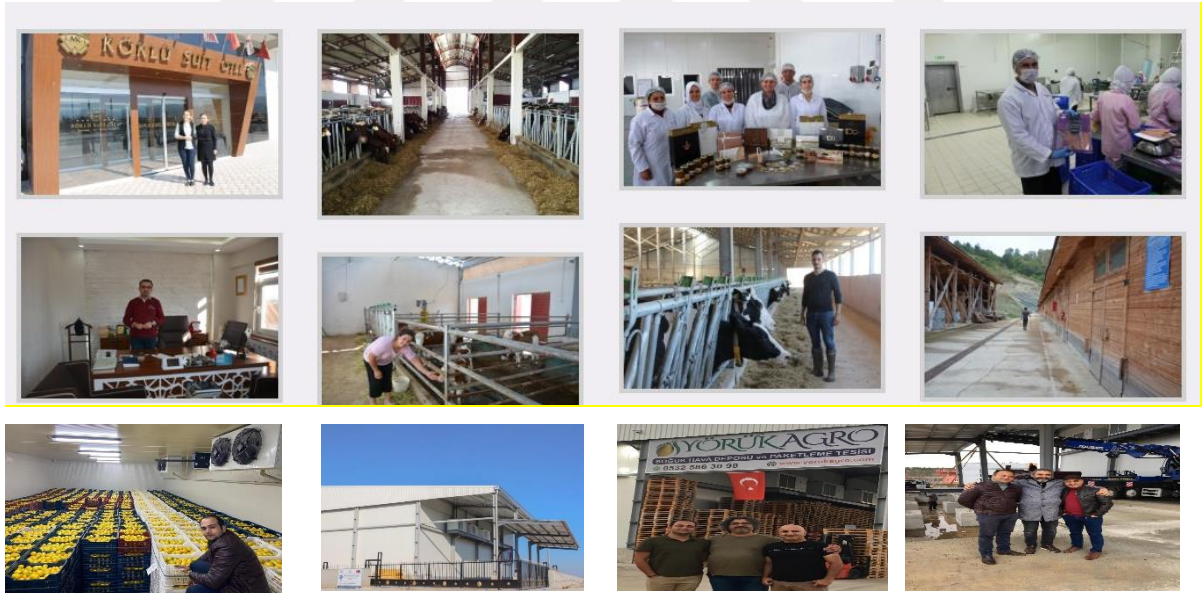
IPARD programı kapsamında yapılan ödemeler ile birlikte canlı hayvan satın alınması, makine ve ekipman satın alınması, mevcut bina ya da arazi satın alınması, işletme giderlerinin karşılanması, kira giderlerinin ödenmesi, banka ücretleri, ÖTV ve KDV dahil olmak üzere vergi ödenmesi, tohum veya fidan satın alınması, para cezaları gibi giderler ödenmektedir.

IPARD programının uygulama alanları belirlenirken o bölgenin coğrafi ve iklimsel koşulları göz önünde bulundurulmaktadır. Aynı zamanda bölgenin kırsal kalkınma projesi ile ilgili genel potansiyeli üzerinde durulmaktadır. Bölgede yetiştirilen meyve sebze oranları ya da yapılan tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile ilgili bir analiz gerçekleştirilmektedir. Bu analiz gerçekleştirirken il müdürlüklerinde yapılan anket sonuçları değerlendirilmektedir. IPARD uygulama alanları belirlenirken bölgenin tarım ve hayvancılık konusundaki potansiyeli üzerinde durulmaktadır. Bölgeye özgü yetiştirilen meyve veya sebzeler bölgedeki tarım arazilerinin büyüklüğü bölgedeki tarım

üreticilerinin genel durumu gibi kriterler üzerinde durulmaktadır (Olgun ve Sevilmiş, 2017:23-36).

Türkiye'de IPARD programı birçok ilde uygulanmıştır. Birinci uygulama döneminde 20 il üzerinde kırsal kalkınma programı stratejileri uygulanmıştır. Bu iller Afyon, Amasya, Balıkesir, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Malatya, Ordu, Samsun, Şanlıurfa, Sivas, Tokat, Trabzon, Van ve Yozgat olarak ifade edilmektedir. Görüldüğü üzere tarımsal arazilerin fazla olduğu ve tarım ve hayvancılık faaliyetleri açısından potansiyeli yüksek olan iller üzerinde çalışmalar yapılmıştır. 2. uygulama Döneminde ise 22 il üzerinde program uygulanmıştır. Bunlar; Ağrı, Aksaray, Ankara, Ardahan, Aydın, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Denizli, Elazığ, Erzincan, Giresun, Karaman, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Mardin, Mersin, Muş, Nevşehir ve Uşak olarak ifade edilmektedir . Aşağıdaki şekilde IPARD programı kapsamında gerçekleştirilen uygulamalar ile ilgili şekil verilmiştir www.ab.gov.tr (06.08.2023).

Şekil 3.1. IPARD Programı Kapsamında Gerçekleştirilen Uygulamalar

Kaynak: www.tarim.gov.tr (06.08.2023)

Görüldüğü üzere meyve ve sebze yetiştiriciliği küçükbaş büyükbaş hayvan yetiştiriciliği, kanatlı hayvan, balıkçılık ve arıcılık faaliyetleri gibi birçok alanda tarımsal üretim ve tesis ile ilgili kırsal kalkınma politikaları ve yardımları gerçekleştirilmiştir. Buradaki temel amaç tarımsal kalkınma politikasının tüm ülke üzerinde yaygın hale

gelmesidir. Aynı zamanda ülkede tarımsal faaliyetlerin arttırılması, üretim kapasitesinin yükseltilmesi, Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarım Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı gibi kurumların iş birliği çalışmaları içerisinde gerçekleştirilen bu uygulamalar Türkiye'nin ekonomik büyüme elde etmesine ve gelişmişlik düzeyine arttırmasını sağlayacaktır (Uslu ve Kaya, 2015:17-24).

IPARD ajansı ile birlikte tarım ve kırsal kalkınmayı destekleme kurumu kurulmuştur. Akreditasyon kapsamında birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. Akreditasyon kapsamında kurumun işleyişi, altyapı, eğitim ve yasal çerçeve ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Son olarak IPARD programının uygulandığı illerde genel olarak projelerin izlenmesi ve değerlendirilmesi ile ilgili faaliyetler gerçekleştirilmiştir (Aslan vd., 2016:232-254). TKDK desteklerinin amacı ve kullanım alanları, özellikle doğru yönlendirildiğinde yerel/bölgesel kalkınmaya olumlu yansımaları olabilecek çok önemli iki unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bir sonraki bölümde bu iki önemli husus detaylı bir şekilde incelenmiştir.

3.5. TKDK Desteklerinin Amacı ve Kullanım Alanları

TKDK kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik tüm faaliyetleri gerçekleştirmek ile görevlidir. TKDK'nın temel amacı; ülke genelinde kırsal kalkınma politikasının uygulamaktır. Aynı zamanda bir ülkede bölgeler arasındaki tarımsal dengenin sağlanmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bir ülkede üretim alanlarının genişletilmesi ve üretim faaliyetlerinin arttırılması doğrudan ekonomik kapasiteyi arttırmaktadır. TKDK'nın temel görevi de bir ülkedeki ihracat oranlarının arttırılması, üretim kapasitesinin yükseltilmesi ve üretim kalitesinin arttırılması gibi konularda destek sağlamaktadır www.ab.gov.tr (06.08.2023).

Avrupa Birliği'ne aday ve Avrupa Birliği'ne aday potansiyeli olan ülkelere yönelik gerçekleştirilen katılım öncesi mali yardım uygulamaları tarımsal üretici oranlarının artmasına sağlamaktadır. Bu durum kırsal alanlardan kentsel alanlara olan göçüde bir nevi durdurmaktadır. Tarım alanında gerçekleştirilen faaliyetler diğer sektörlere göre oldukça hassastır. Bunun temel sebebi tarım sektörü iklimsel şartlar ve çevresel faktörlerden çok kolay bir şekilde etkilenmektedir. Günümüzde yanlış tarım tekniklerinin kullanılması, doğal afetler, ekonomik kriz ve iklimsel şartlara bağlı olarak beklenen üretim gerçekleşmemektedir. Aynı zamanda kentleşme faaliyetlerine bağlı olarak tarım arazileri giderek azalmaktadır (Bozkoyun, 2022:140-155).

Tarım ve kırsal kalkınmayı destekleme kurumu tarımsal işletmelerin topluluk standartlarına uygun olarak gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda tarımsal işletmelerin genişletilmesi, yeniden yapılandırılması ile ilgili yatırımları gerçekleştirmektedir. Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi, ulusal ve uluslararası alanda pazarlanması üretilen ürünlerin topluluk standartlarına yükseltilmesinin sağlanması gibi yatırımlara destek vermektedir. Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesine yönelik maddi yardım gerçekleştirilmektedir (Duran, 2003: 12-14).

Tarım ve hayvancılık ile ilgili hizmet alımı, makine ve ekipman alımı, yapım işleri ve görünürlük harcamaları konusunda da tarım ve kırsal kalkınmayı destekleme kurumu çalışmalar gerçekleştirmektedir. TKDK desteklerinin temel amacı; bir ülke içerisinde tarımsal faaliyetlerin genişletilmesi, tarımsal üretimin arttırılması, tarımsal ürünlerin kalitelerinin dünya standartlarına uygun hale getirilmesi, ihracat oranlarının arttırılması, milli gelirin arttırılması, tarımsal üreticilerin ihtiyaçlarının karşılanması, ülkede huzur ve refah seviyesinin yükseltilmesi şeklinde ifade edilmektedir. TKDK desteklerinin amacına yönelik kullanım alanları ise aşağıda maddeler halinde verilmiştir; www.ab.gov.tr (06.08.2023).

Süt üreten tarımsal işletmelere yatırım,

- Et üreten tarımsal işletmelere yatırım,
- Süt ve süt ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması,
- Et ve et ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması,
- Meyve ve sebzelerin işlenmesi ve pazarlanması,
- Su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması,
- Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi,
- Kırsal turizm kültür balıkçılığının geliştirilmesi şeklinde ifade edilmektedir.

Araştırmanın bundan sonraki kısmında TKDK kullanım alanları ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

3.5.1. Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım

Süt üreten tarımsal işletmelere yapılan yatırım süt ve süt ürünleri ile ilgili üretim faaliyetlerini geliştirmek ve üretim kalitesini yükseltmek üzere gerçekleştirilmektedir. Süt üreten tarımsal işletmeler ile ilgili modernize edilmesi, iyi tarım uygulamaları

standartlarının belirlenmesi, Avrupa Birliği standartlarına yönelik işletme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi gibi hedefler doğrultusunda faaliyetler yapılmaktadır. İyi tarım uygulamaları olarak ifade edilen kavram ise tarımsal üretim tesislerinin sosyal açıdan ekonomik, yaşanabilir, insan sağlığını koruyan, çevreye duyarlı, hayvan sağlık ve refahını ve süt hijyenini dikkate alan uygulamalar olarak ifade edilmektedir www.tkd.gov.tr (06.08.2023).

Süt üreten küçük ve orta ölçekli işletmeler ürettikleri sütlerin büyük bir kısmını işletme tesislerine satmaktadırlar. Bu tarımsal işletmeler genel olarak 10 ila 120 süt ineği ve 50 ile 500 arası küçükbaş hayvandan oluşmaktadır. 7 ile 9 büyükbaş hayvanı olan bir işletmecinin büyükbaş hayvan sayısına 10 ve üzerine çıkarabilmeleri için proje yardımı yapılmaktadır. Aynı zamanda proje tesislerinin daha modern hale getirilmesi, topluluk standartlarına ulaşabilmesi, süt üretim potansiyelinin arttırılabilmesine yönelik yardım uygulamaları TKDK tarafından gerçekleştirilmektedir.

Süt üretimi tarımsal işletmelere yatırım tedbiri ile birlikte bir takım şartların karşılanması gerekmektedir. 6331 sayılı İş Güvenliği Kanunun da öngörülen tüm zorunlulukların yerine getirilmesi gerekmektedir. Süt üreten tarımsal tesislerin hayvan sağlığı, insan sağlığı, hayvan refahı gibi konularda bilgi sahibi olması, gerekli sertifikaları alması gerekmektedir. Yatırım sonucunda iş güvenliği, hayvan sağlığı, insan sağlığı ve çevre sağlığı gibi konular Avrupa Birliği standartlarına uygun olarak gerçekleştirilmektedir. Bu konuda uyulması gereken şartlar ve başvuru koşulları www.tkd.gov.tr adresinde yer almaktadır.

Yatırım kapsamında tüm süt üretim tesisleri ve süt üretimi yapan çiftçiler bilgi sahibi olmakta ve projeden yararlanmaktadırlar. Süt üretim işletmelerine yönelik uygulanan projenin en az 15.000 avro ile en fazla 1 milyon avro arasında bütçesinin olması beklenmektedir. Hibe desteği kararıyla birlikte 40 yaşın altında olan çiftçilere sahip oldukları tarımsal işletmeler için %55 oranında kamu katkısı gerçekleştirilmektedir. Yardım oranları geri ödemedeki taksit sayıları gerekli koşullar ve proje şartları TKDK'nın internet sitesinde yer almaktadır www.tkd.gov.tr (06.08.2023).

3.5.2. Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım

Et üreten tarımsal işletmelere yatırım küçük ve orta ölçekli işletmelerin çalışma faaliyetlerini geliştirmeleri, tesisin üretim kalitelerini arttırmalarına, modernize etmelerini, ilgili Avrupa Birliği standartlarına yükselmelerini, iyi tarım uygulamalarını

desteklemektedir. Kırmızı et üretimi yapan küçük ve orta ölçekli işletmeler ile kanatlı eti üreten küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelik yatırım faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Kırmızı et üreten küçük ve orta ölçekli işletmeler genellikle 30 ila 250 büyükbaş sığır yüz ila 300 koyun ya da keçi sahibi olmak zorundadır www.tkd.gov.tr (06.08.2023).

Kanatlı et üretimi yapan tesisler ise 5.000 ila 20.000 kanatlı kapasitesine sahip olmak zorundadır. Barınak ve depoların daha modernize hale getirilmesinde, hijyenik faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde, düzenli aralıklarla veteriner hizmetlerinin verilmesinde, kaliteli yem üretiminin desteklenmesinde, tarımsal mekanizasyonun kullanılmasında proje yatırımları etkili olmaktadır. Başvuru şartlarının Avrupa Birliği standartlarına uygun olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Proje sırasında ve proje sonucunda Avrupa Birliği standartlarına uygun sonuçların elde edilmesi beklenmektedir.

Kırmızı et ve kanatlı et üretimi gerçekleştirilen işletmelere yönelik yapılan faaliyetlerde harcama tutarı, şekil ve kaynaklar, destek miktarının hesaplanması ve taksit sayıları ile ilgili bilgiler TKDK tarafından başvuru sahibine verilmektedir. Tarımsal işletmelerin sağlanabilmesi için kişinin çiftçi kayıt sistemine kayıtlı olması veya hayvan kayıt sistemi ve ulusal vergi sisteminde kaydının olması gerekmektedir. Kişilerin hayvan barınakları veya kanatlı hayvanlar için kümes inşa edebilmeleri için mevcut tarımsal işletmelerin genişletilmesi ya da yeniden inşa edilmesi için proje desteği sağlanmaktadır.

Tarım arazilerinin korunması ve kullanılması ile ilgili yönetmelikler 5403 sayılı kanun kapsamında verilmiştir. Başvuru yapacak kişinin 65 yaş üstü olmaması gerekmektedir. Tüzel veya gerçek kişilik olması gerekmektedir. Hayvan kayıt sistemine en az 3 yıl kadar kaydının olması gerekmektedir. Tarım ve ilgili uzmanlık alanlarında en az 3 yıl çalıştığına dair sosyal güvenlik kurumundan belge getirmesi gerekmektedir. Başvuru yapılan alanda lisans, ön lisans ya da meslek lisesi diplomasının olması gerekmektedir. Büyükbaş, küçükbaş ve kanatlı hayvan yetiştiriciliği ile ilgili yeterli sertifikaların alınmış olması gerekmektedir www.tkd.gov.tr (06.08.2023).

3.5.3. Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması

Süt ve süt ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması ile ilgili uygulamalar TKDK tarafından yapılan yatırım projeleri ile uygulanmaktadır. Bu faaliyetin hedefi süt işleyen işletmeler için günlük 10 ila 70 ton arası süt işleyen işletmeleri desteklemek, Avrupa Birliği standartlarına uyumluluğunu sağlamak, yeni teknolojik cihazlar kullanılarak rekabet gücü ve performansını arttırmak şeklinde ifade edilmektedir. İşletmelere soğutma

tankları ve modern süt sağıım üniteleri kurularak daha kaliteli süt ürünlerinin elde edilmesi amaçlanmaktadır. Aynı zamanda süt üreticileri ve pazarlayıcıları arasında tedarik sözleşmeleri imzalanarak süt işleme tesislerinin sunmuş olduğu projeler desteklenmektedir www.tkd.gov.tr (06.08.2023).

Entegre süt işleme ve süt toplama ağının kurulması tüm ülke genelinde teşvik edilmektedir. Kısıtlı sayıda mikro işletmelerin genişletilerek daha büyük işletme haline gelmesi hedeflenmektedir. Mikro düzeyde süt işleme tesislerinin topluluk standartlarına ulaşması, sürdürülebilir süt üretimi ve işleyişini gerçekleştirmesi, yeni pazar alanları bulması, süt toplama merkezlerinin artırılması gibi hedefler doğrultusunda çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Süt işleme ve pazarlama ile ilgili tüm faaliyetler TKDK tarafından gerçekleştirilmektedir. Burada uygun harcama tutarı şekli ve kaynağı, taksit sayısı ve destek miktarının hesaplanması www.tkd.gov.tr adresinde yer almaktadır. Gerçek ve tüzel kişiler TKDK'ya başvuru yaparak süt ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması ile ilgili maddi destek almaktadırlar. Başvuru yapacak işletmelerde gereken özellikler ise şu şekilde ifade edilmektedir. 250 kişiden az istihdam eden ve yıllık bilançosu 40 milyon TL'ye aşmayan küçük ve orta işletmeler başvuru yapabilmektedir.

Mevcut işletmelerin üretim ve kayıt belgeleri var olmalıdır. 5.996 sayılı bitki sağlığı, gıda yem ve veterinerlik hizmetleri kanunlarına uyum göstermiş olması gerekmektedir. Aynı zamanda iş yeri açma ve çalıştırma ile ilgili ruhsatının olması gerekmektedir. İşletme yatırımı TKDK tarafından belirlenmiş olan 42 ilde gerçekleştirilmektedir. Bu iller aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.1. Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması İle İlgili Destek Verilmesi

Planlanan TKDK Tarafından Belirlenmiş Olan 42 İl

1. Afyonkarahisar	12. Çankırı	23. Karaman	34. Ordu
2. Ağrı	13. Çorum	24. Kars	35. Samsun
3. Aksaray	14. Denizli	25. Kastamonu	36. Şanlıurfa
4. Amasya	15. Diyarbakır	26. Konya	37. Sivas
5. Ankara	16. Elazığ	27. Kütahya	38. Tokat
6. Ardahan	17. Erzincan	28. Malatya	39. Trabzon
7. Aydın	18. Erzurum	29. Manisa	40. Uşak
8. Balıkesir	19. Giresun	30. Mardin	41. Van
9. Burdur	20. Hatay	31. Mersin	42. Yozgat
10. Bursa	21. Isparta	32. Muş	
11. Çanakkale	22. Kahramanmaraş	33. Nevşehir	

Kaynak: www.tkd.gov.tr (06.08.2023).

3.5.4.Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması

Et ve et ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması ile ilgili süreçlerde TKDK tarafından yatırım destekleri sunulmaktadır. Orta ve küçük ölçekli işletmelerin büyütülmesi et ve et ürünlerinin işletilmesi için 3. sınıf kesimhaneler haricinde kalan 1. ve 2. sınıf kesimhanelerin altyapı tesislerinin iyileştirilmesi, küçük ve orta ölçekli kanatlı et kesimhanelerinin altyapılarının iyileştirilmesi, küçük ölçekli işletmelerin büyütülmesi gibi hedefler doğrultusunda yatırım destekleri verilmektedir. Et ve et ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının adet standartlarına uygun olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir www.tkd.gov.tr (06.08.2023).

Desteklenecek yatırımlar genel olarak başvuru şartları kapsamında yer alan maddelere göre gerçekleştirilmektedir. Kırmızı et kesimhanelerin bütçe bir kalemine göre kanatlı et kesimlerinin bütçe 3 kalemine göre faaliyet göstermesi beklenmektedir. Kırmızı et işleme tesisleri ve kanatlı et işleme tesisleri, halk sağlığı, çevre sağlığı, gıda sağlığı, hayvan sağlığı ve iş güvenliği konusunda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir.

Et işleme ve pazarlama ile ilgili uygulamalarda başvuru sahibinin yeterli sertifikalara ve bilgiye sahip olması beklenmektedir. Başvurunun yapıldığı esnada minimum standartlar AB standartlarına uygun olmalıdır. Başvuru yapacak işletmelerin en az 1250 personeli bulunmalı, yıllık bilançosu 25 milyon TL'yi aşmamalıdır. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 5179 sayılı bitki sağlığı, gıda ve yem veteriner hizmetleri kanununa uygun olmalıdır. Başvuru yapacak kişinin ya da işletmenin ulusal vergi sistemine kayıtlı olması gerekmektedir.

Başvuru yapacak kişinin gerçek ve tüzel kişiliğe sahip olması gerekmektedir. 65 yaş üzeri olmamalıdır. Başvuru yapacak alan ile ilgili ön lisans, lisans, yüksek lisans, mesleki ve teknik lisesi belgelerine sahip olması beklenmektedir. Tarım ve ilgili alanlarda en az 3 yıl çalıştığını Sosyal Sigortalar kurumundan kanıtlamalıdır www.tkd.gov.tr (06.08.2023).

3.5.5. Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması

Meyve ve sebzelerin işlenmesi ve pazarlanması ile ilgili yatırım faaliyetleri TKDK tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayıklama, paketlenme, soğuk hava sistemleri ile ilgili tüm ihtiyaçlar TKDK'nın belirlemiş olduğu şartlar doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Meyve sebzelerin işlenmesi ve pazarlanması ile ilgili yeni teknolojik cihazların kullanılması, rekabet gücünün elde edilmesinde etkili olmaktadır. Depolama ve saklama

ile ilgili soğuk hava depolarının kurulması, küçük ve orta ölçekli işletmelerin büyütülmesi temel hedef olarak belirlenmiştir www.tkd.gov.tr (06.08.2023).

Meyve ve sebzelerin işlenmesi ile ilgili ürün kalitesinin yükseltilmesi ve ortaya çıkan zaman kaybının ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Meyve ve sebzelerin işlenmesi ve pazarlanması ile ilgili piyasaların düzenlenmesi, turfanda kullanımının kolaylaştırılması, ürün kalitesinin yükseltilmesi gibi amaçlar doğrultusunda yatırım faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Başvuru koşulları Avrupa Birliği standartlarına uygun olarak yapılmaktadır. Yatırım sonunda elde edilen veriler Avrupa Birliği standartları ile karşılaştırılmaktadır. Sağlanacak mali desteğin şekli ve kaynağın uygun harcama tutarı destek miktarının hesaplanması ve taksit sayısı www.tkd.gov.tr sitesinde yer almaktadır.

Projeden faydalanan olan işletmenin 5957 sayılı kanunda yer alan maddeleri karşılaması gerekmektedir.

Küçük ve orta ölçekli işletmelerde yıllık çalışan sayısının 250 kişiyi aşmaması gerekmektedir. Yıllık ciro miktarı ise 40 milyon TL'yi aşmaması beklenmektedir. İşletmeler genel olarak üretim ve kayıt belgelerine sahip olmalı, aynı zamanda çalışma ruhsatlarını bulundurmalıdır. 5996 sayılı gıda yem, bitki sağlığı ve veteriner hizmetleri kanunu karşılaması gerekmektedir. Ulusal vergi sistemine kayıtlı olmaları gerekmektedir. Yatırım yapılacak iller TKDK tarafından belirlenmiştir. Meyve ve sebze işlenmesi ve pazarlanması ile ilgili TKDK tarafından 42 il belirlenmiştir. Bu iller aşağıdaki tabloda verilmiştir;

Tablo 3.2. Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması ile İlgili Destek Verilmesi Planlanan TKDK Tarafından Belirlenmiş Olan 42 İl

1. Afyonkarahisar	12. Çankırı	23. Karaman	34. Ordu
2. Ağrı	13. Çorum	24. Kars	35. Samsun
3. Aksaray	14. Denizli	25. Kastamonu	36. Şanlıurfa
4. Amasya	15. Diyarbakır	26. Konya	37. Sivas
5. Ankara	16. Elazığ	27. Kütahya	38. Tokat
6. Ardahan	17. Erzincan	28. Malatya	39. Trabzon
7. Aydın	18. Erzurum	29. Manisa	40. Uşak
8. Balıkesir	19. Giresun	30. Mardin	41. Van
9. Burdur	20. Hatay	31. Mersin	42. Yozgat
10. Bursa	21. Isparta	32. Muş	
11. Çanakkale	22. Kahramanmaraş	33. Nevşehir	

Kaynak: www.tkd.gov.tr (06.08.2023).

Başvuru yapacak bireylerin 65 yaşının üzerinde olmaması gerekmektedir. Gerçek ve tüzel kişiler olması gerekmektedir. Çiftçi kayıt sistemine kayıtlı olmaları gerekmektedir. 5957 sayılı meyve ve sebzeler ile yeterli az ve talep derinliği bulunan

diğer malların ticaretini düzenlenmesi ile ilgili kanunu karşılamaları gerekmektedir. Mevcut işletmelerin proje süresince soğuk hava depolarının 10.000 metreküpü açmamaları beklenmektedir. Yatırımın konusu Avrupa Birliği standartlarına göre belirlenmiş meyve ve sebze listesinde yer alan ürünler dahilinde gerçekleştirilmelidir. Başvuru yapacak işletme sahibinin meyve ve sebze işlenmesi ve pazarlanması ile ilgili gerekli bilgilere ve sertifikalara sahip olması beklenmektedir www.tkd.gov.tr (06.08.2023).

3.5.6. Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması

Su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması ile ilgili tüm yatırımlar TKDK'nın belirlemiş olduğu standartlar doğrultusunda gerçekleşmektedir. TKDK'nın su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması ile ilgili amaçları topluluk standartlarına ulaşmak Avrupa Birliği standartlarına benimsemek, genel performansı arttırmak, avlanma sonrasındaki kayıpları en aza indirmek, soğuk zincir uygulamalarını genişletmek, farklı pazar piyasaları oluşturmak şeklinde ifade edilmektedir. Türkiye'de küçük ve orta ölçekli işletmelerin genişletilmesi, ürün kalitesinin artırılması ve ürün kapasitesinin yükseltilmesini yönelik faaliyetler gerçekleştirilmektedir.

Sağlanacak mali desteğin şekli veya kaynağı, uygun, harcama tutarları, destek miktarının hesaplanması ve taksit sayısı ile ilgili bilgiler www.tkd.gov.tr adresinde yer almaktadır. Diğer yatırım projelerinde olduğu gibi su ürünleri işlenmesi ve pazarlanması ile ilgili süreçlerde belli şartlar ve koşullara uygun olarak gerçekleşmektedir. İşletmelerin 250 kişiden az sayıda personelinin olması yıllık bilançosunun 25 milyon TL'yi geçmemesi gerekmektedir www.tkd.gov.tr (06.08.2023).

5179 sayılı gıda kanunu 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu ve 5393 sayılı Belediye kanununun karşılanması gerekmektedir. Türkiye'de yatırımın gerçekleştiği iller Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Konya, Malatya, Ordu, Samsun, Sivas, Trabzon ve Van olarak ifade edilmektedir. Başvuru yapan kişiler söz konusu yatırımı aldıktan sonraki 5 yıl süre zarfında projeleri takip edilerek değerlendirilmektedir. İşletmenin en az 100 ton en fazla 800 ton çift kabuklu, kuru kabuklu ya da yumuşakçaya sahip olması gerekmektedir. Aynı zamanda Su Ürünleri yetiştiriciliği ve pazarlanması konusunda bilgi sahibi olmaları beklenmektedir. İşletme içerisinde su ürünleri mühendislerinin ve su ürünleri alanında uzman bireylerin çalışması gerekmektedir.

Başvuru yapacak kişilerin 65 yaş üstü olmaması gerçek ve tüzel kişiler olmaları

beklenmektedir. Kişilerin su ürünleri işletmelerinde daha önce 3 yıllık tecrübesinin olması gerekmektedir. Başvuru yapan kişinin ilgili meslek lisesi, lisans, önlisans, yüksek lisans ve doktora programlarından mezun olmaları gerekmektedir www.tdk.gov.tr (06.08.2023).

3.5.7. Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi

Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi ile ilgili gerçekleştirilen yatırımlar tarımsal üretim alanlarının genişletilmesi ve daha fazla tarımsal ürünün elde edilmesi hedefli olarak gerçekleştirilmektedir. Özellikle mikro ve küçük ölçekli tarımsal işletmelerin çiftlik faaliyetlerine ek olarak arıcılık ve bal üretimi, süt bitkisi yetiştiriciliği, tıbbi aromatik bitki yetiştiriciliği gibi yetiştiricilik faaliyetlerine yönlendirmeleri için ek bir yatırım projesi geliştirilmektedir.

Destekleyici yatırımlar IPARD tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu program arıcılık üretimine geliştirmek isteyen küçük ölçekli işletmelerin üretim tesislerine büyütebilmeleri ve arı yetiştirme konusunda ekipman ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için TKDK tarafından yatırım projeleri gerçekleştirilmektedir. Süs bitkisi yetiştiriciliği için üreticilerin seralara ekipman alması, kesme çiçek ve farklı süs bitkileri için işletme kurulumunun sağlanması için maddi kaynak sunulmaktadır.

Tıbbi ve aromatik bitkiler dünya genelinde oldukça önemli bitkiler olarak ifade edilmektedir. Bu tesislerin arttırılması, yabani bitki toplayan ve tıbbi aromatik bitkiler konusunda uzman olan kişilerin bir arada çalışmaları sağlanmaktadır. Tıbbi aromatik bitkilerin arttırılmasına yönelik tesisler kurulmaktadır. Destekten faydalanabilmek için çiftlik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi ile ilgili şartlara sahip olunması gerekmektedir. Sağlanacak maddi desteğin şekli ve kaynağı uygun harcama tutarı taksit sayısı destek miktarının hesaplanması ile ilgili bilgiler www.tdk.com.tr’ de yer almaktadır.

Başvuru koşullarına bakıldığında işletme içerisinde 10 kişiden az personelin bulunması, yıllık bilançonun 1 milyon TL'yi aşmaması gerekmektedir.

Ulusal vergi sistemine kayıtlı olunmalıdır işletme yatırımının yapılacağı illerde ikamet edilmesi gerekmektedir. Bu iller; Amasya, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Sivas, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Samsun, Şanlıurfa, Trabzon, Tokat ve Hatay olarak bilinmektedir. Başvuru yapacak kişinin 5393 sayılı Belediye Kanunu 5996 sayılı veteriner hizmetleri, gıda yem ve bitki sağlığı kanunu ile ilgili şartları taşıyor olması

gerekmektedir. Başvuran kişinin 65 yaş ve üzeri olmaması tüzel ve gerçek kişi olması gerekmektedir. Başvuru yapacak işletme sahibinin ya da gerçek kişinin çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi ile ilgili bilgili olması gerekli sertifikalara sahip olması da gerekmektedir.

Arıcılık faaliyetleri tıbbi aromatik bitkiler ve diğer alanlarda yapılacak çalışmalar ile ilgili en az 3 yıl deneyiminin olması gerekmektedir. Çiftlik faaliyetlerinin geliştirilmesi ile ilgili Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ya da kamu ve özel sektör kurumları tarafından verilen 60 saatlik eğitimin tamamlanması gerekmektedir. Arıcılık faaliyetlerinde başvuran kişinin en az 50 en fazla 200 adet kovanın olması gerekmektedir. Aynı zamanda ana arı üretim izni belgesi şartı aranmaktadır www.tkd.gov.tr (06.08.2023).

3.5.8. Kırsal Turizm

Kırsal turizm ile ilgili yatırım faaliyetleri TKDK'nın belirlemiş olduğu şartlar doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. TKDK kırsal turizmin yerel ve bölgesel kalkınma üzerindeki önemini ortaya koymaktadır. Özellikle mikro ve küçük ölçekli işletmelerin konaklama ve restoran hizmetlerini geliştirmeye yönelik faaliyetler konusunda projeler gerçekleştirilmektedir. Kırsal turizmi kalkındıracak tesislerin kurulması, geliştirilmesi, çeşitli inovasyon faaliyetlerinin yapılması, tarihi geziler, doğa gezileri, yatak ve kahvaltılık hizmetleri gibi hizmetlerin geliştirilmesi için maddi destek uygulaması yapılmaktadır. Desteklenecek yatırımlar Avrupa Birliği standartları doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Dağlık bölgelerde başlatılan projeler ve kadınların yürütmüş olduğu projeler öncelikle olmaktadır. Destekten faydalanabilmek için projelerin yatırımlarının sonucunda kırsal turizm tedbirlerine uygun olması beklenmektedir.

Sağlanacak maddi desteğin kaynağı, harcama tutarları, taksit sayısı, destek miktarının hesaplanması www.tkd.gov.tr de yer almaktadır. Kırsal turizm desteğine başvuruda bulunan kişinin daha sonra ipard programlarına başvurma hakkı bulunmaktadır. Başvuru şartlarına bakıldığında kişinin gerçek ve ya tüzel kişilik olması gerekmektedir. 50 kişiden az personeli olan işletmeler ve yıllık bilançosu 8 milyon TL'yi aşmayan işletmeler başvuruda bulunmaktadır. Başvuruda bulunacak kişilerin ulusal vergi sistemine kayıtlarını olması gerekmektedir. Yatırım yapılacak alanların kırsal alanlar olması beklenmektedir. TKDK tarafından proje geliştirmesi hedeflenen toplam otuz üç il bulunmaktadır.

Kırsal turizm maddi desteğinden yararlanmak isteyen işletmecilerin turizm tesisleri ile ilgili ruhsatlarının ve belgelerinin tam olması gerekmektedir. 5179 Sayılı Gıda Kanunu ve 5996 Sayılı Veteriner, Gıda Yem ve Bitki Sağlığı kanunlarına uyumlu olmaları gerekmektedir. Konaklama tesisleri ile ilgili yatırım faaliyetlerinde en fazla 25 yatak kapasitesi olması beklenmektedir. İşletmelerde çalışan bireylerin kırsal turizm ile ilgili gerekli meslek lisesi, ön lisans, lisans, yüksekokul ve doktora gibi programlardan mezun olmaları gerekmektedir.

Proje başvuruları ile ilgili turizm işletmecilik bölümünde en az 3 yıl çalışma hizmet dökümlerinin olması gerekmektedir. Projelere başvurmak isteyen kişilerin Milli Eğitim Bakanlığı, kamu ve özel kurumlar tarafından açılan 60 saatlik eğitimi tamamlamaları beklenmektedir. Çiftlik turizmine tercih eden kişilerin ise çiftçi kayıt sistemine kayıt olmaları ve adrese dayalı olan bölgede yaşayan diğer aile bireylerinin de çiftçi kayıt sistemine kayıt yaptırmaları gerekmektedir www.tkd.gov.tr (06.08.2023).

3.5.9. Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi

Kültür balıkçılığının geliştirilmesi özellikle üç tarafı denizlerle çevrili olan Türkiye'de oldukça önemli bir yer kaplamaktadır. TKDK'nın yatırım projeleri ile birlikte kültür balıkçılığının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Özellikle mikro ve küçük ölçekli işletmelerin üretim alanlarını genişletmesi, kültür balıkçılığını süreklilik haline getirmesi ve kültür balıkçılığında önemli bir marka haline gelmesinde proje desteklerinin etkisi ve yeri oldukça büyüktür.

Kültür balıkçılığı faaliyetlerinin Avrupa Birliği standartlarında ve iyi balık yetiştirme uygulamalarını yükseltebilmeleri için maddi destek sağlanmaktadır. Kültür balıkçılığı ile ilgili TKDK'nın yapmış olduğu yardımlar IPARD programları kapsamında gerçekleştirilmektedir. Kültür balıkçılığının modern hale getirilmesi, kültür balıkçılığına yönelik işletmelerin genişletilmesi, çevre koruma ve atık yönetimi hakkında halkın bilgilendirilmesi, hali hazırda üretimi gerçekleştirilen balık türlerinin çeşitlendirilmesi gibi amaçlar doğrultusunda projeler oluşturulmaktadır.

Kültür balıkçılığında desteklenen türler; yayın, sazan, alabalık, su yosunu, kurbağa ve kerevit olarak ifade edilmektedir. Özellikle dağlık alanlarda yapılacak projelere ve kadın girişimcilere öncelik tanınmaktadır. Desteklerden faydalanabilmek için kültür balıkçılığı ile ilgili alt tedbirlerin karşılanması gerekmektedir. Destek miktarının hesaplanması, harcama, tutarı, şekil ve kaynak taksit sayısı gibi bilgiler

www.tkd.gov.tr sitesinde yer almaktadır. Başvuru şartlarına bakıldığında tüzel ve gerçek kişi olması gerekmektedir.

İşletmenin 10 kişiden az personele sahip olması ve yıllık bilançosunun 1 milyon TL'nin altında olması gerekmektedir. Mevcut işletmenin 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu ile belirlenmiş olan belgelere sahip olması gerekmektedir. Ulusal vergi sistemine kayıt yapılması gerekmektedir. Aynı zamanda yatırım yapılacak uygulama alanlarının belirlenmiş olan illerde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu iller; Afyonkarahisar, Amasya, Erzurum, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Konya, Malatya, Ordu, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Trabzon ve Van olarak belirlenmiştir.

Başvuru yapan kişinin çiftçi kayıt sistemine kaydının olması gerekmektedir. Aynı zamanda gerekli izinleri Tarım İl Müdürlüğü'nden temin etmesi gerekmektedir. Yetiştiricilik işletmesinin bir yıl içerisinde 10 tona kadar üretim kapasitesi olan bir üretim alanı olması gerekmektedir. Başvuran kişinin 65 yaşında olmaması, kültür balıkçılığı konusunda 3 yıl deneyimi olması gerekmektedir. Başvuruda bulunan kişinin kültürü balıkçılığı konusunda ilgili lisans, ön lisans, meslek lisesi, yüksek lisans ve ya doktora programlarından mezun olmaları beklenmektedir www.tkd.gov.tr (06.08.2023). TKDK icra ettiği faaliyetler ile bir çok bölgede yatırımlara destek vermektedir. Bu desteklerin yerel/bölgesel kalkınmaya katkıları bir sonraki bölümde detaylı olarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

3.6. TKDK Desteklerinin Yerel/Bölgesel Kalkınmaya Katkıları

TKDK'nın yapmış olduğu mali destekler yerel ve bölgesel kalkınmanın gerçekleşmesinde etkili olmaktadır. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin tarımsal ekonomilerini genişletmelerine destek olmaktadır. Kırsal kalkınma sürecinde kalkınmaya destek oluşturacak tüm eylemler kritik bir öneme sahiptir. Kırsalın geleneksel sorunlarını ortadan kaldırarak yalnızca tarımsal üretime dayalı bir ekonomik yapının oluşturulabilmesi için TKDK çeşitli faaliyetler gerçekleştirmektedir. Güçlü ve rekabetçi bir ekonomik yapının oluşturulması doğrudan ülkenin gelişmişlik seviyesine arttırmaktadır (Bozkoyun, 2020).

Tarımsal faaliyetlerdeki çeşitlilik, uluslararası düzeyde ticari faaliyetleri etkilemektedir. Bir bölgenin ihracat oranlarını arttırması, doğrudan tarımsal ve toplumsal kalkınmayı meydana getirmektedir. TKDK'nın temel hedefi; tarımsal alanlarda meydana gelen sorunların ortadan kaldırılarak bölgesel kalkınma planlarını gerçekleştirmektir.

Kırsal alanlar doğal üretim kaynaklarının kullanıldığı ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerin olduğu mekanlar olarak ifade edilmektedir (Yavan, 2010: 30-34).

Günümüzde küreselleşmenin etkisi ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru hızlı bir şekilde göç gerçekleşmektedir. Üreticilerin tarımsal üretim faaliyetlerinden vazgeçerek hizmet sektörüne yönelmesinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlar genel olarak iklimsel şartlar, verimsiz tarım toprakları, tarım arazilerinin azalması, yanlış tarım teknikleri, tarımsal faaliyetlerde yeterli desteği alamamaları, modern tarım araçlarını temin edememeleri şeklinde ifade edilmektedir (Duran, 2003:12-14).

TKDK bu sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik maddi destek ve teşvik uygulamaları gerçekleştirmektedir. Üyenin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci kapsamında kırsal kalkınma politikalarının oldukça etkili olduğu düşünülmektedir. TKDK günümüzde yerel kalkınma stratejilerinin uygulanmasında ve sürdürülebilir hale getirilmesinde önemli bir araç olarak ifade edilmiştir. Bölgesel kalkınma çalışmaları büyümede ve inovasyon faaliyetlerinde itici bir güç oluşturmaktadır. Sadece merkezde değil kırsal alanlarda da ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlerin gerçekleşmesini sağlamıştır (Özdaş, 2009:24-32).

Gelişmemiş bölgelerde istihdam olanaklarını artırarak bu bölgeye olan ilginin artmasını sağlamıştır. Kırsal kesimde sanayiden tarıma kültürden doğaya birçok uygulama gerçekleşmektedir. TKDK tarafından uygulanan IPARD programı ile birlikte gerçekleştirilen programın temel hedefi; Avrupa Birliği ortak tarım politikası ile birlikte tarım sektörünün ve kırsal alanların sürdürülebilir uyumanın gerçekleştirilmesidir. Aynı zamanda ülke içerisinde bölgeler arasındaki ekonomik, sosyal, kültürel farkların ortadan kaldırılmasıdır IPARD programı kapsamında coğrafi odaklanma iklimsel şartlar bölgede yetiştirilen ürünler, bölgenin tarımsal arazileri, tarımsal üretim potansiyeli gibi kriterler üzerinde durulmaktadır. IPARD programı ile birlikte üretimin artması, üretim alanlarının genişletilmesi, daha kaliteli ürünlerin elde edilmesi ve istihdam alanlarının yaratılması gibi hedefler gerçekleştirilmektedir (Özkul ve Bozkurt, 2019:536-554).

Bir ülkede tarımsal alanda gerçekleştirilen üretim faaliyetleri doğrudan ekonomiyi olumlu yönde etkilemektedir. Ülkenin dışa olan bağımlılığının azalması, ülkenin gelişmişlik seviyesini ve Avrupa Birliği'ne uyum sürecine daha kolay hale getirmektedir. Literatürde TKDK'nın yerel bölgesel kalkınmaya katkıları olumlu olarak değerlendirilmiştir.

Akın 2015 araştırmasında Avrupa Birliği'nin kuruluşundan bu yana kırsal kalkınma politikaları ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelere yönelik uyguladığı yardımlar Denizli ili örneği üzerinden açıklanmıştır. Denizli'de seçilmiş olan 6 ilçede gerçekleştirilen uygulamada 220 işletme yöneticisi ile anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonuçlarına bakıldığında tarımsal kalkınmaya yönelik desteğin %92.3 oranında olduğu tespit edilmiştir. IPARD programının kırsal kalkınma ve katma değer üzerindeki etkisi pozitif olarak değerlendirilmiştir.

Bahtiyar 2015 araştırmasında ülkemizde kırsal kalkınmaya yönelik katkıları ortaya koyabilmek için Ankara İl koordinatörlüğü ile ilgili bir analiz gerçekleştirmiştir. Çalışma sonuçlarına bakıldığında TKDK tarafından ihtiyaç duyulan bölgelere proje inşaatları makine ekipman desteği yapıldığı rapor edilmiştir. Bu yatırımların istihdam, tarımsal alanların canlandırılmasını ve üretim faaliyetlerine pozitif yönde etki ettiğini ifade edilmiştir.

Cihangir ve arkadaşları 2015 araştırmalarında 2013-2015 yılları arasında IPARD programının tarımsal alet ve makine desteğinin Mardin ili üzerine etkisi konusunu incelemişlerdir. Çalışma sonuçlarına bakıldığında IPARD programı ile birlikte Mardin'de tarım, hayvancılık ve kırsal turizm gibi alanlarda olumlu yönde gelişmeler olduğu tespit edilmiştir. IPARD programı kapsamında gerçekleştirilen uygulamalar sonucunda Mardin'de tarım ve hayvancılık yatırım potansiyeli artmıştır.

Koçdemir 2018 araştırmasında Elazığ, Diyarbakır, Malatya illerinde TKDK'nın yapmış olduğu yatırımlar ve etkileri ile ilgili bir inceleme gerçekleştirmiştir. Çalışma sonuçlarına bakıldığında TKDK'nın tarım ve hayvancılık dışında birçok sektörde destekleme sağladığı tespit edilmiştir. Malatya ve Diyarbakır illerine yapılan yatırımların daha dengeli olduğu tespit edilmiştir.

Tan ve arkadaşları 2018 çalışmalarında Çanakkale ilinde gerçekleştirilen TKDK destekleri ile ilgili bir çiftlik faaliyeti programı uygulaması gerçekleştirilmiştir. Çalışma genel olarak 100 üreticiden elde edilen veriler doğrultusunda analiz edilmiştir. Çalışma sonuçlarına bakıldığında üreticilerin TKDK'nın yapmış olduğu mali destek ve projelerden memnun oldukları tespit edilmiştir.

Özkul ve Bozkurt 2019 çalışmalarında TKDK desteklerinin bölgesel kalkınmaya ve firma büyüme performansına etkisi Isparta örneği konusunu incelemişlerdir. Çalışmada genel olarak 109 firmadan elde edilen veriler analiz edilmiştir. Çalışma sonuçlarına bakıldığında TKDK desteği ile birlikte istihdam alanlarının iki kat arttığı yıllık cirolarının

ise %20 oranında yükseldiği belirlenmiştir. Firmaların yaklaşık olarak %80'nin büyüme performansı üzerine istihdam seviyesi artmış, yatırım tanınırlık ve sektördeki konum ile ilgili imajlarını doğrudan yükselmiştir. TKDK desteğinin firma üzerinde hibe miktarı, yenilikçilik, gelişim tarımsal faaliyetler, eğitim ve işletme performansı üzerine olumlu yönde etkisi olduğu rapor edilmiştir.

3.7. Genel Değerlendirme

TKDK'nın kuruluşu, amacı ve yapmış olduğu faaliyetler incelendiğinde çoğunlukla tarım ekonomisini geliştirmeye odaklı faaliyetler gösterdiği ifade edilmiştir. TKDK destekleri yerel ve bölgesel kalkınma üzerine olumlu yönde etki etmektedir. Avrupa Birliğine uyum sürecinin geliştirilmesinde gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine geliştirmelerinde TKDK'nın yeri ve önemi oldukça büyüktür (Bahtiyar, 2015:306-324).

Bir ülkede iki bölge arasındaki ekonomik, kültürel ve sosyal farkların ortadan kaldırılmasında TKDK'nın itici bir güç oluşturduğu düşünülmektedir. Kırsal bölgede yaşanan problemlerin ortadan kaldırılması üretim faaliyetlerinin arttırılması üreticilere üretimi gerçekleştirmeleri için maddi destek sağlanması temel hedef olarak belirlenmiştir. Tarımsal üretim işleme ve pazarlama üzerine gerçekleştirilen tüm faaliyetlerde TKDK'nın IPARD programı kapsamında uygulamaların gerçekleştirildiği bilinmektedir (Tan vd., 2018:1-8).

Kırsal alanlarda yaşayan insanların sosyal refahı, ekonomik durumu ve yaşam kalitesini arttırma süreci dünyadaki politik, teknolojik, ekonomik ve sosyal alanlarda ortaya çıkan değişimlerden etkilenmektedir. Tarımsal alanlarda istihdam olanaklarının arttırılması, tarımsal alanların modernize edilmesi, yeni tarım araçlarının edinilmesi, doğrudan tarımsal üretimi olumlu yönde etkilemektedir. Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecinde yerel ve bölgesel kalkınma politikalarına büyük oranda önem verdiği bilinmektedir. Günümüzde hem yerel yönetimler hem de özel sermayeli işletmeler işbirliği içerisinde yerel ve bölgesel kalkınma projeleri gerçekleştirmektedirler (Bozkoyun, 2020:140-155).

TKDK tarafından verilen maddi yardım ve teşvik projelerinin gelecek dönemde tarımsal üretim kapasitesi ve tarımsal alanlar ile ilgili potansiyeli arttıracığı düşünülmektedir. Üreticilerin ve üretim alanında faaliyet göstermeyi düşünen işletmelerin ve gerçek kişilerin TKDK tarafından verilen mali destek ve kalkınma stratejileri ile ilgili

bilgi sahibi olabilmeleri için daha fazla akademik çalışmanın yapılması gerekmektedir.

Avrupa Birliği ile entegre bir şekilde çalışan TKDK'nın özellikle makineleşme konusunda sağlamış olduğu katkıların, ülke geneline yayılması sağlandığı takdirde hem istihdamı artıracığı hem de özellikle tarım sektöründe sıkça karşılaşılan ürün kaybını azaltacağı hususunda bir çok bulguya rastlanmıştır.

Çalışmamızın bir sonraki bölümünde, 81 ilde teşkilat yapısı bulunan yatırımlara verdiği destekler ile özellikle küçük işletmelere can suyu olan Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'nın idari yapısı, destek faaliyetleri, hibe ve teşvik çeşitleri incelenecektir. TKDK gibi AB fonlarından destek almayan KOSGEB'in çalışma esasları, faydaları ve sakıncaları üzerinde durulacaktır.

4. KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİ GELİŞTİRME VE DESTEKLEME İDARESİ BAŞKANLIĞI (KOSGEB) VE YEREL/BÖLGESEL KALKINMAYA KATKILARI

Araştırmanın bu kısmında, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'nı daha iyi tanımlayabilmek ve yerel/bölgesel kalkınmaya katkılarını daha iyi analiz edebilmek maksadıyla, kuruluşu, görev ve yetkileri, idari yapılanması detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Akabinde KOSGEB'in sağlamış olduğu destekler ve bu desteklerin kullanım alanları üzerinde durulmuş ve yeterli olup olmadığı değerlendirilmiştir. Müteakiben bu desteklerin yerel/bölgesel kalkınmaya sunmuş olduğu katkılar irdelenmiş, faydalı yönleri ve sakıncaları belirlenerek genel değerlendirme bölümünde açıklanmıştır.

4.1. KOSGEB Kuruluşu

Bir ülkenin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında küçük ve orta ölçekli işletmelerin etkinlik düzeylerini yükseltmek, rekabet gücünü arttırmak sanayi faaliyetlerini gerçekleştirme hedefi ile Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. KOSGEB 3624 Sayılı Kanun ile birlikte 1990 yılında kurulmuştur. Bu tarihten 2009 yılına kadar imalat sanayi alanında çeşitli hizmet ve destekler vermiştir. Fakat Türkiye'de imalat sektörü haricinde tüm sektörlerin ekonomik faaliyet, istihdam yaratma ve değer üretme potansiyelinin arttırılması için geliştirilmiştir www.kosgeb.gov.tr (06.08.2023).

KOSGEB'in hedef kitlesi genel olarak tüm kobileri kapsamaktadır. Girişimcilik faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde KOSGEB desteklerinin etkisi ve yeri oldukça büyüktür. Araştırma geliştirme faaliyetleri ticaret, sanayi, tarım, eğitim, sağlık gibi alanlarda geliştirilen girişimcilik projeleri KOSGEB tarafından desteklenmektedir. Kamu, özel ve üniversiteler aracılığıyla geliştirilen projelere destek verme amacıyla KOSGEB'in çeşitli uygulamalar gerçekleştirdiği bilinmektedir. KOSGEB'in destek verdiği kişiler, girişimciler işletmeler, merkez ve enstitüler olarak bilinmektedir.

Merkez ve enstitüler, danışmanlık merkezleri, teknoloji merkezleri, küçük sanayi siteleri, uygulamalı teknik eğitim merkezleri, test analiz kaliteli laboratuvarları olarak tanımlanmaktadır. İşletmeler ise 3143 sayılı Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın 1. maddesine göre belirlenmiş olan küçük ve orta ölçekli işletmelerdir. Girişimciler ise herhangi bir iş

fikrine dayalı olarak iş kurmak isteyen gerçek kişileri ifade etmektedir. KOSGEB tarafından verilen hizmetler ve başvuru şartları Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmektedir.

5 Mayıs 2009 tarihinde 27219 sayılı resmi gazetede yayınlanan maddeye göre hizmet ve ticaret sektörüne ek olarak tüm alanlardaki projelere KOSGEB'in destek vereceği açıklanmıştır. 2017 yılı itibariyle KOSGEB yerli üretim ve teknolojik alanlarda sanayi sektöründe faaliyet gösteren tüm işletmelere destek vermeye başlamıştır.

4.2. KOSGEB Görev ve Yetkileri

KOSGEB'in girişimciler ve işletmeler üzerindeki destekleyici etkisi bilinen bir gerçektir. KOSGEB farklı fikirlerin ve üretim odaklı projelerin desteklenmesi için mali yardımda bulunmaktadır. KOSGEB ülke genelinde teknopark, danışmanlık merkezi, enstitüler, teknoloji merkezleri gibi topluma faydalı alanların kurulmasına sağlamaktadır. KOSGEB çalışmalarını gerçekleştirirken özel ve kamu sermayeli kurumlar ve üniversiteler ile iş birliği çalışmaları gerçekleştirmektedir. Üniversitelerde ve diğer kurumlarda fiziki altyapının güçlendirilmesine yönelik desteklerde bulunmaktadır www.kosgeb.gov.tr (06.08.2023).

Araştırma merkezlerinin ve üniversitelerin imkanlarından faydalanarak ileri teknolojinin değerlendirildiği, araştırıldığı, geliştirildiği ve uygulamaya koyulduğu teknoparkları ve teknoloji merkezlerine kurdurmaya yönelik çalışmalar gerçekleştirmektedir. İşletmelerin üretim planları ile ilgili modern ve çağdaş işletmecilik stratejisinin geliştirilmesini sağlamaktadır.

İşletme içerisinde modernizasyon, verimlilik, performans ve motivasyon artırıcı uygulamalar gerçekleştirmektedir. İşletmelerdeki üretim kalitesini arttırmaya, farklı alanlarda üretim faaliyetlerine gerçekleştirmeye yönelik maddi destek vermektedir. Teknik yardım ve destek programı projeleri kapsamında çeşitli ihtisas merkezleri kurmakta, yerel ve bölgesel kalkınmaya destek vermektedir. İşletmelerin ulusal ve uluslararası düzeyde üretim ve ihracat oranlarını arttırmaya yönelik destek projeleri gerçekleştirmektedir.

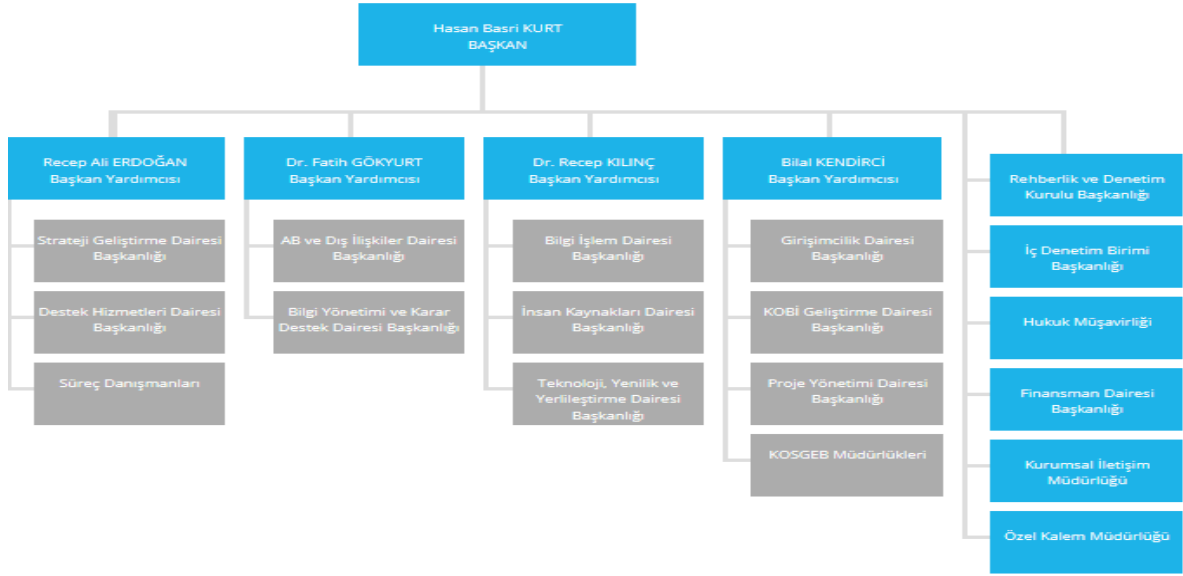
4.3. KOSGEB İdari Yapılanması

KOSGEB girişimcilere yönelik destek çalışmaları gerçekleştirirken çeşitli birimlerin görev ve sorumluluklarını yerine getirmeleri gerekmektedir. KOSGEB idari yapılanması icra komitesi, genel kurul ve başkanlık olarak üç sınıf altında toplanmaktadır.

Genel kurul; Cumhurbaşkanının veya görevlendireceği Bakanın başkanlığında, Cumhurbaşkanının görevlendireceği Hazine ve Maliye Bakanı, Milli Eğitim Bakanı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı, Sanayi ve Ticaret Bakanı, Strateji ve Bütçe Başkanı, Hazine ve Maliye Bakan Yardımcısı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Bakan Yardımcısı, Yüksek Öğretim Kurulunca kuruluş tarihleri itibarıyla 2 yıl sürelerle ve sırayla tayin edilecek Teknik Üniversite Rektörlerinden biri, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Başkanı, Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanı, Milli Prodüktivite Merkezi Genel Sekreteri, Türk Standartları Enstitüsü Başkanı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu Başkanı, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Başkanı, Makina Mühendisleri Odası Başkanı, Elektrik Mühendisleri Odası Başkanı, Kimya Mühendisleri Odası Başkanı, Metalurji Mühendisleri Odası Başkanı, İnşaat Mühendisleri Odası Başkanı, Mimarlar Odası Başkanı, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu Başkanı, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği Genel Başkanı, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği Yönetim Kurulu Başkanı, Türkiye Bankalar Birliği Başkanı, Türkiye Halk Bankası Genel Müdürü, Türkiye Kalkınma Bankası Genel Müdürü, Cumhurbaşkanlığınca uygun görülecek diğer banka genel müdürleri, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Genel Kurulunca seçilecek sanayi odası, ticaret odası ile ticaret ve sanayi odası yönetim kurulu başkanları arasından en az birer tane olmak üzere toplam 5 yönetim kurulu başkanı, Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu Başkanı, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu Genel Kurulunca belirlenecek 2 Birlik Başkanı, Madeni Eşya Sanatkarları Federasyonu Başkanı, Elektrik-Elektronik ve Benzeri Teknisyenleri Esnaf ve Sanatkarları Federasyonu Başkanı, Ağaç İşleri Federasyonu Başkanı, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Başkanı ve Türkiye Orta Ölçekli İşletmeler Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticiler Vakfı Başkanı ve Genel Kurul gündemi dikkate alınarak Cumhurbaşkanı tarafından belirlenebilecek diğer bakanlar, kamu ve özel sektör temsilcilerinden meydana gelir www.kosgeb.gov.tr (06.08.2023).

Genel kurulun temel görevleri; yerel ve bölgesel kalkınma programları kapsamında işletmelerin serbest rekabet ve teknolojik gelişmelere uyum süreçlerinde işletmeleri geliştirme ve destekleme faaliyetleri gerçekleştirmektir. Uygulamaların planlanması, koordinasyonlarının yapılması, düzenleme önerileri faaliyet raporlarının incelenmesi, yıllık çalışma programlarının takip edilmesi ve raporlanması gibi süreçlerde görev yapmaktadır.

Şekil 4.1. KOSGEB İdari Yapılanması

Kaynak : www.kosgeb.gov.tr (06.08.2023).

İcra komitesi; Sanayi ve Ticaret Bakanının başkanlığında verilen görev ve sorumlulukları yerine getirmekle görevlidir. Strateji ve Bütçe Başkanlığı Başkanı, Hazine ve Maliye Bakan Yardımcısı, Sanayi ve Ticaret Bakan Yardımcısı, Maliye ve Gümrük Bakan Yardımcısı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu Başkanı, Tübitak Başkanı, Teknik Üniversite Rektörü, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu Başkanı iş birliği içerisinde çalışmalarını gerçekleştirmektedir.

İcra komitesi, İcra Komitesi Başkanlığı tarafından verilen görev ve sorumlulukları değerlendirmek, uygulamak, raporlamak ve plan oluşturmak gibi görevleri yerine getirmektedir. İcra komitesinin sekreteryâ işlemleri, İdare Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. İcra komitesinin görevlerine bakıldığında; genel kurulun belirlemiş olduğu hedefler ve politikaları hayata geçirmek ile görevlidir. Girişimcilik faaliyetlerinde istenilen evrakların takip edilmesi, mevzuatların ve ilkelerin geliştirilmesi ve desteklenmesi ile ilgili karar mekanizmalarının değerlendirilmesi, personel kadroları, bütçe, danışman ve personele ödenen ücretlerin takip edilmesi gibi görevleri yerine getirmektedir.

Başkanlık tarafından hazırlanan KOSGEB organlarının çalışma usul ve esaslarını değerlendirmek, yönetmelik taslaklarını incelemek, yürürlüğe giren kanunları incelemek, başkanın ihtiyacı olan taşınmazların edinilmesi, kurulum onayından sonra ihtiyaç duyulmayan malların satılması ile ilgili kararlarını çıkarılması gibi süreçleri takip

etmektedir. Aynı zamanda kurum içerisinde düzenli aralıklarla gerçekleştirilen denetim raporlarının incelenmesi ve bu raporlara uygun eksiklerin ve ihtiyaçların tespit edilmesi de bu kurum tarafından gerçekleştirilmektedir.

Başkanlık, İdari Birimi Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'nın yürütme organı olarak isimlendirilmektedir. KOSGEB'in Başkanı Başkan Yardımcıları, İcra Komitesi diğer personelleri Başkan tarafından atanmaktadır. KOSGEB'in tüm faaliyetleri başkanlık tarafından verilen onay doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Başkanın temel görevleri ise;

- İcra komitesinin almış olduğu kararları uygulamak,
- KOSGEB'in geliştirilmesini ve desteklenmesini sağlamak,
- Başkanlığın hedefleri doğrultusunda gerekli uygulamaları hayata geçirmek,
- Modern teknolojiyi uygulamak,
- Üretim faaliyetlerinde mevzuatta belirlenen kalite ve standartları denetlemek,
- Gelişmiş üretim metotları ile birlikte evliliklerin ve merkezlerin teşkilat haline gelmesini sağlamak,
- KOSGEB kapsamında rehberlik, denetim, eğitim ve yönlendirme hizmetleri sunmak,
- Enstitülerde ve merkezlerde ihtiyaç duyulan ekipman, makine, laboratuvar, araç ve gereçleri tedarikini sağlamak,
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin daha büyük işletmeler haline gelmesi için maddi yardımda bulunmak,
- İşletmelerin istek ve ihtiyaçlarına göre entegrasyon, finansal kaynak, yabancı finansman, teknoloji katkısı, devlet desteği gibi süreçleri takip etmek ve gerekli destekleri sağlamak,
- Bilim ve teknoloji alanında yeni fikir ve projelerin hayata geçirilmesini sağlamak,
- Ülke genelinde bölgeler arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel farkları ortadan kaldırmak,
- Yerel ve bölgesel kalkınmayı desteklemek,

- İşletmelere teknolojik, ekonomik ve müteşebbis alanında eğitimler vermek,
- İşletmelerin araştırma geliştirme faaliyetleri için gerekli malzemeleri tedarik etmek,
- İşletmelerin ürünlerini pazarlaması ve ihracatı ile ilgili rehberlik ve destekleme hizmetleri sunmak,
- Küçük ve orta ölçekli işletmeler için teknopark, teknoloji merkezleri, danışmanlık merkezleri, iktisat merkezleri, teknik eğitim merkezleri gibi merkezler ile koordinasyon sağlamak,
- İşletmelerin finansman ihtiyaçları doğrultusunda sigorta, danışmanlık, kefalet ve kredi kuruluşları ile ilgili rehberlik hizmeti sunmak,
- İşletmelerin ihtiyaç duyduğu eğitim konularını tespit etmek ve buna yönelik eğitimleri geliştirmek,
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin üretim miktarını ve kalitesini arttırabilmeleri için onları sürekli teşvik etmek,
- Hizmetin gerektirmiş olduğu taşınmaz malları edinmek,
- Başkanlıkta istihdam edecek personelin görev ve sorumluluklarını belirlemek, gerekli kadroları açmak ve ödemeler yapmak,
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerdeki denetim mekanizmalarına bağlı olarak gerekli aksaklıkları ve ihtiyaçları ortaya çıkarmak ve çözüm önerileri sunmak şeklinde ifade edilmektedir www.kosgeb.gov.tr (06.08.2023).

KOSGEB personelleri idari hizmet sözleşmesi ile birlikte sözleşmeli olarak istihdam edilmektedir. Yabancı uzmanlar ise icra komitesinin onayı ile faaliyet göstermektedirler. KOSGEB'in başkanlık bütçesi ise Ticaret Bakanlığı'ndan ayırmış olduğu bütçe, 233 sayılı kanun ile belirlenmiş olan aidatlar, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonunun %2 oranında ödemiş olduğu vergiler, başkanlık tarafından verilen hizmetler karşılığında alınan ücretler, dış kaynaklardan sağlanan krediler, başkanlığa yapılan yardım ve bağışlar şeklinde açıklanmaktadır.

KOSGEB muafiyetler ve teşviklere bakıldığında ise kurumlar vergisi araştırma geliştirme enstitüleri, teknoloji merkezleri, teknoparkla tarafından ödenen teşvikler, bağış ve yardımlar nedeniyle verilen intikal vergileri, faizler, banka ve sigorta muameleleri vergisi şeklinde ifade edilmiştir.

4.4. KOSGEB Desteklerinin Amacı ve Kullanım Alanları

KOSGEB, bir ülkenin ulusal ve uluslararası amaçları doğrultusunda küçük ve orta ölçekli işletmelerin etkinliklerinin ve paylarının artırılması için çalışmalar gerçekleştirmektedir. KOSGEB genel olarak girişimcilerin projelerini veya fikirlerini hayata geçirmeleri için işletmeleri ve girişimcileri teşvik etmektedir. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin rekabet güçlerini ve katma değerlerinin yükseltilmesini sağlamaktadır (Yavan, 2010:30-34).

İşletmelerin hazırlamış olduğu projelerin desteklenmesi KOSGEB aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Türkiye'de üretim faaliyetlerinin arttırılması ihracat oranlarının yükseltilmesi doğrudan ekonomik büyüme ile ilişkilendirilmektedir. KOSGEB'in yapmış olduğu faaliyetler ve analizler doğrudan ekonomik büyüme üzerinde olumlu yönde etki etmektedir. KOSGEB yenilikçi teknolojiyi kabul eden katma değeri yüksek bir ürünün üretilmesini sağlamaktadır (Duran, 2003:12-14).

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin üretim alanlarını genişletmesine ve daha büyük işletmeler haline gelmesine sağlamaktadır. Üretilen bir ürünün işlenmesini ve pazarlanmasını sağlamaktadır. KOSGEB uygulama alanları oldukça geniş çaplıdır. Ulaştırma ve depolama, bilgi ve iletişim, temizlik, güvenlik, taşıt kiralama, organizasyon, web tasarımı, yazılım, herhangi bir alanda iş yeri açılımı gibi tüm alanlarda destek vermektedir. KOSGEB içerisinde girişimcilik destekleri, ar-ge destekleri, laboratuvar hizmet destekleri, KOBİ finansman destekleri, büyüme ve uluslararası olma destekleri, teknoloji üretim destekleri, TEKMER programı gibi destekler verilmektedir.

KOSGEB hizmetlerine başvuru yapmak isteyen bir kişi www.kosgeb.gov.tr adresinde bulunan mikro ve küçük işletmelere hızlı destek programı başvurusuna başvuru da bulunmaktadır. KOSGEB programlarına başvuru yaparken herhangi bir yaş sınırı bulunmamaktadır. KOSGEB'in belirlemiş olduğu başvuru kriterlerinin karşılanması durumunda herhangi bir projenin ya da fikrin hayata geçirilmesi için KOSGEB destek uygulaması gerçekleştirmektedir (Özkul ve Bozkurt, 2019:536-554).

KOSGEB'in genel amacı, yerel ve bölgesel kalkınmayı desteklemektedir. Ülke genelinde küçük ve orta ölçekli işletmelerin daha büyük işletmeler haline gelmesini sağlamaktır. İşletmelerin açılması, işletme planlaması, uygulaması ve değerlendirilmesi ile ilgili gerekli eğitim, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini sunmaktır. Bir üretim faaliyetinin gerçekleştirilmesi noktasında işletmelerin veya gerçek kişilerin alanında uzman bireyler olmalarını sağlamaktır. Aynı zamanda girişimcilik bilincine sahip, yaratıcı

ve modern bir fikri olan bir kişinin hayallerini hayata geçirmek için gerekli malzeme, makine, araç-gereç ve maddi yardımı gerçekleştirmektir (Duran, 2003:12-14).

4.4.1. Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi

Uygulamalı girişimcilik eğitimi kendi işletmesini kurmak isteyen kişilerin girişimcilik sahibi olabilmeleri için gereken kişilik özelliklerini, bilgi ve becerilerini kazanabilmeleri için ortam sağlamaktadır. Uygulamalı girişimcilik eğitimi girişimcilik kültürünü yaygınlaştırmak, fikri olan girişimcilere iş planı ile ilgili eğitimler vermek, genç girişimcilerin ticaret, sanayi, eğitim, sağlık gibi birçok alandan başarılı işletmeler kurmalarını sağlamak, girişimci adayların iş fikirlerine yönelik iş planlarını hazırlayabilecekleri bilgi ve deneyimleri kazandırmak gibi amaçları bulunmaktadır (Mutlu, 2014:4-7).

Bu eğitim KOSGEB destek programı yönetmeliği kapsamında uygulanan girişimcilik destek programı kapsamında düzenlenmektedir. Bu eğitimi alarak başarılı olan kişilere uygulamalı girişimcilik eğitimi katılım belgesi verilmektedir (Bozkurt ve Alparslan, 2013).

KOSGEB'in girişimcilere yönelik desteklerinden yararlanmak isteyen kişilerin uygulamada girişimcilik eğitimlerini alarak gerekli eğitim katılım belgesine sahip olmaları beklenmektedir (Bozkurt ve Alparslan, 2013:8-12).

Uygulamalı girişimcilik eğitimi genel olarak dört ana modülden meydana gelmektedir. Birinci modül girişimcilik özelliklerinin değerlendirilmesi iş geliştirme ve yaratıcılık egzersizleri üzerine yapılmaktadır. İkinci modül iş kavramı ve öğeleri ile ilgili bilgiler vermektedir. Bu modül içerisinde pazarlama planı pazar araştırması, üretim planı, finansal plan ve yönetim planı gibi bilgilerden söz edilmektedir. Üçüncü modülde iş planının öğelerinin pekiştirilmesi ile ilgili atölye çalışmaları yapılmaktadır. Dördüncü modülde ise iş planının yazılması ve sunulması ile ilgili bilgiler sunulmaktadır. Öğretim yöntem ve tekniklerine bakıldığında tek bir eğitmen tarafından 56 saat ders verilmektedir (Aksoy vd., 2019:109-129).

Dört kredilik olan bu ders uzaktan eğitim yöntemiyle gerçekleştirilmektedir. Uygulamalı girişimcilik eğitimi KOSGEB yönergesine göre 4 gün 32 saat sürmektedir. Girişimcilik eğitimleri www.kosgeb.gov.tr adresinden alınmaktadır. E-devlet üzerinden gerçekleştirilen bu eğitimler tamamen ücretsiz olarak verilmektedir. KOSGEB uzaktan eğitim uygulamaları girişimcilik eğitimi kendi işini kurmak isteyen girişimcilere yönelik

işletme başarılarını yükseltme hedefiyle düzenlenen bir eğitim programıdır(Güner ve Korkmaz, 2017:155-182).

4.4.2. Yeni Girişimci Desteği

Yeni girişimci desteği KOSGEB tarafından girişimcilik faaliyetleri gerçekleştirmek isteyen yaratıcı fikir ve düşünceleri olan kişilere verilen destek olarak ifade edilmektedir. KOSGEB tarafından verilen eğitimler ve KOSGEB'in belirlemiş olduğu şartlar sağlandıktan sonra yeni girişimcilik desteği verilmektedir. Yeni girişimcilik desteği, üretim planı, finansal plan ve yönetim planı kapsamında verilmektedir. Türkiye'de girişimcilere yönelik destek güçlerinin en başında gelen KOSGEB'in girişimcilik destek programlarından birisi yeni girişimci desteği olarak isimlendirilmektedir (Akyüz, 2013:80-98).

Türkiye'de özel eğitim gerektiren destek programlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Üretim planı noktasında müşterinin ihtiyaç duyduğu ürünler, işletmeyi tanıttacak reklamlar ve kataloglar ile ilgili bilgi verilmektedir. Daha sonra kalite güvence standartları ve firmanın güvenilir olabilmesi için gerekli olan standartlar ile ilgili bilgiler sunulmaktadır. Üretilen ürünlerin sunum teknikleri ve standartları ile ilgili girişimcilere bilgiler verilmektedir. Aynı zamanda üretim, pazarlama ve geliştirme aşamasında kişilere maddi destek sunulmaktadır. Bir kişinin işletme açması ile ilgili vergi hesap numarasının alınması, imza tescil beyannamesinin yapılması, vergi levhası yoklama tutanağı, şirket tescili, iş yeri açma ve çalıştırma ruhsatlarının alınması, SSK işlemleri, Bağ-Kur işlemleri ve TSE işlemi gibi birçok işlem yeni girişimci desteği kapsamına altında kişilere veya işletmelere verilmektedir (Kandemir vd., 2017:97-114).

Yönetim planı içerisinde muhasebe ve personel işleri sorumlusu, pazarlama ve satış sorumlusu, imalat ve kalite mühendisi genel müdürünün vermiş olduğu görev ve sorumluluklar doğrultusunda faaliyetlerini yerine getirmektedir. Örneğin; bir iş yeri açmak isteyen bir kişi muhasebe ve personel işleri sorumlusu, imalat ve kalite mühendisi pazarlama ve satış sorumlusu ile görüşmeli gerekli bilgileri almalıdır. Açılacak işletme ile ilgili personellerin belirlenmesi görev tanımlamalarının yapılması ve personel özelliklerinin belirlenmesi doğrudan ileri girişimci desteği kapsamında verilen bilgiler doğrultusundadır (Namal vd., 2018:93-110).

Son olarak finansal planlar ile ilgili başlangıç maliyetleri ve diğer giderler hesaplaması yapılmaktadır. Büro malzemeleri işletme giderleri nakit projeksiyonları ile

ilgili girişimciye destek programı uygulanmaktadır. Burada hammadde, kira, elektrik, telefon, işçilik, yakıt, pazarlama, sertifika, ambalaj, yemek giderleri finansal planlama kısmında hesaplanmaktadır. İlk girişimcilik desteği kapsamında KOSGEB makine, teçhizat ve ofis donanım desteği, işletme giderleri desteği, sabit yatırım desteği sağlamaktadır. KOSGEB yeni girişimciler desteğine geleneksel girişimcilik eğitimini tamamlamış tüm işletmeler katılmaktadır (Öktem vd., 2007:8-14).

4.4.3. İş Geliştirme Merkezi Desteği

İş geliştirme merkezi desteği küçük ve orta ölçekli işletmelerin kurumsallaşması, rekabet güçlerini arttırması, üretim potansiyellerini yükseltmesi, markalaşması, piyasadaki ve ekonomideki paylarını arttırması gibi aktörlerin geliştirilmesi doğrultusunda destek vermektedir. İş geliştirme merkezi KOBİ Geliştirme Dairesi Başkanlığı tarafından tasarlanmış olan bir programdır (Aksoy vd., 2019:109-129).

İşletme geliştirme destek merkezi içerisinde yurt içi fuar desteği, yurtdışı iş gezisi desteği, nitelikli eleman istihdam desteği, tasarım desteği, belgelendirme desteği, bağımsız değerlendirme desteği, test analiz desteği, dijital dönüşüm danışmanlık desteği, model fabrika desteği yer almaktadır. KOSGEB tarafından belirlenmiş olan KOBİ ve girişimcilik ödülleri kapsamında seçilen finalistler yurt dışı iş gezisi programlarından yararlanarak bir defaya mahsus olmak üzere %100 oranında desteklenmektedir (Özdaş, 2009:24-32).

KOSGEB birimleri aracılığı ile düzenlenecek yurt dışı iş gezileri programlarında Başkan, Başkan Yardımcısı, KOSGEB Başkanı, KOSGEB Başkan Yardımcısı, TESK Genel Başkanı gibi kişilerin katılımlarının %80 oranında olması beklenmektedir. Nitelikli eleman istihdam desteği ise yeni mezun kadın engelli şehit veya gazi yakına bireylerden seçilmektedir (Bozkurt ve Alparslan, 2013:8-12).

Teknopark alanlarında faaliyet gösteren işletmelere AR-GE ve tasarım nitelikli eleman desteği verilmektedir. Bunun için üst limit 75 bin TL olarak belirlenmiştir. Türk patentten alınması gereken belgelerde yine benzer şekilde %80 oranında desteklenmektedir. Türkiye standartları enstitüsünden alınacak hizmetler %80 oranında desteklenmektedir. Türk hak aracılığıyla akreditasyon yapılmış kurumlardan üniversitelerden alınacak belgeler %70 oranında desteklenmektedir. Yurt dışından alınacak hizmetler ve destekler ile ilgili veriler konusunda Türk Standartları Enstitüsü tarafından destek verilmemektedir. Türkiye Standartları Enstitüsü tarafından verilmeyen

belgeler için ise %60 oranında bir destek bulunmaktadır www.kosgeb.gov.tr (06.08.2023).

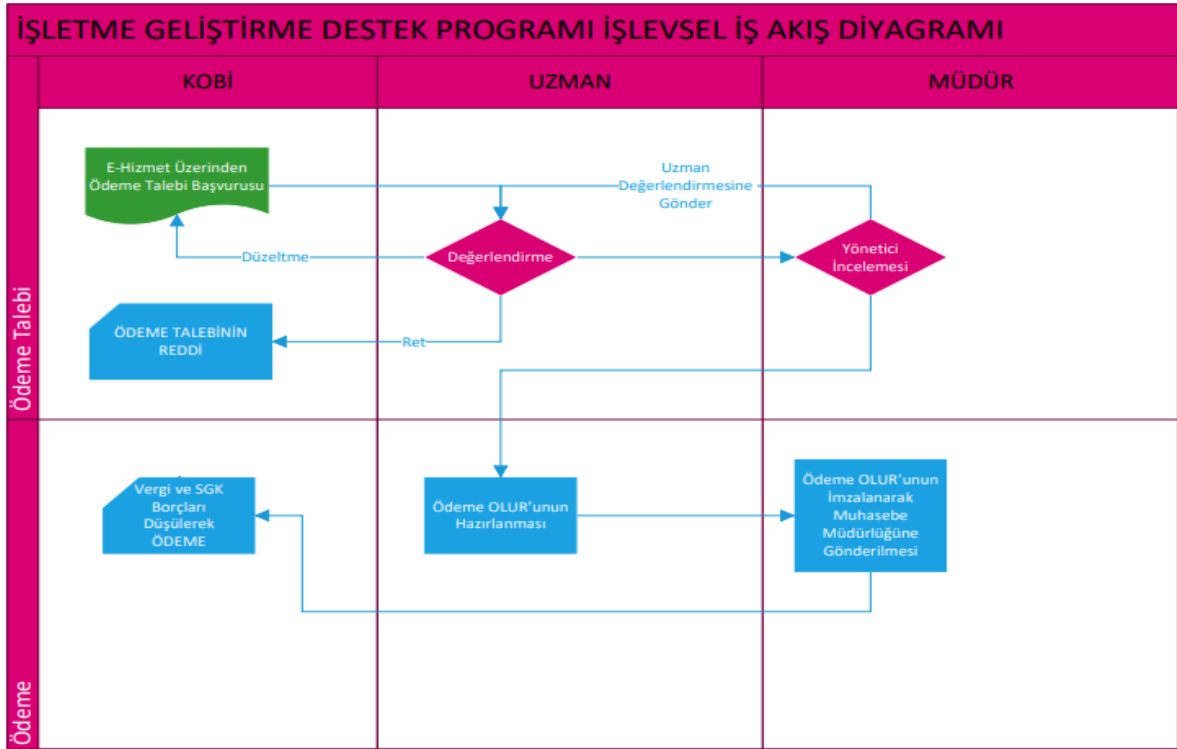
İş geliştirme merkezi desteği ile ilgili mevzuata bakıldığında işletme geliştirme destek programı, işletme geliştirme destek programı ile ilgili esaslar, taahhünameye başvuru formu, izleme formu, destek ödeme formu, itiraz kararı formu, başvuru değerlendirme tablosu, destek üst limitleri ile ilgili bilgilerin yer aldığı görülmektedir. Başvuru formları içerisinde işletme geliştirme destek programı ödeme talep formu tüm destekler için kullanılmaktadır. Onun haricinde yurtiçi fuar desteği, yurtiçi iş desteği, nitelikli eleman istihdam desteği, teknik danışmanlık desteği, enerji verimli elektronik motorları değişim desteği ile ilgili başvuru formlarının olduğu görülmektedir www.kosgeb.gov.tr (06.08.2023).

İş geliştirme merkezi desteği ile ilgili dikkat edilmesi gereken bazı kriterler vardır. Bunlar aşağıda maddeler halinde verilmiştir;

- Destek kapsamında verilen giderlerle ilgili bedellerin işletme aracılığıyla banka tarafından vadeli işlemler dahil olmak üzere ödemelerin tamamlanması gerekmektedir.
- Destek programı içerisindeki desteklerle ilgili ödeme tablosunun oluşturulabilmesi için hizmet alımının program içerisinde yer alması gerekmektedir.
- Destek programındaki girdilerle ilgili bedellerin işletme aracılığıyla banka tarafından ödenmesi gerekmektedir.
- Yurtiçi fuar desteği ödeme talebinde bulunan faturada işletme araçları ile katılım sağlanan fuarın ismi, stant alanı ve stant giderleri ile ilgili bilgilerin yer alması gerekmektedir.
- İşletme geliştirme destek programı ve ödeme belgeleri ile ilgili tüm verilerin eksiksiz bir şekilde yüklenmesi gerekmektedir.
- Talep edilen aylar ile ilgili SGK işlemlerinin tamamlanması ve daha sonra ödeme talebinde bulunması gerekmektedir.
- Destek alınacak alanlar ile ilgili sadece bir kere başvuru yapılmalıdır. Ödeme talep edilen belgeler kontrol edildikten sonra ödeme için destek talebinde bulunulmalıdır
- Destek ödeme talebinde bulunan faturaların tamamının ödenmiş olması gerekmektedir www.kosgeb.gov.tr (06.08.2023).

Aşağıdaki şekilde iş geliştirme merkezi desteği iş akış diyagramı yer almaktadır. Diyagram incelendiğinde kobi uzman ve müdür tarafından gerekli faaliyetlerin gerçekleştirildiği ödeme talebi ve ödeme basamaklarının yapılan faaliyetler sonucunda gerçekleştiği gözlemlenmektedir.

Şekil 4.2. İşletme Geliştirme Destek Programı İşlevsel İş Akış Diyagramı

Kaynak : www.kosgeb.gov.tr (06.08.2023).

4.4.4. İş Planı Ödülü

İş planı ödülü girişimcilik faaliyetleri gerçekleştiren işletmelere işletme, yürütme veya işletme açma konusunda cesaret verme ve teşvik etmek için girişimcilik konulu yarışmaların düzenlenmesidir. Bu yarışmalarda başarılı bulunan kişiler iş fikirleri, iş planları veya iş modelleri ile ilgili ödüllendirilmektedir. İş planı ödülü KOSGEB tarafından geliştirilen bir destek programı olarak bilinmektedir.

KOSGEB iş planı ödülü gerçekleştirirken programın amacı; toplum genelinde girişimcilik faaliyetlerinin yaygınlaştırılması girişimcilik yeteneklerinin ödüllendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen yarışmalar tamamen KOSGEB planı yönetim stratejileri işletme açma girişimleri ve mevzuata uygun olarak gerçekleşmektedir.

İş planı ödülü destek unsurları yükseköğretim ile gerçekleştirilen ödemeler yurt dışı orijinal iş fikirleri ile ilgili ödüllü yarışmalar, uluslararası yarışmalar, yurtiçi kurum ve kuruluşlar aracılığıyla düzenlenen yarışmalar olarak ifade edilmektedir. Bu yarışmalar için belirli bir ödül belirlenmektedir. Yükseköğretim kurumları ile gerçekleştirilen yarışmalarda genellikle 15.000 ila 25.000 arasında ödeme yapılmaktadır. Yurt dışı kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen yarışmalarda 100.000 TL'ye kadar ödeme yapılmaktadır. Yine benzer şekilde yurt içi kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen yarışmalarda 100.000 TL'ye kadar ödeme yapılmaktadır www.kosgeb.gov.tr (06.08.2023).

KOSGEB tarafından düzenlenen iş planı ödülünde ise ilk 3'e seçilmiş kişilere 100.000 TL'ye kadar ödeme yapılmaktadır. İş planı ödülü ile ilgili mevzuata bakıldığında iş planı ödülü destek programı ve uygulama esasları ile ilgili verilerin yer aldığı görülmektedir. Başvuru formları içerisinde iş plana destek programı başvuru formu, yarışma sonucu formu, destek ödeme oluru, taahhütname formu, program sonrası izleme formu, değerlendirme komisyonu karar formu, yurt dışı kurum kuruluş başvuru formu şöyle karar formu, yükseköğretim kurumu başvuru değerlendirme formu gibi birçok formun bulunduğu ifade edilmektedir (Namal vd., 2018).

4.5. KOSGEB Desteklerinin Yerel/Bölgesel Kalkınmaya Katkıları

KOSGEB destekleri yerel ve bölgesel kalkınma üzerinde olumlu yönde etki etmektedir. Ülkemiz coğrafi ve jeopolitik konumu açısından oldukça elverişli bir ülkedir. Ülkemizde tüm alanlarda üretim faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi mümkündür. Toplum genelinde girişimciliğe yönelik bir takım endişeler bulunmaktadır. Birçok insan veya işletme çeşitli projeleri veya fikirleri olmasına rağmen maddi ya da toplumsal nedenlerden dolayı bu hayallerini hayata geçirememektedir (Kandemir vd., 2017:97-114).

KOSGEB küçük ve orta ölçekli işletmelerin üretim kaynaklarını ve potansiyellerini arttırmaları konusunda destek sağlamaktadır. Küçük ve orta ölçekli işletmeler, Türkiye ekonomisi üzerinde oldukça etkili kurumlardır. Bu nedenle bu kurumların finansal açıdan desteklenmesi ülke genelinde ekonomik büyümeyi doğrudan getirmektedir. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin üretmiş olduğu ürünlerin kalitesi işlenmesi ve pazarlanması doğrudan ihracat oranlarının yükselmesini sağlamaktadır. Bu açıdan KOSGEB çeşitli kriterler standartlar ve mevzuatlara göre küçük ve orta ölçekli işletmelere maddi destek sağlamaktadır (Uluköy vd., 2013:7-11).

KOSGEB destekleri yerel ve bölgesel kalkınmayı arttırmakta, ülkenin Avrupa Birliği standartları kapsamında faaliyet göstermesine imkan tanımaktadır. KOSGEB destekleri işletmelerin daha modern hale gelmesini sağlamaktadır. İşletmenin ihtiyaç duyduğu makine, tesisat, eğitim, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini doğrudan vermektedir. Ülke genelinde yatırım faaliyetlerinin arttırılması doğrudan KOSGEB destek uygulamaları ile mümkün olmaktadır. Yatırım teşvik uygulamalarının arttırılması, KOSGEB'e olan eğilimi doğrudan yükseltmektedir (Öktem vd., 2007:8-14).

KOSGEB günümüzde hem işletmelere hem de girişimci bireylere maddi destek sağlamaktadır. KOSGEB destekleri uygulamalı girişimcilik eğitimi yeni girişimci desteği iş geliştirme merkezi desteği ve iş planı ödülüyle birlikte yatırımcılara ve girişimcilere büyük bir çalışma imkanı yaratmaktadır. Türkiye genelinde doğu ve batı bölgeleri arasında kalkınma projelerinin gerçekleştirilmesi, bölgelere özgü üretim faaliyetlerinin arttırılması, küçük ve orta ölçekli işletmelerin işletme alanlarını ve üretim faaliyetlerini geliştirmeleri KOSGEB'in yapmış olduğu destekler doğrultusunda gerçekleşmektedir (Durukan, 2021:17-37).

İşletmelerin veya gerçek kişilerin fikirlerini ve girişimcilik adı altında gerçekleştirmek istedikleri projeleri hayata geçirebilmeleri için KOSGEB'in kuruluşu görev ve yetkileri idari yapılanması, KOSGEB desteklerinin kullanım alanları ve başvuru kriterleri ile ilgili bilgi edinmeleri gerekmektedir. Bu açıdan incelendiğinde yatırım teşvik uygulamalarının arttırılması yerel ve bölgesel kalkınmanın sağlanması için KOSGEB destekleri ile ilgili literatürde daha fazla akademik araştırmanın yapılması gerekmektedir.

4.6. Genel Değerlendirme

KOSGEB küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesi, üretim faaliyetlerini arttırması, üretim kalitelerini yükseltmesi, personel ve üretim performanslarını arttırması için gerekli eğitim, danışmanlık, finans ve rehberlik hizmeti sunmaktadır. KOSGEB'in girişimcilere sunmuş olduğu tüm hizmetler yatırım teşvik uygulamalarının arttırılmasında etkili olmaktadır (Akyüz, 2013:80-98).

Ülke genelinde yerel ve bölgesel kalkınma planlarının uygulamaya konulmasında ve değerlendirilmesinde KOSGEB kuruluşunun etkisi ve yeri oldukça büyüktür. KOSGEB çalışma prosedürleri ve mevzuatları kapsamında Avrupa Birliği standartlarına uyum gösterme çabası içerisinde. KOSGEB'in yapmış olduğu tüm destekler doğrudan girişimcilerin fayda sağlayacağı özellikler içermektedir. KOSGEB yatırım teşvik

uygulamaları kapsamında yapılan çalışmalarda etkisi ve yeri oldukça büyük bir kurumdur. KOSGEB çalışma kriterlerini gerçekleştirirken bir takım başvuru koşulları ve destek programlarına göre çalışma faaliyetleri yürütmektedir (Öktem vd., 2007:8-14).

Girişimcilik düşüncesi olan kişilere küçük ve orta ölçekli işletmelere finansal destek sağlamaktadır. Girişimcilerin yapmış olduğu girişimcilik projelerine özgü çeşitli ödül yarışmaları düzenleyerek tüm ülkeyi girişimcilik faaliyetlerine teşvik etmektedir. KOSGEB internet sitesinde verilen ücretsiz girişimcilik eğitimi ile birlikte KOSGEB hizmetleri girişimcilik faaliyetleri finansal hizmetler ve destek paketleri hakkında bilgiler verilmektedir. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi doğrudan girişimcilik projeleri ve yatırım teşvik uygulamaları ile ölçülmektedir (Namal vd., 2018:93-110).

Ülkemiz gelişmekte olan bir ülkedir. Ülkemizde KOSGEB uygulamaları geçmiş dönemlerden günümüze kadar oldukça başarılı bir şekilde gerçekleşmektedir. KOSGEB'in sunmuş olduğu hizmetler bölgeler arasındaki sosyal, ekonomik ve kültürel farkların ortadan kalkmasına sağlamaktadır. KOSGEB kalkınma ajansları ve TKDK gibi ülke genelinde ihracat oranlarının artması, çeşitli ürünlerin yetiştirilmesi, toplum genelinde istihdam olanaklarının yaratılması, yeni iş yerlerinin açılması, üretim odaklı faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi doğrultusunda çalışmalar gerçekleştirilmektedir (Mutlu, 2014:4-7).

KOSGEB kapsamında yapılan uygulamalar devlet ve özel sermayeli işletmeler tarafından desteklenmektedir. KOSGEB'in sunmuş olduğu destek programları ve finansal kaynaklardan yararlanabilmek için KOSGEB'in işleyiş mekanizması, idari yapılanması, sunmuş olduğu hizmetler ve programlar konusunda bilgi sahibi olunması gerekmektedir. KOSGEB başvuru kriterleri içerisinde girişimcilik eğitim sertifikası bu nedenle zorunlu olarak alınmaktadır. KOSGEB hizmetleri ile ilgili yapılan çalışmalar Türkiye'de gelecek dönemde yapılan girişimcilik faaliyetlerinin artmasına, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ekonomiye olan katkılarının artmasına, üretim odaklı uygulamaların gerçekleştirilmesine imkan tanıyacaktır.

Özellikle son dönemde, KOSGEB desteklerinin ağırlıklı olarak personel istihdamını artırmaya yönelik olduğu tespit edilmiştir. Bu durum özellikle pandemi sonrası zor süreçlerden geçen işveren ve çalışanları destekleme hususunda oldukça faydalı bir destek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ve bunun gibi dönemlik ihtiyaçlara yönelik destek paketlerinin artırılmasının özellikle istihdamı artırarak kalkınma hızına katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Çalışmamızın bir sonraki bölümünde, Kalkınma Ajanslarının kurumsal yapısı, teşvik ve hibe faaliyetleri incelenecek ve kalkınmaya yapmış olduğu katkılar tespit edilmeye çalışılacaktır.

5. KALKINMA AJANLARI (KA) VE YEREL/BÖLGESEL KALKINMAYA KATKILARI

Araştırmanın bu kısmında kalkınma ajanslarının yerel/bölgesel kalkınmaya katkılarını daha detaylı analiz edebilmek maksadıyla, kurumun kuruluşu, görev ve yetkileri, idari yapılanması detaylı bir şekilde incelenmiştir. Müteakiben KA desteklerinin amacı ve kullanım alanları açıklanmış geliştirilmesi gereken hususlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Son bölümde ise bu desteklerin yerel/bölgesel kalkınmaya sağlamış olduğu katkılar tespit edilmiştir. Bu desteklerin artırılması sonucu sağlanacak katkılar ve kurumun geliştirilmesi gereken yönleri ile ilgili tavsiyeler genel değerlendirme bölümünde sunulmuştur.

5.1. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu

Kalkınma Ajansları, Kalkınma Ajansı Genel Müdürlüğü tarafından 08.02 2006 tarihinde 5449 sayılı Kalkınma Ajansı kanunu ile birlikte kurulmuştur kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliği çalışmaları yapmak ile görevlendirilmiştir. Kalkınma Ajansları yerel ve bölgesel kalkınma projelerini desteklemek ve yatırım teşvik uygulamalarını arttırmak için çalışmalar göstermektedir. Yerel ve bölgesel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle ulusal ve uluslararası kalkınma plan ve programlarında öngörülmüş olan ilke ve politikaların hayata geçirilmesini sağlamaktadır www.mevzuat.gov.tr (06.08.2023).

KA genel olarak bölgeler esas alınarak yapılan projeler kapsamında çalışmalarına göstermektedirler. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı teklifi, Cumhurbaşkanlığı onayı ile kurulmaktadır. Türkiye'de toplamda 26 kalkınma ajansı bulunmaktadır. Ajansların genel koordinasyonundan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı sorumludur. Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü bölgeler ve bölge içinde yapılacak faaliyetleri desteklemekle görevlidir. Bölgeler arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel farklılığın en aza indirilmesi, bu bölgelerde yapılacak plan program ve uygulama ile ilgili rehberlik ve danışmanlık hizmetinin yapılması gibi görevleri bulunmaktadır.

Ajansların kurumsal performanslarının artırılması ajanslarda yapılan projelerin belirlenmiş olan usul esas ve standartlara göre yapılması ile ilgili denetimleri gerçekleştirmektedir. Ajanslar arasında iş birliği faaliyeti yaparak ortak projelerin gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Ajansların işlevlerini verimli ve yetkili bir şekilde

yerine getirebilmesi için koordinasyon ve işbirliği sağlamaktadır.

Ajansların yıllık çalışma programlarını onaylamaktadır. Yönetim kurulu aracılığıyla özellikleri uygun kişiler arasında seçilen ajanslar kurum sekreteri tarafından onaylanmaktadır. Plan programlar, izleme ve değerlendirme, faaliyet raporları, istihdam, muhasebe standartları, denetim ile ilgili tüm usul ve esaslar, kamu kurum ve kuruluşlarının görüşlerine göre değerlendirilmektedir www.mevzuat.gov.tr (06.08.2023).

5.2. Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri

KA yerel ve bölgesel açıdan işletmelere birçok destek sağlamaktadır. KA'nın görev ve yetkilerine bakıldığında çok çeşitli görevleri yerine getirdiği tespit edilmiştir. Yerel yönetimlerin planlama, uygulama ve geliştirme çalışmalarına teknik destek sağlamaktadır. Bölge plan ve programlarının uygulanması için faaliyetlere ve projeleri mali açıdan desteklemektedir. Desteklenen projelerin ve faaliyetlerin uygulama süreçlerini gözlemleme, takip etme, denetleme, değerlendirme ve sonuçlarına rapor etme görevlerini yerine getirmektedir.

Bölgenin plan ve programına uygun bir şekilde kalkınma kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik projeleri desteklemektedir. Bölgede özel kamu ve sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen tüm projeleri takip etmektedir. Bölgesel geliştirilme amaçlı gerçekleştirilen özel kesim, kamu kesimi ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliği faaliyetlerini geliştirmektedir. Bölgenin olanaklarını ve kaynaklarını tespit etme, ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlama, rekabet gücünü artırma gibi faaliyetleri yerine getirmektedir. Aynı zamanda bölge içerisindeki kurum ve kuruluşlara teknik ve finansal destek sağlamaktadır.

Bölge içerisinde istihdam olanaklarını arttırmak iş ve yatırım olanaklarına ulusal ve uluslararası düzeyde destek vermektedir. Bölge illerinde yatırımcıların ruhsat işlemleri, idari işlemleri ve mevzuat işlemlerine koordine etmektedir. Türkiye'nin katılım gösterdiği uluslararası ve çok taraflı programlara ilişkin faaliyetler ile ilgili bölgelerin tanıtımını yapmakta, bu bölgelerde proje geliştirmesine destek vermektedir. Ajansın tüm faaliyetleri hizmetleri ajansla ilgili ilkeler konusunda internet sitesinde bilgilendirici yazılımlar oluşturmaktadır. Ajans görev ve yetkileri kapsamında kendisinden istenilen bilgileri zamanında ve doğru bir şekilde vermek zorundadır www.mevzuat.gov.tr (06.08.2023).

5.3. Kalkınma Ajanslarının İdari Yapılanması

Kalkınma Ajansı Teşkilatı, Kalkınma Kurulu Yönetim Kurulu, Genel Sekreterlik ve Yatırım Destek Ofisleri bölümlerinden meydana gelmektedir. Kalkınma kurulu bölgesel gelişme amacına göre bölgedeki özel kesim, kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarına bir araya toplamaktadır. Kalkınma kurulu illerde dengeli bir şekilde kalkınma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. En fazla 100 üyeden meydana gelmektedir. Kalkınma kurulundaki temsilciler özel kesim sivil toplum kuruluşları ve kamu kurum ve kuruluşlarından seçilmektedir. Bu kişinin görev süresi temsilcilerin sayısı ve diğer hususlar kararname doğrultusunda belirlenmektedir.

Kalkınma kurulu yapmış olduğu toplantıda başkan ve başkan vekilini seçmektedir. Başkan ve vekilinin görev süresi 2 yıl olarak belirlenmiştir. Kalkınma kurulu toplantılarına kurulun tüm üyelerinin katılması beklenmektedir. Yeterli katılım olmadığında 15 gün sonra tekrar başkan tarafından kalkınma kurulu toplantısı gerçekleştirilmektedir. Kalkınma kurulunun görev ve yetkilerine bakıldığında, özel kamu ve sivil toplum kuruluşları için bir temsilci seçmek, ajansın yıllık faaliyetlerine takip etmek, değerlendirmek ve yönetim kurulu ile paylaşmak, bölgenin problemlerine çözüm önerileri sunmak, bölgenin potansiyelini ve önceliklerini ortaya çıkarmak, toplantıda elde edilen verileri devlet planlama teşkilatına aktarmak, sonuç bildirisi yayınlamak şeklinde açıklanmıştır.

Yönetim kurulu ise ajansın karar organı olarak tanımlanmaktadır. Ajansı yönetim başkanı temsil etmektedir. Birden fazla ilden oluşan bölgelerde Yönetim Kurulu Başkanı ilin valisi ile işbirliği çalışmaları gerçekleştirmektedir. Yönetim kurulunun görev ve yetkileri aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

- Yıllık çalışma programını belirlemek ve bu programı devlet planlama teşkilatının onayına sunmak,
- KA içerisindeki bütçeyi belirlemek bütçe sonuçlarını ve yıllık mali raporu onaylamak,
- Taşınır ve taşınmaz malların kiralanması satın alınması ile ilgili karar mekanizmalarını gerçekleştirmek,
- 6 aylık raporları incelemek ajans bütçesini onaylamak,
- Program faaliyet ve projelerden desteklenmesi ile ilgili teklifleri değerlendirmek,

- Başka kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen yardımları kabul etmek,
- Personellerin işe alınmasını ve işine son verilmesi ile ilgili süreçleri takip etmek,
- Başkan vekillerine destek kredileri belirlemek şeklinde ifade edilmektedir.

KA bir diğer idari yapısı genel sekreterlik olarak tanımlanmaktadır. Genel sekreter olacak bir kişinin işletme, iktisat, maliye, muhasebe, uluslararası ilişkiler, çalışma ekonomisi, istatistik, matematik, mimarlık, sosyoloji ve bölge planlama gibi konularda bilgi sahibi olması da beklenmektedir. Kamu personeli yabancı dil seviye tespit sınavında en az 70 puan almış olması uzmanlık gerektiren faaliyetlerde ise en az 10 yıl çalışmış olması beklenmektedir. Genel sekreterin görev ve yetkileri aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

- Yönetim Kurulu kararlarını hayata geçirmek,
- Ajans gelirlerini toplayarak amacına uygun olarak kullanmak,
- Taşınır malların alım satım ve kiralanması ile ilgili kararları vermek,
- Bölgedeki proje üretim ve uygulama kapasitelerini geliştirici faaliyetlerde bulunmak,
- Özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından önerilen teklifleri değerlendirmek ve bu kurumlara mali destek sağlamak,
- Bölgesel kalkınma ile ilgili ulusal ve uluslararası ajanslar ile iş birliği yapmak,
- Yerel yönetimlerin çalışmalarına destekte bulunmak,
- Personel performans ölçümlerini yapmak ve değerlendirmek,
- Personellerin işe alım ve işe sonlanım süreçlerini takip etmek,
- Ajansın sekreterlik ile ilgili diğer işlerini gerçekleştirmek,
- Yönetim kurulunun vermiş olduğu tüm yetkileri kullanmak şeklinde ifade edilmiştir

Kalkınma Ajanslarının son idari birimi yatırım destekleri ofisleridir. Yatırım destekleri ofisleri ile ilgili tüm veriler genel sekreterliğin sorumluluğu altındadır. Yatırım destek ofislerinin görevleri ise bölgede gerçekleştirilen tüm kalkınma projelerine yönelik yatırımları izlemek, ilgili mevzuat koşulları ve istenen belgelerin doğruluğunu tespit etmek, başvurular hakkında incelemeler yapmak, başvuru yapan kişileri ya da İşletmeleri

değerlendirmek kalkınma projeleri ile ilgili düzenlemeler yapmak, yapılan tüm işlemleri valiliğe ve genel sekreterliğe bildirmek şeklinde açıklanmıştır www.mevzuat.gov.tr (06.08.2023).

5.4. Kalkınma Ajansları Desteklerinin Amacı ve Kullanım Alanları

Kalkınma Ajansları yerel ve bölgesel alanlarda meydana gelen sorunları çözmek, üretim faaliyetlerini geliştirmek, kültürel, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak gibi hedefler doğrultusunda faaliyet gösteren kuruluşlardır. Ajansın temel amacı; bölgede girişimciliğin desteklenerek inovasyon ve Ar-ge çalışmalarının sağlanmasıdır. Sivil toplum kuruluşları, kamu ve özel kesimin işbirliği doğrultusunda kalkınma ajansları faaliyetlerine sürdürmektedir. 5449 sayılı kalkınma ajansları kuruluşu koordinasyonu ve görevleri kanununun 1. Maddesi kapsamında ajansın temel amaçları verilmiştir. Bu amaçlar aşağıdaki gibidir; (Pehlivan, 2013:412-439).

- Bölgedeki potansiyelin ve kaynakların etkili ve verimli kullanılmasını sağlama,
- Kamu, sivil toplum kuruluşları ve özel kesim kuruluşları arasında iş birliği sağlamak,
- Bölgedeki problemleri işbirliği çalışmaları kapsamında çözmek,
- Bölgede yer alan mevcut kaynakları harekete geçirmek,
- Ulusal ve uluslararası anlamda tanıtımını yapmak,
- Ulusal kalkınma planlarını gerçekleştirmek,
- Bölge içerisinde gelişmişlik farklarını en aza indirmek,
- Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak şeklinde ifade edilmiştir.

KA birçok alandan maddi ve teknik destek sağlamaktadır. Örneğin 2010 yılında desteklenen bazı projeler; Netmart kaldırma ekipmanları test laboratuvar kurulama projesine mali destek verilmiştir. Fay hattı ölçümü ve risk ölçümü projesine teknik destek verilmiştir. Teknoloji yenileme projesine mali destek verilmiştir. Yalova ile ilçelerinde imalat sanayi envanterinin çıkarılması projesine teknik destek sağlanmıştır. Traktör kamyon, üretim ve montaj hattı projesine mali destek, fotoğrafçılık eğitimine teknik destek sağlanmıştır. Her yıl ülkemizde belli bölgelerde kalkınma ajansına bağlı doğrudan faaliyet teknik destek ve mali destek uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Aşağıdan kalkınma ajansları tarafından desteklenen bazı projeler ve uygulama alanları verilmiştir;

(Akbulut ve Göğüş, 2017:79-88).

- 112 acil çağrı numarası tanıtım filmi projesine teknik destek sağlanmıştır.
- Orta ve ileri düzeyi satranç sporcularımız için teknik destek sağlanmıştır.
- Sosyal medya yönetimi ve web sitesinin anlatılması ile ilgili teknik destek sağlanmıştır.
- Alzheimer hastalarının ailelerine yönelik bilinçlendirme eğitimi ile ilgili teknik destek sağlanmıştır.

KA'nın destekleri ve kullanım alanları Türkiye ve diğer ülkeler için kritik bir öneme sahiptir. Kalkınma ajansları doğrudan yatırım teşvik uygulamalarının artırılmasını sağlamaktadır. KA destekleri doğrudan finans desteği, faiz desteği, faizsiz kredi desteği ve teknik destek olmak üzere 4 ana başlık altında incelenmektedir (Eryılmaz, ve Tuncer, 2013:165-189).

5.4.1. Doğrudan Finans Desteği

Doğrudan finans desteği ajansın farklı proje ve faaliyetlere çoğunlukla proje teklif çağrısı stratejisi ile kullandığı karşılıksız destekler anlamına gelmektedir. Fakat Ajans istisna olarak proje teklif çağrısı yapmadan proje hazırlığı konusundaki görev ve sorumluluklarından bazılarını hafifletmek ya da proje hazırlık sürecine direk yönetmek için güdümlü proje desteği ve fizibilite desteği şeklinde destek sağlamaktadır. Doğrudan finans desteği üç farklı biçimde uygulanmaktadır. Bunlar fizibilite, güdümlü proje desteği ve proje teklif çağrısı yöntemi olarak ifade edilmiştir. Proje teklif çağrısı destek programı kapsamında özellikleri net olarak belirlenen potansiyel başvuru sahiplerinin belirlenmiş, şartlara uygun olarak proje teklifi sunmaya davet edilmesidir. Bu teklifin ayrıntıları proje ile ilgili başvuru kılavuzunda bir ilan metninde bulunmaktadır (Hasanoğlu ve Aliev, 2006:81-103).

Ajans aracılığıyla her bir proje için verilecek asgari mali destek miktarları programın özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Bu sınırlamalar belirlenirken programın amaç ve hedefleri proje konusu maliyetler mevzuatta yer alan sınırlamalar göz önünde bulundurulmaktadır. Kar amacı taşıyan tüzel ve gerçek kişiler aracılığıyla hazırlanan bu finansman katkısı bölgenin sosyoekonomik durumu göz önünde bulundurularak değerlendirilmektedir. Güdümlü proje desteği ise bölgesel gelişmeyi ve gelişimcilik faaliyetlerini hızlandırmaya yönelik projelere proje teklif çağrısı yöntemi

uygulanması ile gerçekleştirilmektedir (Koçberber, 2006:37-55).

Ajans genel olarak projenin özelliklerini projeye uygulayacak potansiyel kişinin niteliklerini tespit etmektedir. Bu tür desteklerde özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler ile ortak paylaşım gerçekleştirilmektedir. Ajans bu tür destekler için %90 oranında mali destek sağlamaktadır. Fizibilite desteğine bakıldığında ise bölgenin rekabet gücü ve kalkınması açısından önemli fırsatlar meydana getirmektedir. Bölge içerisindeki olumsuzlukların risk ve tehlikelerin ortadan kaldırılabilmesi için fizibilite desteği verilmektedir. Fizibilite desteği kapsamında ajans 4734 Sayılı Kanun ile birlikte belirlenen limitin iki katını aşmamaktadır (Özkul ve Bozkurt, 2019: 536-554).

Fizibilite desteklerinde eş zamanlı finansman zorunlu değildir. Fizibilite desteği şartları azamiyi destek miktarı ve destek limitleri Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmektedir. Bu destekten organize sanayi bölgeleri, üniversiteler, kamu kurum ve kuruluşları, meslek kuruluşları, iş geliştirme merkezleri ve kooperatifler yararlanmaktadır (Karaca, 2013:64-70). Özellikle yüksek faiz dönemlerinde sağlanan faiz destekleri yatırımcıya bir çok fayda sağlamaktadır. Bu sebeple bir sonraki bölümde faiz desteği bölümü ele alınmıştır.

5.4.2. Faiz Desteği

Faiz desteği kalkınma şansı tarafından hazırlanan belirli özelliklere sahip, kar amacı taşıyan tüzel ve gerçek kişilerin başvuru rehberinde belirtilmiş olan özellikteki projelerini kapsayan mali destek türü olarak tanımlanmaktadır. Faiz desteği ilgili kuruluşlardan alınan krediler karşılığında ödenecek faiz giderleri ajans tarafından karşılanmaktadır (Pehlivan, 2013:412-439).

Mevzuat kapsamında faizsiz kredi desteği ajansının kurulmasından sonra faiz desteği uygulaması da yürürlüğe girmiştir. Faiz desteği uygulaması girişimciler için önemli bir kaynak olarak ifade edilmektedir. Faiz defterinden yararlanabilmek için bölgenin rekabet gücünü arttırıcı, bölgenin sorunlarını çözücü ve potansiyelini yükseltici projelerin tasarlanması gerekmektedir (Eryılmaz ve Tuncer, 2013:165-189).

5.4.3. Faizsiz Kredi Desteği

Faizsiz kredi desteği kalkınma ajansları aracılığıyla önceden hazırlanan başvuru rehberindeki özelliklere sahip, kar amacı güden tüzel ve gerçek kişilerin projelerini kapsayan mali destek türü olarak tanımlanmaktadır. Faizsiz kredi desteği ilgili kuruluşlar

tarafından kredi verilmesini ve mali desteğin kalkınma şansları yönetmeliğinde bulunan usul ve esaslar dahilinde faiz ödemeden taksitlerin geri ödenmesi şeklinde planlanmaktadır. Faizsiz kredi desteği programlarında yararlanan kişiye ya da işletmelere en az 3 ay geri ödememe şartı tanınmaktadır. Geri ödeme işlemleri ise sözleşme sürecinden itibaren 4 yıl içerisinde gerçekleşmektedir (Berber ve Celepçi, 2005:145-157).

Mevzuat kapsamında faizsiz kredi desteği ajans kuruluşundan 3 yıl sonra verilmektedir. Bu nedenle herhangi bir girişimcilik faaliyetinde kalkınma şanslarına başvurulurken kalkınma ajanslarının özellikleri, kuruluş tarihi ve sorumlulukları ile ilgili bilgi sahibi olunması gerekmektedir (Akbulut ve Göğüş, 2017:79-88).

5.4.4. Teknik Destek

Teknik destekler, kalkınma ajanslarının sunmuş olduğu destek programlarından birisidir. Kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve özel kurumlarda çeşitli projelerin gerçekleştirilmesi için teknik destek verilmektedir. Projelerin ya da kuruluşların makine, teçhizat ve laboratuvar ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Yerel yönetim ve mahalli idare birliklerinin ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Karaca, 2013:64-70).

Teknik destek eğitimi verme, proje hazırlamasına katkı sağlama, uzman personellere hizmet içi eğitim verme, görevlendirme, rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunma, uluslararası ilişkiler kurma gibi birçok görevi yerine getirmektedir. Teknik destekten yararlanmak isteyen bir kuruluşa herhangi bir şekilde mali destek sunulmamaktadır. Teknik destek kapsamında yerel yönetimlerin istek ve ihtiyaçlarını karşılama, bölge plan ve programlarını takip etme, yerel kalkınma kapasitelerini artırıcı faaliyetleri destekleme gibi görevleri yerine getirmektedir. Bu destek sadece yenilikçilik ve girişimcilik altyapısına geliştirme amaçlı projeleri desteklemektedir (Berber ve Celepçi, 2005:145-157).

5.5. Kalkınma Ajansı Desteklerinin Yerel/Bölgesel Kalkınmaya Katkıları

Kalkınma Ajansları yerel ve bölgesel kalkınma üzerine pozitif yönde etki etmektedir. Türkiye'deki Kalkınma Ajansları doğrudan finansal ve teknik destek hizmetleri sunarak bölgeler arasındaki ekonomik, kültürel ve sosyal farkların en aza indirgenmesi için çalışmalar gerçekleştirmektedir. Kalkınma Ajansları kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği çalışmaları doğrultusunda faaliyetlerini hayata geçirmektedir. Bir ülkedeki ajans sayısı ve kalkınma projeleri doğrudan ülkenin

gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi vermektedir. Ülkemizde genel olarak yerel ve bölgesel kalkınmanın sağlanması için Kalkınma Ajansları projeleri hayata geçirilmektedir (Karaca, 2013:64-70).

Fizibilite faiz desteği, faizsiz destek ve teknik destek gibi uygulamalar kapsamında üniversitelere, kamu kurum ve kuruluşlarına, çeşitli enstitü merkezlerine, ar-ge araştırma merkezlerine ve teknoloji gelişim merkezlerine, maddi ve teknik destek sağlanmaktadır. Kalkınma Ajansları bir ülkedeki üretim, eğitim ve finansal gelişmelerin hızlandırılmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda bölge içerisinde kaynakların ve üretim potansiyelinin ortaya çıkarılmasında katalizör görevi görmektedir. Kalkınma Ajansları konusunda görevli olan tüm birimler birbirleriyle iş birliği çalışmaları gerçekleştirerek ortak projeler oluşturmaktadırlar. Kalkınma Ajansları Avrupa Birliği'ne üye olma adayı olan ülkelerin gelişme potansiyelleri üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Kalkınma Ajanslarının kalkınma ile ilgili politikaları yerine getirdiğinde bölge gelişimini, istihdamı, ekonomik, kültürel ve sosyal kalkınmayı göz önünde bulunduran faaliyetler gösterdikleri bilinmektedir (Akbulut ve Göğüş, 2017:79-88).

Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi bölge halkının problemlerinin çözülmesi yeni istihdam ve üretim alanlarının oluşturulması, çevresel ve sosyal duyarlılığın sağlanması, halkın bilinçlendirilmesi kalkınma projeleri doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Hem özel kesin hem de kamu kurum ve kuruluşları tarafından kalkınma ajansları desteklenmektedir. Kalkınma Ajansının Türkiye'de ve uluslararası alandaki önemi ve yeri oldukça büyüktür. Kalkınma Ajansının hedefleri; faaliyetleri projeleri destekledikleri alanlar ile ilgili daha fazla bilgi sahibi olmak için literatürde Kalkınma ajansları ile ilgili daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir (Pehlivan, 2013:412-439).

5.6. Genel Değerlendirme

Kalkınma Ajansları bir bölgedeki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve bölgesel kalkınmanın sağlanması için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı koordinasyonunda çalışmalar gösteren kamu kuruluşlarıdır. Kalkınma Ajansları doğrudan yatırım yapan uygulayıcılar değildir. Sivil toplum örgütleri özel ve kamu kuruluşları ile işbirliği çalışmaları gerçekleştirerek teknik ve maddi destek yardımı gerçekleştirmektedirler. Türkiye'de ikinci düzey 26 Kalkınma Ajansı bulunmaktadır (Berber ve Celepçi, 2005:145-157).

Kalkınma Ajansları, teşkil edildikleri bölgelerde, yatırım yapma fikri olan

müşebbisleri cesaretlendiren, arkalarında devlet desteği olduğunu hissetmelerini sağlayan kurumlardan biri olarak yer almaktadır. İcra ettikleri hibe ve teşvik faaliyetleri ile istihdama doğrudan katkı yaptıkları yapılan çalışmalar neticesinde doğrulanmıştır.

Kalkınma Ajansı ile ilgili yapılan çalışmalar sonucunda yerel ve bölgesel kalkınmaya olumlu yönde etkisi olduğu görülmüştür. Kalkınma Ajanslarının kurulmasının temel nedeni; ülke genelinde yerel ve bölgesel potansiyeli hayata geçirmek, bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, bölgeler arası gelişmişlik düzeyini dengelemek şeklinde ifade edilmektedir.

Türkiye üç tarafı denizlerle çevrili, coğrafi, iklimsel ve jeopolitik açıdan oldukça değerli bir ülkedir. Bu nedenle Türkiye'nin dört bir yanında üretim faaliyetlerini arttırmak, doğal zenginliklerini korumak, kültürel ve sosyal değerlerine gelecek nesillere aktarmak doğrudan kalkınma projeleri ile mümkün olmaktadır (Eryılmaz ve Tuncer, 2013:165-189).

Kalkınma Ajansları ile birlikte bölgedeki iş imkanları artmakta, ulusal ve uluslararası düzeyde bölgenin tanıtımı yapılmaktadır. Bölgeye farklı kurum ve kuruluşlardan yatırımlar yapılmakta, tanıtım, pazarlama, finansman, teknoloji ve iş gücü eğitimi ile ilgili bilgiler sunulmaktadır. Bölge halkı hem ekonomik hem de sosyal yönden desteklenmektedir. Ajansın faaliyetleri ajans ile ilgili hususlar ve mali yapısı ile ilgili düzenli bilgiler verilmektedir. Bölgesel hedeflerin yerine getirilmesi, bölge olanak ve kaynaklarının amacına uygun bir şekilde kullanılması, yerel ve bölgesel alanların zenginleştirilmesi gibi hedefler doğrultusunda Kalkınma Ajansları faaliyetlerine gerçekleştirmektedir (Karaca, 2013:64-70).

Yerel ve bölgesel kalkınmaya yapmış olduğu katkılar tescil edilmiş olan Kalkınma Ajanslarının desteklediği alanlar ve destek miktarları artırılarak yatırımcıların yatırım yapma oranları yükseltilmeli, bölgesel istihdama katkının büyük oranda artırılması hedeflenmelidir. Bu doğrultuda çalışmalar icra edilerek yatırımcılara güven vermenin yanı sıra işsizlik de kademeli olarak azaltılmalıdır.

Avrupa Birliği'ne üyelik potansiyeli olan gelişmekte olan ülkeler için Kalkınma Ajanslarının yeri ve önemi oldukça büyüktür. Türkiye'de Kalkınma Ajanslarına fazlasıyla önem veren ilkelerden birisidir. Kaynakların etkili ve verimli kullanılabilmesi bölgeler arasındaki eşitsizliğin azaltılması ve bölgesel gelişmenin artırılabilmesi için kalkınma ajanslarına olan maddi ve teknik destek devam etmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde Kalkınma Ajanslarının bölgesel ve yerel kalkınmayı ve

sürdürülebilir kalkınma faaliyetlerini olumlu yönde geliştirdiği tespit edilmiştir (Yavan, 2010:30-34).

Çalışmamızın altıncı ve son bölümünde, buraya kadar yapılmış olan araştırmalardan çıkarılan bulgular ve bu bulgulardan sentezlenen öneriler ve çıkarılan sonuçlar üzerinde durulacaktır. Söz konusu kurumların yapmış olduğu hibe ve teşvik uygulamalarının yerel/bölgesel kalkınmaya katkıları irdelenecek ve ne derece faydalı olduğu değerlendirilecektir. Faydalarının artırılması, sakıncalarının azaltılması hususunda önerilerde bulunulacaktır.

6. BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ

Araştırmanın bu bölümünde yapılan yazın taraması ve alan araştırması sonucunda elde edilen bulgular ve bu bulgulara yönelik öneriler sunulmuştur. Çalışma sonucunda 8 adet bulgu ve bu bulgulara karşılık 8 adet öneri geliştirilmiştir. Ayrıca çalışmanın genel sonucu da bu bölümde yer almıştır.

6.1. Bulgular ve Öneriler

Bu alt başlıkta elde edilen bulgulara ve ardından bu bulgulara yönelik geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

Bulgu 1:

TKDK, KOSGEB ve KA teşkilatlandıkları bölgelerde, yerel/bölgesel kalkınmaya verdikleri destekler ile kurumsal bir katalizör görevi icra etmekte olan kamu kuruluşlarıdır. Varoluş amaçları ile ilintili olarak, yatırım yapma tahayyülünde olan sermaye sahiplerinin kararsız kaldıkları noktada bir itki gücü teşkil edip maddi ve manevi destekleri ile yerel/bölgesel kalkınmaya destek olacak yatırımların başlanması, geliştirilmesi ve tamamlanmasına büyük katkılar sunma sorumluluğunda olan kurumlardır. Yatırımcıların eksik kaldığı, kurumsal yapılanma, kısa, orta ve uzun vadeli iş planları hazırlama vb. işleyle ilgili çalışmalara ilave olarak sermaye desteği konularında da sorumluluk üstlenmektedirler.

Araştırmanın söz konusu bulgusu, araştırmanın soruları içerisinde yer alan “TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının yerel/bölgesel kalkınmayı hızlandırmada üzerlerine düşen sorumluluklar nelerdir?” alt sorusu ile ilişkilidir. Bu kapsamda adı geçen kurumların etkinliğinin, kaynaklarının ve yatırımcı nezdinde bilinirliğinin artırılması yerel/bölgesel kalkınmayı hızlandırma açısından olumlu bir etki oluşturacak ve bu kurumların üzerine düşen sorumluluğu hızlı ve etkin bir şekilde icra ederek beklentiye cevap verebilmelerini sağlayacaktır.

Öneri 1:

TKDK, KOSGEB ve KA gibi yatırım teşvik uygulamaları sağlayan kurum ve kuruluşların varlığı, bulundukları bölgelerde yatırımlara sağladıkları katkılar neticesinde, yatırım hızını artırmakta ve yerel/bölgesel kalkınmaya doğrudan destek olmaktadır.

Bunun yanı sıra işsizlik sayısının azaltılmasına da katkıları büyüktür. Bu gibi hususlar göz önünde bulundurulduğunda, TKDK, KOSGEB ve KA gibi kurumların sayısının artırılması ve bulunduğu bölgelerin çeşitlendirilmesi, yerel/bölgesel kalkınmaya doğrudan etki yapacaktır. Ayrıca söz konusu kurumların kaynak miktarlarının artırılması ve hizmet alanlarının farklılaştırılması gibi hususlarda kalkınmayı hızlandırıcı unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bulgu 2:

TKDK, KOSGEB ve KA gibi kurumların dünyadaki örneklerine bakıldığında, kullandıkları bütçelerin büyüklüğü ve etkili olduğu alanlar açısından yurt dışındaki birçok örneğin daha güçlü ve daha etkili kurumlara sahip oldukları tespit edilmiştir. Ülkemizdeki kurumların bütçeleri kısıtlı seviyede olduğundan yerel/bölgesel kalkınmaya verdikleri destek beklenenin altında kalmaktadır. Bölgede bulunan valilik, belediye vb. diğer kamu kurumlarının TKDK, KOSGEB ve KA destekleyebilecek ilave bütçeleri olmadığından, kalkınmaya verebilecekleri katkıları sınırlı olmaktadır.

Tahsis edilen bütçenin kullanımı esnasında ağır bir bürokratik süreç işletilmekte olup, kimi zaman yatırımcılar bu süreçle vakit kaybetmemek ve yatırım sürecini daha kısa sürede tamamlamak maksadıyla teşviklerden faydalanmama yoluna gitmektedir. Bu durum teşviklerden faydalanmadığı için sermayesini değerlendirebileceği başka alanlardan feragat etmesine sebebiyet vermekte ve öz sermaye kaybına neden olmaktadır.

Araştırmanın söz konusu bulgusu, araştırmanın soruları içerisinde yer alan “*TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının bulundukları bölgelerdeki kalkınmaya katkı sağlamalarının etkisini azaltıcı unsurlar nelerdir?*” alt sorusu ile ilişkilidir. Bu kapsamda söz konusu kurumların bütçelerinin mümkün olduğu oranda artırılması ve yatırım sürecindeki bürokratik işlemlerin azaltılması teşvik kullanımını artıracığından yerel/bölgesel kalkınmaya olumlu bir şekilde yansıyacaktır.

Öneri 2:

TKDK, KOSGEB ve KA yerel/bölgesel kalkınmaya olumlu katkılar yapan ve kalkınma hızını artıran kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kurumların etkinliğini artırmak maksadıyla bütçelerinin artırılması ve bu bütçenin daha efektif bir şekilde kullanılması gerekmektedir.

Bütçeyi artırmak adına merkezi hükümetten ve yerel yönetimlerde bu kurumlara

kaynak artırımı hızlandırılmalıdır. Gerektiği takdirde yerel yönetimlere, teşvik sağlayan kurumlara aktarılacak üzere bütçe ayırabilmesi konusunda yasal düzenlemeler yapılmalı ve bu husus teşvik edilmelidir. Özellikle yerelde kurumlar arası ortak çalışma ruhu geliştirilmeli ve bu ruh vesilesiyle kalkınma hızı artırılmalıdır. Bilindiği gibi ortak çalışma alışkanlığı kültürümüzün temelinde yer alan “imece” olarak da adlandırılan, geçmiş kültür köklerimizde dayanan bir kavramdır. Bu sebeple mutlaka bu ruh canlı tutulmalıdır.

Başka bir tanımda ise ortak çalışma, ortak çıkarlara dayanan karmaşık amaçların peşinden koşmak için birlikte çalışan katılımcılar arasındaki etkileşim ve bireysel olarak gerçekleştirilmeyen birbirine bağlı işler için ortak bir sorumluluk olarak tanımlanır (Koç, 2022: 41).

Oluşturulan kaynakların kullanılması esnasında, tabi ki kontrol süreçleri işletilmelidir. Ancak bu süreçler yatırımcıyı yatırım yapmaktan vazgeçirecek bir iş yükü boyutuna da gelmemelidir. Kontrol ve kırtasiyeciliğin makul seviyede tutulması kurum kaynaklarının faydalı şekilde kullanılmasının önünü açacaktır.

Bulgu 3:

TKDK, KOSGEB ve KA sağlamış oldukları hibe destekleri ile faaliyet gösterdikleri bölgelerde birçok yeni işletme açılmasına destek olmuş kurumlardır. Söz konusu kurumlar açılan yeni işletmeler vasıtasıyla istihdam yaratmaya katkı sağlamanın yanı sıra, işverenlere sağladığı çalışan sayısı artırıcı destek paketleri vasıtasıyla da yatırımcıları daha fazla kişi istihdam etmeye teşvik etmektedir.

Araştırmanın söz konusu bulgusu, araştırmanın soruları içerisinde yer alan “TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının yerel/bölgesel işsizliği azaltıcı katkıları nelerdir?” alt sorusu ile ilişkilidir. Söz konusu kurumların işsizliğin azaltılması hususunda sağlamış olduğu katkılar kayda değerdir. Bu faydaların artırılması maksadıyla istihdam sayısını artırıcı hibe ve teşviklerin artırılması önem arz etmektedir.

Öneri 3:

TKDK, KOSGEB ve KA sağlamış oldukları hibe ve teşvik programlarıyla yatırımcıların yeni işletmeler kurmalarına destek olmakta ve bu sayede istihdamın artmasına katkı sağlamaktadırlar. Sağlamış oldukları süregelen desteklerin yanı sıra, yatırımcıya yeni çalışanlar işe alması neticesinde hibe ve teşvik sağlayan destek

paketlerinin oluşturulmasının ve bu paketlerin yaygınlaştırılmasının özellikle genç işsizlikte yaşanan artışın önüne geçebileceği değerlendirilmektedir.

Bu destek paketleri çalışanların SGK ödemelerini karşılamak şeklinde olabileceği gibi maaş desteği olarak da sağlanabilir. Personel odaklı sağlanacak paketlerin işsizlik sorununu kısmen de olsa azaltabileceği değerlendirilmektedir.

Bulgu 4:

TKDK, KOSGEB ve KA sağlamış oldukları hibe ve teşvik projeleri ile yatırım süreçlerine katkı sağlamanın yanı sıra bu süreçlere refakat eden kurumlar olarak da ön plana çıkmaktadırlar. Sağlamış oldukları hibe paketlerini belirli şartlar sağlandığı takdirde vermeyi taahhüt eden söz konusu kurumlar, dünya standartlarında işletmeler yapılmasını da garanti altına almış bulunmaktadır. Örneğin; teşvik süreçleri dışında yapımı devam eden bir besi çiftliği tamamen yatırımcının istekler doğrultusunda inşa edilirken, TKDK gözetimi ve denetiminde devam eden bir besi çiftliği yapım süreci, kurumun belirtmiş olduğu standartlar dışına çıkılarak imal edilemez. Kurumun şart koştuğu standartları sağlamayan yatırımcı hibe paketinden yararlanamayacağını ve maddi kayba uğrayacağını bildiğinden dolayı tüm standartları eksiksiz yerine getirme eğiliminde olmaktadır. Bu durum özellikle tarım ve hayvancılık gibi teknoloji ile desteklenmesi zarureti bulunan alanlarda olumlu bir etki yaratmaktadır.

Araştırmanın söz konusu bulgusu, araştırmanın soruları içerisinde yer alan “*TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının tarım ve hayvancılıkta teknoloji kullanımı ve makineleşme açısından etkileri nelerdir?*” alt sorusu ile ilişkilidir. Söz konusu kurumların gözetimi ve denetimi doğrultusunda devam eden yatırımlar, teknolojiyi ve makineleşmeyi doğru kullanmış yatırımlar olarak karşımıza çıkmakta olup, ürün ve iş gücü kaybının heba olmaması açısından bu durumun artarak devam etmesinin sağlanması önem arz etmektedir.

Öneri 4:

TKDK, KOSGEB ve KA, süreç yönetiminde aktif rol aldıkları projeleri teknolojik açıdan en üst seviyede bulunmaya teşvik etmektedir. Bu durum hem yatırımcılar açısından hem de çalışanlar açısından pozitif bir durum oluşturmaktadır. Söz konusu kurumların bu yönü yatırımcılara detaylı bir şekilde anlatılarak, yapmayı düşündükleri yatırımı teşvik ve hibe sağlayıcı kurumlarla birlikte icra etmeleri hususunda telkinlerde

bulunulmalıdır. Teknoloji kullanımı ve makineleşme özellikle tarım sektöründe, zayıfın önüne geçebilecek en önemli husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepten, TKDK, KOSGEB ve KA gibi kurumlar sadece makine ekipman ve teknoloji kullanımı alanlarında daha kapsamlı hibe ve teşvik programları uygulamalıdır. Bu içerikteki programların yerel/bölgesel kalkınmaya doğrudan destek sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Bulgu 5:

TKDK, KOSGEB ve KA kurumları ağırlıklı olarak tarım, hayvancılık, turizm vb. ileri teknoloji gerektirmeyen alanlarda teşvik ve hibe destek paketleri açıklamaktadır. Yerel/bölgesel kalkınmanın en önemli kısımlarının başında tabi ki tarım, hayvancılık, turizm vb. konular gelmektedir. Ancak ülkemizin yer aldığı coğrafi konum ve dünyanın içerisinde bulunduğu sıcak çatışma ortamı sebebiyle söz konusu kurumlarımızın savunma sanayi ve yüksek teknoloji gereksinimi duyulan alanları da desteklemeleri ve ya bu alanları destekleyen yeni kurumlar kurulması gerektiği değerlendirilmiştir.

Ülkemiz katma değerli ürün üretiminde beklenenin altında bir seyir izlemektedir. Tarım, hayvancılık, turizm vb. alanlar kalkınma ve gelişmişlik açısından çok önemli alanlardır. Ancak bu alanlara ilave olarak yüksek teknoloji üreten firmaları destekleyecek kurumların oluşturulmasının ve yaygınlaştırılmasının ihracat kalemlerini artıracak ve kademeli olarak cari dengeye katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Araştırmanın söz konusu bulgusu, araştırmanın soruları içerisinde yer alan “TKDK, KOSGEB ve KA kurumları bünyesinde, ağırlıklı olarak hangi alanlara yönelik projeler desteklenmektedir? Bu alanlar yeterli midir?” alt sorusu ile ilişkilidir. Söz konusu kurumların, bahsi geçen alanlarda yapılacak yatırımları da destek kapsamına alınması ve yapılan desteklerin artırılarak devam edilmesinin yerel/bölgesel kalkınmaya hız kazandıracak değerlendirilmektedir.

Öneri 5:

TKDK, KOSGEB ve KA kurumları hali hazırda yapmış oldukları teşvik ve hibe destekleri ile yerel/bölgesel kalkınmaya birçok katkı sunmaktadır. Gerek istihdam açısından, gerek teknoloji ve makineleşme açısından yapmış olduğu destekler büyük önem arz etmektedir. Hali hazırda uygulamış olduğu destek paketlerine ilave olarak yüksek teknoloji ve savunma sanayi gibi alanlara da destek paketleri açıklanmasının hem

kalkınmaya hem de istihdama ilave katkı sağlamakla beraber, yapılabilecek ihracat ile cari dengenin sağlanmasına da faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Kurumların mevcut yapısı yüksek teknoloji ve savunma sanayi gibi özellik arz eden alanlarda hibe ve teşvik paketleri açıklamaya ve uygulamaya uygun değil ise, bu faaliyetleri icra edebilecek yeni kurumlar teşkil edilmesinin daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Bulgu 6:

TKDK, KOSGEB ve KA kurumları vasıtasıyla yapmış oldukları yatırımlara hibe desteği alan işletmeler, hibe desteği ile sağlamış oldukları maddi kazançları işletmelerinin diğer ihtiyaçlarını gidermek için kullanabilmekte, reklam giderlerinde kullanabilmekte, personel maaşlarında iyileştirmeye gidebilmekte ve ya makine/ekipman kalitesini artırebilmektedir.

Teşvik ve hibe paketlerinden yararlanarak işletmesini kuran yatırımcılar hem maddi olarak hem de kurumsal olarak ticari hayatına bir adım önde başlamaktadır. Elde etmiş olduğu bu kazancı doğru değerlendirerek, büyüme endeksli bir strateji izleyerek emsalleri arasında kısa sürede temayüz etme imkanına erişebilmektedir. Kurulum maliyetini düşürme imkanına sahip olan işletmeler, kısa sürede ilerleyebilmekte ve en zorlu süreçlerden biri olan kuruluş sürecini kolaylıkla atlatabilmektedir.

Ticari hayatlarına söz konusu kurumların desteğiyle başlayan işletmeler yerel/bölgesel kalkınmaya emsallerinden çok daha fazla katkı sağlayabilme eğiliminde olurlar. Bu sebepler göz önünde bulundurulduğunda hibe ve teşvik kullanımının öneminin yatırımcılara anlatılması ve teşvik edilmesi önem arz etmektedir.

Araştırmanın söz konusu bulgusu, araştırmanın soruları içerisinde yer alan “TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının bulundukları bölgelerde yatırım yapan ve bu yatırımlar esnasında teşviklerden yararlanan firmaların yerel/bölgesel kalkınma üzerindeki etkinlikleri nelerdir?” alt sorusu ile ilişkilidir. Söz konusu kurumların hibe desteği ile ticari hayatına başlayan firmaların, faaliyete geçip üretime başlamaları hibe desteği almayan firmalara göre daha hızlı olmaktadır. Bu sebepten söz konusu kurumlar ile çalışan firmaların yerel/bölgesel kalkınmaya katkıları daha kısa sürede ve daha işlevsel olduğu değerlendirilmektedir.

Öneri 6:

TKDK, KOSGEB ve KA kurumları desteğiyle ticari hayatına başlayan işletmeler, öz sermaye ile başlangıç yapan işletmelere oranla daha kısa sürede gelir-gider dengesini kurar ve yerel/bölgesel kalkınmaya katkı sunmaya başlar. Bu hususlar göz önüne alındığında, hibe ve teşvik uygulamalarından faydalanan işletmelerin yerel/bölgesel kalkınmaya daha fazla katkı sunabileceği değerlendirilmiştir.

Bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu kurumların bütçelerinin artırılması, aktif olarak faaliyet gösterdiği il sayılarının artırılması ve son olarak yatırımcılara bu kurumların nasıl çalıştığı, hangi şartlar altında destekte bulundukları anlatılmalı ve yatırımcıların bu kurumlarla birlikte çalışmaları sağlanmalıdır.

Bulgu 7:

TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının, yatırımcılara sunmuş oldukları desteklerin yeterlilik düzeylerini 4 ana başlık altında değerlendirmek mümkündür. Bunlar; finansal yeterlilik, teknik yeterlilik, coğrafi yeterlilik ve alansal yeterliliktir.

Söz konusu kurumların uygulamış olduğu destek paketleri, finansal açıdan incelenecek olursa, şu ana kadar yapılmış olan desteklerin birçok işletme ve yatırımcının ayrıca dolaylı olarak işletmelerdeki çalışanların hayatlarına pozitif anlamda dokunduğu yadsınamaz bir gerçektir. Buna ilave olarak finansal desteklerin ulaşması gereken birçok yatırımcı ve işletme halen desteklerden faydalanamamış ve başvuruları yanıtsız kalmıştır. Bu durumun birçok sebebi olmakla beraber (şartları sağlayamamak, evrak eksikliği vb.) en önemli etken kaynak yetersizliğidir. Adı geçen kurumlara yeterli kaynak tahsisi yapılması durumunda bu destek paketlerinden faydalanacak yatırımcı sayısı hızla artacak ve dolaylı olarak yerel/bölgesel kalkınma hız kazanacaktır. Bu açıdan bakıldığında finansal desteklerin hızla artırılması büyük önem arz eden bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının uygulamış olduğu destek paketleri, teknik açıdan değerlendirildiğinde sağlanmış olan desteklerin hayli yüksek standartlarda olduğu ve dünyadaki emsallerinin seviyesinde olduğu tespit edilmiştir. Bu düzeyin korunmasının işletmelerin Avrupa ve dünya ile entegre şekilde çalışması ve yerel/bölgesel kalkınmaya yeterli katkıyı sunması açısından oldukça önem arz eden bir bulgu olarak tespit edilmiştir.

Adı geçen destek kurumlarının coğrafi yeterlilik açısından değerlendirildiğinde, ülkemizin kalkınmaya ihtiyaç duyulan bölgelerinde teşkilatlandığı ve yalnızca bu

bölgelerde hizmet verdiği tespit edilmiş olup, bu durumun yeterli olmadığı kanaatine varılmıştır. Yerel/bölgesel kalkınmaya destek sağlamak amacıyla bu bölgelerde teşkil edilmesi doğrudur, gelişmiş bölgelerde en azından danışmanlık sunan kuruluşlar olarak varlığını devam ettirmesinin bölgeler arası entegrasyonu sağlamak açısından son derece yerinde bir tespit olacağı bulgusuna ulaşılmıştır.

Son olarak, TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının destek verdikleri alanlar gelişmekte olan ülkelerde birinci öncelik olarak desteklenmesi gereken alanlar olarak ön plana çıkmaktadır. Bu alanların (tarım, hayvancılık, turizm vb.) öncelikli olarak desteklenmesi son derece yerinde bir tespittir. Bu duruma ilave olarak destek alanlarının genişleyerek artması yerel/bölgesel kalkınmanın genişleyerek birçok sektöre yayılması açısından önem arz etmektedir.

Araştırmanın söz konusu bulgusu, araştırmanın soruları içerisinde yer alan “TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının yatırımcılara yönelik sunmuş oldukları destekler yeterli midir?” alt sorusu ile ilişkilidir. Söz konusu desteklerin finansal açıdan geliştirilmesi gerekmekte, teknik açıdan yeterli, coğrafi açıdan artırılması gerekmekte ve alan açısından artırılması gerekmekte olarak tespit edilmiştir.

Öneri 7:

TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının sağlamış oldukları destekler incelendiğinde finansal açıdan yeterli olmakla beraber artırılmasının, yerel/bölgesel kalkınma hızına olumlu katkı sağlayacağı tespitine varılmıştır. Bu kaynağın artırılması açısından yerel yönetimle merkezi hükümetin iş birliği tesis edilerek söz konusu kurumlara aktarılan bütçelerin artırılması gerektiği tespitine varılmıştır. Yerel yönetimlere verilecek yetki devri ile yalnızca kalkınmaya destek sağlayacak kurumlara aktarılacak üzere bütçelerinden pay ayırabilecekleri bir ortam sağlanmalı ve bu durum yasal güvence altına alınmalıdır.

Söz konusu desteklerin teknik açıdan değerlendirildiğinde, işletmeleri kendi alanlarında Avrupa ve dünya standartlarına taşıdığı tespit edilmiş olup, bu standartların hibe ve teşviklerden yararlanmayan işletmelere de ulaştırılması, zorunluluk olmasa bile danışmanlık şeklinde iletilmesi gerektiği tespitine varılmıştır.

TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının faaliyet gösterdiği bölgelerin, önceliği kalkınması gereken bölgeler olmakla beraber diğer bölgelerde de faaliyet göstermesine gerek olduğu kanaatine varılmıştır. Teşvik ve hibe desteği sağlamasa bile, gelişmiş

bölgelerde danışmanlık desteği, teknik destek gibi konularda hizmet sunmaları gerektiği tespitine ulaşılmıştır.

Son olarak, öncelik tarım, hayvancılık vb. temel alanlar olmak üzere diğer alanlarda da destek faaliyeti icra edilmesinin yerel/bölgesel kalkınmaya pozitif destek sağlayacağı değerlendirilmiş olup bu alanların artırılarak devam etmesi tespitine ulaşılmıştır.

Bulgu 8:

TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının sağlamış oldukları destek paketleri yerel/bölgesel kalkınmaya pozitif etki sağlamakta olup, kalkınma hızı ve istihdam gibi konularda bir uygulanması gereken bir zaruret olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde yerel/bölgesel kalkınma açısından, olması gereken ve artırılmasının faydalı olacağı düşünülen temel destek konularının başında gelmektedir. Yatırımcıların, maddi anlamda büyümelerine, işletmelerini geliştirmelerine büyük destekler sağlamaktadır. Bu ülkemiz ve bölge halkı açısından elbette faydalı bir durumdur. Ancak bir başka açıdan bakıldığında sermaye gücü olanın sermayesini artırmaya, gücü olmayanın bulunduğu noktada devam etmesine yani dolaylı olarak gelir adaletsizliğinin, istemeden de olsa artmasına sebebiyet verdiği tespitine ulaşılmıştır.

Araştırmanın söz konusu bulgusu, araştırmanın soruları içerisinde yer alan “TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının icra ettiği yatırım teşvik uygulamalarının gelir dağılımı adaletsizliğine etkileri nelerdir?” alt sorusu ile ilişkilidir. Bu durumu ortadan kaldırmak için sermaye sahibi olmayan ancak alanında belirli bir tecrübe sahibi olan kişilerinde nu paketlerden faydalanması sağlanarak gelir adaletsizliğinin ortadan kaldırılabilceği değerlendirilmektedir.

Öneri 8:

TKDK, KOSGEB ve KA kurumlarının sağlamış oldukları destek paketleri, amacı kesinlikle bu olmasa bile dolaylı olarak bir gelir adaletsizliğine sebebiyet vermektedir. Bu durumun tamamen olmasa bile kısmen ortadan kaldırılabilmesi maksadıyla, sermayesi olmasa bile alanında tecrübeli olup, başarılarıyla adından söz ettiren, emsalleri arasında temayüz eden ve ya bir iş kolu ile ilgili başarıya ulaşması kuvvetle muhtemel bir fikri olan kişilerin tespit edilerek hibe destek paketlerinden faydalandırılması gerektiği değerlendirilmiştir. Bu durum toplum nezdinde yalnızca maddi imkanı olanın, söz konusu destek paketlerinden faydalanabileceği, maddi imkanı olmayanların faydalanamayacağı

tespitinin de boşa çıkarılması açısından önem arz etmektedir.

6.2. Genel Sonuç

En genel tanımıyla kalkınma kavramı, mevcut durumdan daha iyiye, daha rahata, daha ileriye ve daha refaha yol alma çabası, mesafe kat etme gayreti anlamına gelmektedir. Bir ülkeyi ele alacak olursak, ülkenin eğitim düzeyinin gelişimini, mali durumunun zenginleşmesini, yurttaşlarına sağladığı imkanların artışı kalkınma olarak adlandırabiliriz. Ülkeler kalkınma çalışmalarını birçok alanda paralel olarak ilerletme eğiliminde olup bu çabalar neticesinde topyekun bir kalkınma hedeflenmektedir.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri bölgelere ve sektörler göre farklılık arz etmektedir. Topyekun bir kalkınmayı hedefleyen ülkeler, öncelik olarak geri kaldığı sektörleri ve geri kaldığı coğrafi bölgeleri belirlerler. Söz konusu bölgelerde, kalkınmayı önceleyen ve bu şekilde bölgeler arası gelişmişlik düzeyi makasını daraltan politikalar uygulanır.

Kalkınma politikalarını uygulamak için önce yerelde, sonra bölgede daha sonra da ülkede kalkınma amaçlanmaktadır. Bu kalkınma modelinin uygulanması, yatırımı destekleyen, kalkınma odaklı kamu kurumları vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Söz konusu kurumlar, emsallerine nazaran geri kalmış bölgelerde teşkil edilerek, bulunduğu bölgeleri kalkındırmayı amaçlamaktadırlar. Kalkınmayı yerelde başlatmak, daha sonra bölgeye yaymak ve netice itibarıyla ülkeyi kalkındırmak bu kurumların asli görevi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu araştırmada temel amacımız, yatırım teşvik uygulamalarından sorumlu olan TKDK, KOSGEB ve Kalkınma Ajansı kurumlarının ülke kalkınmasındaki rolünü incelemek, bu inceleme neticesinde ulaşılmış olduğumuz tespitleri paylaşmak ve daha sonra bu konuyla ilgili yapılacak çalışmalar için önerilerde bulunmaktır. Söz konusu kurumların teşkilatlandığı coğrafi bölgelere bakıldığında diğer bölgelere oranla kalkınma konusunda kısmen geri kalmış coğrafi bölgeler ve şehirler olduğu tespit edilmiştir. Bu durum kurumların, kuruluş amacına uygun olarak konumlandırıldığı tespitini yapmamızı sağlamıştır. Örneğin TKDK il koordinatörlükleri, kalkınması öncelikli olan illerde teşkil edilmiş olup, o bölgenin öne çıkarılabilecek alanlarını desteklemeyi vazife edinmiştir. Mersin ili tarım ekonomisini benimsemiş bir il olduğundan, Mersin TKDK koordinatörlüğü ağırlıklı olarak tarım sektörüne destek vermektedir. Soğuk hava depoları, soğuk zinciri destekleyen soğutuculu nakliye araçları, seralar vb. desteklenen alanlardan bazılarıdır. Ayrıca Mersin ili güneşin yoğun olarak alındığı güney illerimizden

olduğundan GES yatırımları da desteklenen alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Desteklenecek alanların doğru tespit edilmesi ve yatırımcıları bu alanlara yatırım yapmaya teşvik etmek, bu kurumların uygulamış oldukları teşvik uygulamalarının yerel kalkınmaya pozitif etki ettiği sonucunu doğurmuştur. Örneğin, Avgadı Yaylası Aslanlı mevki, domates açısından zengin bir bölge olup buna ilave olarak Erdemli ilçesinde yetişen limonun depolanabilmesi için de oldukça elverişli bir bölgedir. Yatırım teşvik uygulamaları neticesinde bu bölgede 9 adet modern soğuk hava deposu yapılmış ve birçok deponun çatısı yenilenebilir enerji kullanmak amacıyla, güneş enerji sistemleriyle kaplanmıştır. Yapılan bu yatırımlar, bölgede istihdamı artırmış, bölgenin limon ve domates ticareti açısından bir cazibe merkezi haline gelmesini sağlamış ve GES sistemleriyle enerji tüketiminin düşmesine katkıda bulunmuştur.

Netice itibariyle tarım sektöründeki yetkinliği ile ön plana çıkmış bir bölge, yatırım teşvik uygulamaları icra eden kurumlar vasıtasıyla desteklenmiş, yatırımcılar teşvikler ile yatırım yapmaya ikna edilmiş, yapılan yatırımlar sonucu istihdam artmış ve teknoloji kullanımının artması sebebiyle ürün kaybı azalmıştır. Yatırım teşvik uygulamasının icra edildiği yer, teşvik konusu, teşvikte kullanılması telkin edilen teknoloji ve teşvik miktarı doğru harmanlanarak tam bir başarı öyküsü ortaya çıkmıştır.

Bu sonuç teorisinin pratiğe dönüşmesi ve beklenen faydayı vermesi bakımından gayet başarılı bir örnektir. Ancak kesinlikle yeterli değildir. Uygulamaların başarılı sonuçlar verdiği hem bizim çalışmamızda hem de sahada yapılan gözlemlerle ortaya konmuştur. Ancak asıl başarı bu uygulamaların artarak devam etmesiyle sağlanacaktır.

Dünyadaki örnekler incelenmeye devam edilmeli, doğru yapılanlar kendi sistemimize dahil edilmeli, aksayan yönler tespit edilerek icrasına son verilmelidir. Söz konusu kurumların kullandıkları kaynakların artırılıp kullanımının kolaylaştırılması, yatırımcının teşvik edilmesi açısından oldukça önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kurumlardaki bürokratik işlemler mümkün olduğunca azaltılmalı, yatırımcının bürokrasi sebebiyle teşvik kullanımından çekinmesinin önüne geçilmelidir. Teşvik kullanımından kaçınmak, kurumların şart koştuğu teknolojik standartlardan da uzaklaşmayı beraberinde getireceğinden, yerel kalkınma açısından olumsuz sonuçlar doğuracaktır.

Teşvik uygulamalarının, yatırım yapma niyetinde olan sermaye sahiplerine fayda sağladığı yadsınamaz bir gerçektir. Ancak bu gerçek bir gelir adaletsizliği sorunu ortaya

çıkarmamalıdır. Teşvik uygulamaları yalnızca sermaye sahiplerine değil, yatırım yapabilecek maddi imkanı olmasa bile, bulunduğu sektörde yapmış olduğu çalışmalarla emsalleri arasında temayüz eden vatandaşlara ve ya sektörde büyük bir değişiklik yaratma potansiyeli olan doğruluğu kanıtlanmış fikirleri bulunan vatandaşlara da destek olmalıdır.

Çalışmamızda tespit edilen olumlu ve olumsuz tespitlere ilave olarak, ilerleyen süreçte bu konuyla ilgili yapılacak araştırmaların, başarısı kanıtlanmış bu sistemin daha yaygın ve daha etkin olarak icra edilmesi maksadıyla aşağıdaki sorulara cevap araması gerektiği kanaatindeyim;

- Söz konusu kurumların finansal kaynakları nasıl artırılabilir?
- Var olan kaynaklar nasıl daha etkin kullanılabilir?
- Söz konusu kurumların ülke geneline yayılmasının faydaları ve sakıncaları nelerdir?
- Ülke genelinde faaliyet göstermeleri topyekun bir kalkınmayı beraberinde getirir mi?
- Teşvik uygulamalarının desteklediği alanlar, yeterli midir?
- Yeni alanlar destek kapsamına alınmalı mıdır?
- Söz konusu kurumların özellikle yerelde yetkin olan diğer kurumlar ile etkileşimi nasıl olmalıdır?

Bu sorulara verilebilecek doğru cevapların ve icra edilecek sürdürülebilir çözümlerin, ülkemizin kalkınmasını yerelden, ülke geneline hızlıca yayılabileceği değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, yatırım teşvik uygulamaları ülkemizde başarı ile uygulanmaya devam edilmektedir. Uygulamaların, çalışmamızda tespit edilmiş olan faydaları artırılarak devam ettirilmeli, aksayan yönler uygulamadan çıkarılmalı, üzerinde çalışılması gereken konular ileride yapılacak araştırmalara dahil edilmeli ve bu sayede ülkemizin kalkınma alanında yapacağı hamleler bilimsel çalışmalar ışığında artarak devam etmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

- AKBAŞ, İsmet (2015), “Bölgesel Kalkınma’da Yönetişim Kavramı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), ss. 333-354.
- AKBULUT Mahmut, Umut Ferman & GÖKÜŞ Mehmet (2017), “Küreselleşme ve Yerelleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajansları” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 20(1), ss. 79-88.
- AKDEVE Erdal & KARAGÖL Erdal (2013), “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37(1), ss. 329-349
- AKDOĞAN, Nalan (2011), “Türkiye Muhasebe Standartlarının Uygulama Sorunları”, *Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu I*, İzmir, ss.6-11
- AKIN, Onur (2015), “Kırsal Kalkınma Politikalarının AB Politikaları Çerçevesinde İncelenmesi: Denizli İli Örneği” *Namık Kemal Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü.Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı*, Doktora Tezi, s.16-24.
- AKSOY Beyhan, KOÇANCI Mustafa & NAMAL Mete Kaan (2019), Girişimcilik Motivasyonu: Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi Katılımcıları Örneği, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 26(1), ss.109-129.
- AKTAN, Coşkun Can (2001), “Teşvik Kollamacılık “;Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri” *Hak-iş Yayınları*, Ankara ss.56-60.
- AKTAŞ Engin & HURMA Güler (2018), “Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu’nun (TKDK) Tarımsal Küçük Üreticilik Üzerindeki Rolü”. *Toplum ve Demokrasi Dergisi* 21(1), ss. 9-12.
- AKYÜZ, Yılmaz (2013), “Üniversite Öğrencilerinin KOSGEB Desteklerine Bakış Açıları ve Girişimcilik Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma: Uşak Üniversitesi Örneği”. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3), ss.80-98.
- ALTAY, Asuman (2018), “Kamu Maliyesi” 4.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, ss.32-40
- ARIKAN, Rauf (2017), “Araştırma Yöntem ve Teknikleri”, 3. Basım, Nobel Yayıncılık, Ankara.

- ASLAN Seyfettin, DEMİRHAN Yılmaz & ERTAŞ Muhyettin (2016), “Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD I) ve Mardin İline Etkileri” *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1), ss. 232-254.
- BAHTİYAR, Kadir (2014), “Kırsal Kalkınma Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme: TKDK (Tarım Ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu) Örneği.” *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(28), ss. 306-324.
- BERBER Metin, & ÇELEPÇİ Ebru (2005), “Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği.” *Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu*, 13(14), ss.145-157.
- BOZKOYUN, Mehmet (2022), “Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun (TKDK) Gerçekleştirdiği Projeler (2011-2022) Üzerine Bir Değerlendirme: Şanlıurfa İli Örneği” *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (BUSBED)*, BİNGÖL, 12(24), ss.140-155.
- BOZKURT Özlem & ALPARSLAN Ali Murat (2013), “Girişimcilerde Bulunması Gereken Özellikler ile Girişimcilik Eğitimi: Girişimci ve Öğrenci Görüşleri.” *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*.1(4) ss.8-12.
- BÜYÜKÖZTÜRK Şener, KILIÇ ÇAKMAK Ebru, AKGÜN Özcan Erkan, KARADENİZ Şirin, DEMİREL Funda (2014), “Bilimsel Araştırma Yöntemleri”, 18. Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- CAN Metin & ESENGÜN Kemal (2007), “Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye’nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği.” *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2007(2), ss. 43-56.
- CANGÖZ, Ahmet (2009), “Yatırımlarda Devlet Yardımları, Yatırımları Teşvik Mevzuatında Yeni Düzenlemeler”, Manisa. www.mosb.org.tr ss.22-26
- CİHANGİR Haktan, BİLGİÇ Bilal & ABA Tahsin (2015), “IPARD Makine ve Ekipman Desteklerinin Mardin Tarımına Etkisi” *Tarım Makinaları Bilimi Dergisi* , 11 (1) , ss. 25-31
- KOÇDEMİR, Saadet (2018), “Girişimciliğin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: TKDK İl Örnekleri.” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ.
- TAN Sibel, EKİNCİ Özge, KURT Hasan & KARAKOÇ Nurcan (2018), “Çanakkale’de

- IPARD Projesi Kapsamında Makine Ekipman Desteği Alan Üreticilerin Memnuniyet Düzeyini Etkileyen Faktörlerin Analizi.” *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 6(1), ss 1-8.
- ÇATAL, Faruk (2010), “Devlet Teşvikleri ve Erzurum’ da Tarihsel Bir Uygulama Örneği.” *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 24(4) , ss.289-296.
- DARICI, Bülent (2007), “Yerel Kalkınma’da Küresel Yaklaşımlar ve Türkiye’nin Konumu” *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007(3), ss. 215-221.
- DURAN, Mustafa (2003), “Teşvik Politikaları Ve Doğrudan Sermaye Yatırımları, Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü”, *Araştırma İnceleme Dizisi (33) Ocak*, Ankara. Ss.12-14.
- DURUKAN, Leyla (2021), “Türkiye’de Kadın Girişimcilerin Desteklenmesinde KOSGEB’in Rolü” *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 7(1), ss.17-37. ,
- ERAYDIN, Ayda (2003), “Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler” *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Tebliğleri*, 1, ss.126-127
- EROĞLU, Erdem (2020), “Covid-19’un Ekonomik Etkilerinin ve Pandemiyle Mücadele Sürecinde Alınan Ekonomik Tedbirlerin Değerlendirilmesi”, *International Journal of Public Finance*, 5(2), ss. 211-236.
- ERYILMAZ Bilal & TUNCER Aziz (2013), “Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Bölgesel Kalkınma Politikaları: Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), ss. 165-189.
- GÖKYURT, Fatih (2010), “Kamu Yatırımlarının Programlama ve İzleme Sürecine Yerelin Katılımı”, *DPT Uzmanlık Tezleri, Yayın No: 2811*, Ankara. ss.51-56.
- GÜLÇUBUK Bülent, KÖKSAL Özda, ATASEVEN Yener, UMUT Gül, & KAN Mustafa (2016), “Kırsal kalkınma desteklerinin ulusal düzeyde etkileri: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) projelerinin incelenmesi”. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), ss. 32-41.
- GÜNER Hasan & KORKMAZ Adem (2017), ”KOSGEB Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi- Girişimcilik İlişkisi: Eğitim Alıp İş Kurmayanlar Üzerine Bir Araştırma”, *İş ve Hayat*, 2(4), ss.155-182.
- GÜVEN, Hüseyin (2020), “COVID-19 Pandemi Krizi Sürecinde E-Ticarete Meydana Gelen Değişimler.” *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 7(5): ss.

- HASANOĞLU Mürteza & ALİYEV Ziya (2006), “Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları” *Sayıştay Dergisi*, (60), ss.81-103.
- İLÇİN Emine Tuğ, ADAK Ş. Feyza & ÇAKIR Hüseyin (2014), “Bilişim Güvenliği Tedbirleri ve TKDK Kurumunda Uygulama Örneği.” *Bilgi Teknolojileri Dergisi*, 7(1), ss. 11-17.
- KANDEMİR Tuğrul, BAYKUT Ender & AVCI Abdullah (2017), “KOSGEB Desteklerinin Destekleri Kullanan İşletmeler Açısından Değerlendirilmesi (TR33 bölgesi uygulaması)”, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1), ss. 97-114.
- KARACA, Yakup (2013), “Yönetişim perspektifinden kalkınma ajansları: Ankara ve Güney Ege kalkınma ajansı örnekleri” *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi. ss.64-70.
- KARAKILÇIK Yusuf & Kara H. (2016), “5018 Kanun Kapsamında Yerel Yönetimlerin Denetimi: Getirdiği Yenilikler, Uygulamalar ve Karşılaşılan Eksiklikler”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmalar Dergisi*, Ordu.
- KARAKILÇIK, Yusuf (2021), “Yeni Bölgeselleşme Politikaları ve Türkiye’de Bölge Kalkınma Yönetimi” *Seçkin Yayıncılık*, Ankara
- KARAKILÇIK, Yusuf (2018), “Yeni Yerel ve Bölgesel Gelişmeler Işığında Yerel Yönetimler: Yeni Yerinden Yönetim Uygulamaları – Tartışmalar – Yaklaşımlar”, *Seçkin Yayıncılık*, Ankara.
- KASALAK, Murad Alparslan (2014), “Bölgesel Kalkınma Açısından Sosyokültürel Yapının Girişimciliğe Etkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014(31), ss. 249-266.
- KIYMAZ, Taylan (2000), “AB’nde ve Türkiye’de Temel Ürünlerde (Hububat, Şeker, Süt) Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikaları ve Bunların Hammadde Temini Açısından Gıda Sanayine Etkileri”, *DPT Yayını*, Ankara, ss.24-30.
- KOÇ, Ferda (2022), “Kamu Yönetiminde Eşgüdüm Kapasitesinin Habis Sorunlar Üzerinden İncelenmesi: Elazığ ve İzmir Depremleri” *Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Doktora Tezi, Ankara, ss.41
- KOÇ, Firdevs (2015), “Türkiye’de Yerel Yönetimlerde Yerel Özerklik ve İdari Vesayet” *İnönü Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Doktora Tezi, Malatya, ss.151
- KOÇBERBER, Seyit (2006), “Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi.” *Sayıştay Dergisi*, (61), ss.37-55

- MADEN Selen Işık & YİĞİT Asena Gizem (2019), “Bölgesel Kalkınma Politikalarındaki Dönüşüm: Yeni Bölgecilik Yaklaşımı ve Türkiye Yansımaları.” *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), ss.113-120.
- MAZLUM Mustafa, YÜCEL İlhan, & TEKEOĞLU Muhammer (1990), “Özel Kesim Yatırım İmkânları ve Yatırım Kararlarında Teşviklerin Etkinliği” *TOBB Yayınları*, Ankara, ss.20-25.
- MUTLU, Sevim (2014), “KOSGEB’in Uygulamalı Girişimcilik Sertifikası Eğitimi Kurslarına Katılan Kursiyerlerin Girişimcilik Potansiyelleri ve Eğilimleri”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*.1(4): ss. 4-7.
- NAMAL Mete Kaan, KOÇANCI Mustafa & AKSOY Beyhan. (2018), “Kosgeb Girişimcilik Programı: Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Akademik Hassasiyetler*, 5(9), ss.93-110.
- OLGUN, Fazıl Akın & SEVİLMİŞ Gözde (2017), “AB Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 23(1), ss. 25-36.
- ORHANGAZİ, Özgür (2020), “Türkiye Ekonomisinin Yapısı Sorunlar Kırılganlıklar ve Kriz Dinamikleri”, *İmge Kitabevi*, Ankara. ss. 15-19
- ÖKTEM Mustafa, AYDIN Mehmet & EKİNCİ Serdar (2007), “Türkiye’de Girişimciliğin Geliştirilmesinde KOSGEB’in Rolü ve Önemi: Uygulamalı Bir Çalışma” *Sosyoekonomi Dergisi*, 5(5).ss. 8-14.
- ÖZCAN, Mustafa (2020), “COVID-19 Salgınının Küresel Ticaret Üzerindeki Etkileri, Covid-19 Salgınının Ekonomi, Güvenlik, Demokrasi ve Temel Haklar, Brexit, Tarım, Ticaret, Çevre Ve İklim, Sosyal Politikalar Üzerindeki Etkileri”, *İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi* 1(3) ss. 1-9.
- ÖZDAŞ, Yasemin (2009), “Türkiye’ de Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Diyarbakır Bölgesinde Bir Araştırma” *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, ss.24-32
- ÖZGÖKÇELER, Serhat (2014), “Yerel Kalkınmada Etkin Bir Kavram: Yerel Yönetişim [Bursa Kent Konseyi Örneği]”, *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 16(1), ss. 67-82.
- ÖZİŞİK, Ufuk (2015), “Kent-Bölge Kavramı Işığında Türkiye’de Büyükşehir Belediye Sisteminde Değişim ve Kalkınma Ajansları: Yerel Ölçekte Mekânın ve Yönetişimin Yeniden Tanımlanması”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 10(1), ss. 313-342

- ÖZKUL Gökhan & BOZKURT Ahmet Ali (2019), “Kırsal Kalkınmada TKDK’nın Rolü: IPARD I Programına İlişkin Isparta İlinde Bir İnceleme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10(25), ss. 536-554.
- PAÇACI, Seda (2011), “Devlet Teşvikleri ve Yardımları Standardına Göre Şirketlere Sağlanan Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi”, *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi.ss.41-46.
- PEHLİVAN, Pınar (2013), “Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Yerel Ekonomi Üzerine Etkileri: Zafer Kalkınma Ajansı Örneği”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(03), ss. 412-439.
- POLAT Sibel, & DOSTOĞLU Neslihan (2007), “Kentsel Dönüşüm Kavramı Üzerine: Bursa’da Kükürtlü ve Mudanya Örnekleri”, *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 12(1).ss. 8-10.
- SEVİM, Adnan (2009), “Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi Ve Devlet Yardımlarının Açıklanması, 3 Editörlü, Sağlam N, Şengel, S, Öztürk, B, Tms Türkiye Muhasebe Standartları Uygulaması”, *Maliye Ve Hukuk Yayınları*, Ankara.
- SEVİNÇ, Haktan (2011), “Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*.1(8): 7-11.
- SUNGUR, Onur (2015), “Üniversitelerin Bölgesel Kalkınmada-Değişen-Rolü Ve Girişimci Üniversite Kavramı”, *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(4), ss. 35-61.
- TEKİN, Ahmet (2011), “Küreselleşen Dünyada Bölgesel Kalkınma Dinamikleri, Kamu Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (29).ss.2-6,
- TOPAL, Mehmet (2006), “Uluslar arası Kuruluşların Teşvik Sistemine Bakışı Ve Türk Teşvik Sisteminin Bu Çerçevede Analizi”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon*. Ss.110-124.
- TUTAR Filiz & DEMİRAL Mehmet (2007), “Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1), ss.65-83.
- ULUKÖY Metin, DEMİRELİ Cemalattin & KAHYA Vasvi (2013), “Kosgeb Girişimcilik Eğitimi Kurslarına Katılan Katılımcıların Girişimcilik Profiline Yönelik Bir Alan Araştırması” *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 1(2) ss. 7-11.

- USLU Ömer Süha, & KAYA Ali Rahmi (2015), “Kırsal Turizm Alanında Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) Destekleri: Kahramanmaraş Örneği”, *International Journal of Social and Economic Sciences*, 5(2), ss. 17-24.
- ÜNSALDI, Mehmet (2006), “Devlet Teşvikleri ve Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları Üzerine Etkileri. Elazığ: Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölge Araştırma ve Uygulama Merkezi” *DAP Araştırmaları* ss.8-14.
- YAKAL, Akın (2002), “İhracata Yönelik Devlet Yardımları”, *Dış Ticaret Dergisi*. ss. 24-29
- YAVAN, Nuri (2010), “Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği” *Maliye Hesapları Uzmanları Vakfı Yayınları*, Ankara, ss.30-34.
- YAYLI Hasan & GÖNÜLTAŞ Yasin Can (2018), “Uluslararasılaşan Yerel Yönetimler: Yerel Dış Politika (Paradiplomasi) Kavramına Teorik Bir Bakış” *Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Ankara, 20(2), ss.271-288.
- YONTAR İbrahim Güray, & SÖZTUTAR Musa (2018), “Kırsal Alanda Girişimcilik, Üretim ve Kalkınma Boyutlarıyla Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu TKDK-Manisa İl Koordinatörlüğü Örneği”, *Sayıştay Dergisi*, (111), ss.43-77.
- ZENGİN Eyüp, BAŞKURT Mustafa, ES, Muharrem (2014), “Yerel Yönetimler ve Yerel Kalkınma”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), ss.95-124.

İnternet Kaynakları

www.tkd.gov.tr (06.08.2023).

www.tarim.gov.tr (06.08.2023).

www.ab.gov.tr (06.08.2023).

www.kosgeb.gov.tr (06.08.2023).

www.mevzuat.gov.tr (06.08.2023).